

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки та освіти**

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕДАГОГІКА»**

Для освітньо-професійних програм: «Мова та література (українська)», «Мова та література (російська)», «Мова та література (англійська)», «Мова та література (німецька)», «Мова та література (французька)», «Мова та література (новогрецька)», «Історія», «Фізична культура та спорт» спеціальності 014 Середня освіта

Автор: доктор пед. наук, доцент
завідувач кафедри педагогіки та освіти
Л.В.Задорожна-Княгницька

Затверджено на засіданні кафедри протокол №2 від «17» вересня 2019 р.

ЗМІСТ КНМЗНД

Робоча програма навчальної дисципліни.....	3
Навчальний контент.....	24
Методичні рекомендації до проведення практичних (семінарських) занять та дидактичне забезпечення самостійної роботи	69
Засоби діагностики навчальних досягнень студентів.....	89
Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни.....	102

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

**РОБОЧА ПРОГРАМА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
НДПП 1.2.3. «Педагогіка»**

Освітньо-професійні програми: «Мова та література (українська)», «Мова та література (російська)», «Мова та література (англійська)», «Мова та література (німецька)», «Мова та література (французька)», «Мова та література (новогрецька)», «Історія», «Фізична культура та спорт»
спеціальність 014 Середня освіта
Факультет іноземних мов

ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ «БАКАЛАВР»

Робоча програма навчальної дисципліни «Педагогіка» для студентів освітнього рівня «Бакалавр» за спеціальністю 014 Середня освіта (спеціалізації: «Мова та література (українська)», «Мова та література (російська)», «Мова та література (англійська)», «Мова та література (німецька)», «Мова та література (французька)», «Мова та література (новогрецька)», «Історія», «Фізична культура та спорт»). 2019 р. 20 с.

Розробники: Задорожна-Княгницька Л.В. – доктор пед. наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та освіти

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Напрямок підготовки 01 Освіта	Нормативна	
Модулів – 3	Спеціальність 014 Середня освіта (спеціалізації: «Мова та література (українська)», «Мова та література (російська)», «Мова та література (англійська)», «Мова та література (німецька)», «Мова та література (французька)», «Мова та література (новогрецька)», «Історія», «Фізична культура та спорт»)	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – виконання творчих завдань в межах підготовки до семінарів		Семестр	
Загальна кількість годин - 180		3-4-й	3-4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента - 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	40 год.	24 год.
		Практичні, семінарські	
		32 год.	12 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		год.92	год.128
		Індивідуальні завдання: год. 16	
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 40/60%

для заочної форми навчання – 20/80%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: забезпечити ґрунтовне володіння майбутніми учителями теоретичними основами педагогічної науки, дати уявлення про навчання та виховання особистості, навчити орієнтуватися в закономірностях, принципах процесу навчання та виховання, озброїти навичками аналізу навчально-виховних і проблемних педагогічних ситуацій в сім'ї, колективі, розвинути практичні вміння, що забезпечують творчість та ініціативу в різних видах діяльності.

Завдання:

1. Формування понять про педагогіку як науку, розкриття процесу її становлення та розвитку, основних категорій, системи педагогічних наук та зв'язок педагогіки з іншими науками;
2. Висвітлення сутності національного виховання як цілісної системи, його науково-методологічних засад, напрямів виховання;
3. Допомога в осмисленні суспільного виховного ідеалу;
4. Озброєння вміннями творчо використовувати набуті знання методів, засобів, форм навчання й виховання учнів на практиці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- місце та значення педагогіки в системі психолого-педагогічних наук;
- основні категорії педагогіки;
- галузі педагогіки та їх зв'язок з іншими науками;
- методи науково-педагогічних досліджень;
- принципи організації системи народної освіти в Україні;
- проблеми та позитивний досвід організації сучасної системи освіти в розвинутих країнах;
- вчення про сутність людини та сучасні концепції її розвитку, формування та виховання;
- гуманістичні ідеали вітчизняної виховної системи, мету виховної системи у сучасній школі;
- принципи виховання та їх характеристику;
- методи виховання та самовиховання особистості, їх характеристику;
- основні напрями виховної роботи в школі;
- соціальні, професійні та культурні вимоги до сучасного вчителя;
- предмет та об'єкт дидактики, актуальні дидактичні проблеми на сучасному етапі;
- закономірності та принципи навчання у середній школі;
- принципи навчання та виховання і їх класифікації у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, їх характеристику та взаємозв'язок;
- вітчизняні та зарубіжні дидактичні системи;
- методи навчання, їх характеристики, критерії вибору методів навчання;
- перспективи розвитку змісту освіти у навчально-виховних закладах та вимоги до змісту загальної середньої освіти;
- компоненти навчального процесу;
- цілі та завдання навчання;

- форми організації навчання у вітчизняній та зарубіжній педагогічній практиці, їх переваги та недоліки;
- основну форму організації навчального процесу у середній школі – урок, класно-урочну систему та інші форми організації навчання;
- значення, функції, види та методи контролю знань учнів;
- критерії та норми знань учнів.

вміти:

- використовувати закони та закономірності педагогіки у професійно-педагогічній діяльності;
- будувати власну педагогічну діяльність на основі системи педагогічних принципів;
- аналізувати сучасну вітчизняну та зарубіжну системи освіти;
- визначати мету і завдання навчання протягом всього життя;
- будувати професійне спілкування на психологічній основі;
- використовувати активні методи навчання та самонавчання;
- організовувати самостійну навчальну діяльність;
- аналізувати вплив соціуму на формування особистості;
- застосовувати методи педагогічного впливу в колективі в контексті професійної діяльності.

1. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I

Загальні основи педагогіки.

Тема 1. Педагогіка як наука.

Поняття про педагогіку як науку і навчальну дисципліну. Передумови виникнення та розвитку педагогічної теорії. Основні джерела розвитку педагогічної науки.

Виникнення і розвиток педагогічної теорії в Україні, характеристика основних етапів її становлення: донауковий, етап виникнення теоретичних концепцій виховання і освіти, етап розвитку педагогічної думки. Місце педагогіки в системі наук, що вивчають людину.

Джерела педагогічної теорії: праці педагогів-класиків, монографії, статті.

Предмет і завдання педагогіки. Функції педагогічної науки: науково-теоретична, організаційно-практична, прогностична. Основні категорії педагогіки: педагогічний процес, виховання, навчання, освіта, розвиток, самовиховання, перевиховання. Основні завдання педагогіки: вивчення закономірностей і законів формування і розвитку людської особистості; визначення мети і завдань виховання; дослідження методів і форм організації виховання; вироблення нових технологій виховання.

Структура і галузі педагогіки: загальні основи педагогіки, теорія виховання, дидактика. Система педагогічних наук. Загальна педагогіка як базова наукова дисципліна. Загально педагогічні та функціональні науки. Зв'язок педагогіки з

іншими науками. Форми взаємозв'язку: використання нових ідей, теоретичних положень, узагальнених висновків інших наук; творче запозичення методів досліджень та використання конкретних результатів досліджень інших наук; участь у колективних дослідженнях людини.

Основні поняття: педагогіка, виховання, навчання, освіта, педагогічний процес, педагогічна взаємодія, освітня технологія, система педагогічних наук.

Тема 2. Методологія та методи педагогічних досліджень

Поняття про методологію. Методологічна платформа дослідження педагогічної дійсності – теорія пізнання. Основні методологічні принципи: системний, особистісний, діяльнісний, діалогічний, культурологічний, етнопедагогічний, антропологічний.

Педагогічна дійсність та її вивчення. Педагогічний процес та особливості його протікання. Поняття про методи дослідження. Мета педагогічного дослідження. Поняття про закони та закономірності. Класифікація законів: конкретні, специфічні, загальні.

Класифікація методів педагогічного дослідження: традиційно-педагогічні методи, експеримент, тестування, методи вивчення колективних явищ. Традиційно-педагогічні методи: педагогічне спостереження; дослідницька бесіда, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, вивчення першоджерел, шкільної документації, продуктів діяльності учнів. Спостереження як метод дослідження. Сутність педагогічного спостереження. Вимоги до організації та проведення наукового спостереження. Види спостереження. Педагогічна бесіда як традиційний метод дослідження. Мета педагогічної бесіди, вимоги до її проведення. Вивчення досвіду як історичний метод. Особливості вивчення педагогічного досвіду. Аналіз шкільної документації.

Педагогічний експеримент. Сутність експерименту як методу дослідження. Мета педагогічного експерименту та його етапи. Класифікація експериментів: залежно від мети (констатуючий, творчо-перетворюючий, контрольний), за місцем проведення (природний, лабораторний). Тестування як метод дослідження. Сутність педагогічного тестування. Засоби тестування. Види тестів: інтелектуальні, діагностичні, класифікаційні, аналітичні, тести успішності.

Методи вивчення колективних явищ: анкети, інтерв'ю, метод вивчення групової диференціації. Анкетування як метод збору масового матеріалу. Типи анкет: відкриті, закриті; іменні, анонімні; повні, скорочені. Вимоги до складання анкет. Інтерв'ю як різновид бесіди. Особливості проведення інтерв'ю. Сутність методу соціометрії. Позитивне і негативне соціометричного методу. Кількісні методи в педагогіці. Статистичний метод: реєстрація, ранжування, шкалування. Метод моделювання. Використання математичних методів у педагогіці. Комплексне використання методів педагогічних досліджень.

Основні поняття: методологія, методологічні принципи, метод дослідження, класифікація методів, педагогічний експеримент.

Тема 3. Розвиток, формування та виховання особистості.

Поняття про розвиток дитини. Біологічне та соціальне у розвитку людини. Сутність понять: людина, особистість, індивідуальність. Рушійні сили розвитку особистості: загальні та індивідуальні, внутрішні та зовнішні протиріччя. Загальні закономірності розвитку особистості. Видатні вчені Б.Г.Ананьєв, П.П.Буллонський, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, С.Л.Рубінштейн про розвиток особистості. Поняття про процес акселерації. Теорії виникнення акселерації: геліогенна, гетерозії, урбанізації, нутритивна, опромінювання. Поняття про процес ретроації.

Спадковість як умова розвитку особистості. Проблема успадкування спеціальних задатків, інтелектуальних і моральних якостей. Середовище як умова формування особистості. Поняття про макро-, мезо- і мікро-середовище. Вплив мікро-середовища на формування особистості. Виховання як фактор розвитку і формування особистості. Роль, місце, можливості виховання в розвитку людини. Активна діяльність особистості як фактор її розвитку. Активна і пасивна діяльність. Поняття про саморозвиток особистості. Розуміння ролі активності людини у власному розвитку.

Теорії розвитку і формування особистості в зарубіжній педагогіці. Сутність біологізаторської теорії (Е.Геккель, Ф.Мюллер), теорії конвергенції (В.Штерн), психоаналітичної теорії (З.Фрейд).

Вікові та індивідуальні особливості розвитку та виховання особистості в педагогіці. Вікова періодизація. Урахування індивідуальних особливостей дитини в процесі виховання.

Основні поняття: процес розвитку особистості, формування особистості, індивідуальність, акселерація, спадковість, середовище, виховання, активна діяльність.

Тема 4. Мета виховання в педагогіці.

Сутність поняття „Мета виховання”. Загальна та індивідуальна мета виховання. Значення мети виховання для педагогічної теорії та практики. Мета виховання в різних типах суспільно-економічних формацій. Фактори визначення мети й характеру виховання: рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин; темпи науково-технічного і соціального прогресу; економічні можливості суспільства, рівень розвитку педагогічної теорії, можливості навчально-виховних установ.

Передумови виникнення ідеї про всебічний і гармонійний розвиток особистості. Еволюція ідей всебічного і гармонійного розвитку особистості в працях давньогрецьких філософів, педагогів-гуманістів епохи Відродження, французьких просвітителів XVIII ст. Наукове обґрунтування ідеї про всебічний розвиток особистості.

Мета виховання в сучасній школі - всебічний розвиток особистості. Складові частини виховання: розумове, моральне, трудове, естетичне, фізичне, екологічне, правове.

Сучасні зарубіжні педагогічні концепції: прагматична педагогіка (Дж.Дьюї), неопозитивізм (П.Херс, Дж.Вільсон, Р.Пітерс), неотомізм (Ж.Мартен,

У.Каннінгам), екзистенціалізм, необіхевіоризм. Мета виховання в зарубіжній педагогіці.

Реалізація мети виховання в практичній діяльності педагога.

Основні поняття: мета виховання, всебічний та гармонійний розвиток особистості, індивідуальність, акселерація, ретрадація, спадковість, середовище, виховання, активна діяльність.

Змістовий модуль II

Теоретичні основи виховання

Тема 1. Сутність процесу виховання

Процес виховання та його особливості: цілеспрямованість двосторонній характер, багатогранність, тривалість у часі, безперервність, комплексність, поступове виявлення результатів виховних впливів.

Структурні елементи процесу виховання: мета виховання, сучасні завдання виховання, закономірності виховного впливу на учнів, принципи виховання, зміст виховання, форми організації виховання, методи, прийоми, засоби виховання, результати виховання.

Діалектика процесу виховання. Рушійні сили виховного процесу. Компоненти процесу виховання: свідомість особливості, її емоційно-почуттєва сфера, навички і звички поведінки. Поняття про суб'єкти та об'єкти виховання. Етапи процесу виховання. Управління процесом виховання. Концепція національного виховання про психолого-педагогічний аспект готовності педагога до здійснення виховної роботи.

Самовиховання як вищий етап виховного процесу. Етапи педагогічного керівництва самовихованням учнів. Прийоми самовиховання. Поняття про перевиховання. Функції перевиховання: відновна, компенсуюча, стимулююча, виправна. Етапи перевиховання.

Вихованість школярів як показник ефективності і якості навчального процесу. Основні показники рівня вихованості учнів. Шляхи підвищення ефективності процесу виховання. Народна педагогіка про критерії вихованості.

Основні поняття: процес виховання, структурні елементи процесу виховання, рушійні сили виховного процесу, самовиховання, перевиховання.

Тема 2. Основні закономірності і принципи виховання

Поняття про закономірності. Закономірності виховання: єдність навчання, виховання і розвитку дитини в навчально-виховному процесі; спільність педагогічного і учнівського колективів у досягненні цілей виховання; прагнення педагогів до загальної вихованості. Врахування закономірностей в процесі виховної роботи.

Поняття про принципи виховання. Специфіка принципів виховання: обов'язковість і повнота втілення в практику, комплексність, рівнозначність. Основні принципи виховання: суспільна спрямованість виховання, зв'язок з життям, опора на позитивне у вихованні, особистісно-діяльнісний підхід, єдність вимог школи, сім'ї і громадськості. Правила реалізації принципів у виховному процесі.

Концепція національного виховання про основні принципи виховання: народність, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізацію, демократизацію, етнізацію, диференціацію, індивідуалізацію виховного процесу, послідовність, систематичність, варіативність форм і методів виховання.

Основні поняття: закономірність виховання, принципи виховання.

Тема 3. Зміст і основні напрями виховання

Сутність процесу виховання у сучасній школі. Основні ідеї вибору змісту виховання: реалізм мети виховання, базова культура особистості, національна основа виховання, спільна діяльність вихованців та вихователів, культура життєвого самовираження; особистісна спрямованість виховання, добровільність.

Система основних напрямів виховання: розумове, моральне, патріотичне, трудове, художньо-естетичне, фізичне, екологічне, правове, статеve.

Основні завдання розумового виховання. Поняття „Культура розумової праці”, „науковий світогляд учня”. Шляхи формування наукового світогляду учнів. Завдання морального виховання. Методологічна основа морального виховання. Зміст морального виховання в національній школі. Система моральних цінностей.

Трудове виховання та його значення. Вимоги до трудової діяльності учнів. Елементи системи трудового виховання учнів. Профорієнтаційна робота в школі: її зміст і завдання.

Основні завдання художньо-естетичного виховання. Джерело художньо-естетичного виховання. Українська національна культура та її місце в системі художньо-естетичного виховання учнів.

Завдання і зміст фізичного виховання. Засоби фізичного виховання. Система форм фізичного виховання.

Основні завдання і зміст екологічного виховання. Зміст і основні завдання статевого виховання.

Сутність правового виховання. Завдання правового виховання.

Зміст та основні завдання громадянського та патріотичного виховання.

Засоби реалізації змісту національного виховання.

Основні поняття: розумове, моральне, трудове, художньо-естетичне, фізичне, екологічне, правове, статеve виховання.

Тема 4. Загальні методи виховання

Поняття про методи виховання. Засоби виховання. Прийоми виховання. Класифікація методів виховання.

Методи формування свідомості особистості. Розповідь як метод емоційного впливу. Вимоги до змісту розповіді й характеру її проведення. Роз'яснення та особливості його використання. Навіювання й умовляння як різновиди роз'яснення. Бесіда як метод виховання. Фронтальна та індивідуальна бесіда. Побудова бесіди. Особливості проведення бесіди. Шкільна лекція, етапи підготовки та її проведення. Диспут як головний метод формування свідомості особистості. Метод позитивного прикладу. Психологічна основа прикладу.

Методи формування досвіду суспільної поведінки й діяльності. Педагогічна вимога. А.С.Макаренко про значення методу педагогічної вимоги. Форми вимоги (пряма, опосередкована). Опосередковані вимоги: прохання, довір'я, осуд, погроза. Громадська думка як колективна вимога. Шляхи формування громадської думки. Вправи як метод виховання. Метод привчання. Умови застосування методу привчання. Доручення як метод формування досвіду суспільної поведінки. Метод виховуючи ситуацій. Прийоми створення виховуючи ситуацій: творчі, гальмуючі.

Методи стимулювання і діяльності вихованців. Функції методів: регулювання, коригування, стимулювання. Метод змагання. Особливості його застосування в шкільній практиці. Метод заохочення. Види заохочення. Покарання як метод педагогічного впливу. Види покарання. Умови підвищення виховної ефективності заохочення і покарання.

Методи контролю і аналізу ефективності виховного процесу: педагогічне спостереження, бесіда, опитування (усне, анкета, аналіз результатів громадсько-корисної роботи, виконання доручень, створення ситуацій для вивчення поведінки вихованців.

Умови оптимального вибору і ефективності застосування методів виховання. Методи виховання в народній педагогіці.

Основні поняття: метод виховання, класифікація методів виховання.

Тема 5. Виховання особистості в колективі

Колектив як форма виховання. Поняття про колектив. Ознаки колективу. Особливості дитячого колективу. Типи колективів. Функції колективу: організаторська, виховна, стимулююча. Закони життя дитячого колективу. Стадії розвитку дитячого колективу: створення колективу учнів, вплив активу на весь колектив, вплив громадської думки, самовиховання. Шляхи згуртування учнівського колективу: система перспективних ліній. Види перспектив. Сутність принципу паралельної дії. Стилї взаємовідносин у колективі.

Учнівський комітет. Учнівське самоврядування. Умови підвищення ефективності учнівського самоврядування. Функції органів самоврядування. Види спільної діяльності. Учнівські збори та їх значення в житті колективу.

Колектив і особистість. Характер відношень особистості й колективу. Моделі розвитку взаємовідносин між особистістю й колективом: конформізм, гармонія, нонконформізм.

Педагогічне управління колективом. Функції управління учнівським колективом: інформаційна, організаційна, контролююча. Правила управління колективом.

Сучасні підходи до розробки проблеми колективу та індивідуальності: В.О.Сухомлинський, І.П.Іванов, Т.Є.Коннікова, Л.І.Новикова, І.П.Щетинін.

Основні поняття: дитячий колектив, стадії розвитку колективу, учнівське самоврядування.

Змістовий модуль III

Теоретичні основи навчання (Дидактика)

Тема 1. Дидактика як складова педагогіки

Поняття про дидактику. Виникнення й розвиток дидактики. Українська народна дидактика. Теоретичні розробки основ сучасної вітчизняної дидактики (А.М.Алексюк, Б.П.Єсипов, Л.В.Занков, М.О.Данілов, І.Я.Лернер, В.О.Онищук, М.М.Скаткін).

Основні компоненти дидактики як складової педагогіки. Основні дидактичні категорії. Зв'язок дидактики з конкретними методиками.

Актуальні проблеми дидактики: визначення педагогічних основ змісту освіти, дослідження сутності, закономірностей, принципів і правил навчання, пошуки ефективних засобів і методів взаємообумовленої діяльності учителя й учнів, інтенсифікація навчального процесу, розробка ефективних форм організації навчально-виховного процесу.

Державна національна програма „Освіта (Україна XXI ст.)” про стратегічні завдання реформування освіти в Україні.

Основні завдання дидактики: розробка змісту загальної та професійної освіти, організація навчального процесу в навчальних закладах нового типу, дослідження особливостей навчання обдарованих дітей, обґрунтування наукових засад підвищення пізнавальної самостійності й активності учнів, оптимізація навчального процесу на основі комп'ютеризації, побудова змісту освіти на основі національної культури, пошук нових форм організації навчання на засадах демократизму й гуманізму.

Основні поняття: дидактика, навчання, освіта.

Тема 2. Сутність і структура процесу навчання

Сутність навчання як педагогічного процесу. Методологія процесу навчання. Співвідношення процесу пізнання й навчання. Рушійні сили навчального процесу. Основні функції навчання: освітня, виховна, розвиваюча. Реалізація функцій навчання в практичній діяльності вчителя. Процес навчання як система. Структурні компоненти процесу навчання: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-дійовий, контроль-регулюючий, оціночно-результативний.

Роль учителя в навчальному процесі. Викладання як упорядкована діяльність педагога. Елементи діяльності вчителя в процесі викладання. Учіння як пізнавальна діяльність учнів. Передумови навчальної діяльності учнів. Умови позитивного ставлення учнів до навчання. Типові варіанти навчальної діяльності учнів.

Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів. Основні етапи засвоєння знань: засвоєння теоретичних знань, засвоєння навичок і вмінь практичного застосування знань, удосконалення практичних вмінь та навичок. Сприймання нового матеріалу. Осмислення і розуміння навчального матеріалу. Розумові операції процесу мислення: аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція. Види осмислення: первинне і наступне. Розуміння і запам'ятовування навчального матеріалу. Види запам'ятовування. Організація вправ на

застосування знань на практиці та формування вмінь та навичок. Види вправ: підготовчі, вступні (пізнавальні, мотиваційні), пробні, тренувальні, творчі, контрольні. Повторення, узагальнення і систематизація вивченого матеріалу. Види узагальнень і систематизацій: первинні, локальні, між понятійні, підсумкові, між предметні.

Розвиток та виховання учнів у процесі навчання.

Основні поняття: процес навчання, структура процесу навчання, викладання, учіння.

Тема 3. Закономірності та принципи навчання

Поняття про закономірності навчання. Класифікація закономірностей навчання. Загальні закономірності: мети, змісту, якості, методів, управління, стимулювання навчання. Конкретні закономірності: дидактичні, гносеологічні, психологічні, управлінські, соціологічні, організаційні.

Принципи навчання. Правила навчання. Співставлення принципів і правил. Система дидактичних принципів. Особливості принципів навчання. Принципи навчання, що обслуговують компоненти його змісту. Принцип сапямованості навчання на вирішення завдань освіти, розвитку, виховання. Реалізація принципу в практичній діяльності вчителя. Принцип науковості. Правила реалізації принципу науковості. Принцип систематичності й послідовності. Правила принципу систематичності й послідовності. Принципи, що стосуються діяльності вчителя і методики його викладання. Принцип доступності. Правила доступного навчання. Принцип зв'язку теорії навчання з практикою. Правила практичної реалізації принципу. Принцип свідомості й активності учнів. Правила реалізації принципу свідомості й активності в навчанні. Умови, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів. Принцип наочності. Види наочності: натуральна, образна, символічна. Функції наочності. Вимоги до використання наочності. Принципи, що стосуються контрольно-оцінювальних функцій процесу навчання. Принцип міцності засвоювання знань, вмінь і навичок. Принцип індивідуального підходу до учнів. Принцип емоційності навчання. Народна педагогіка про принципи навчання.

Основні поняття: закон, закономірності, принципи і правила навчання.

Тема 4. Зміст освіти

Поняття про зміст освіти. Компоненти змісту освіти: знання, уміння, навички. Види діяльності як джерела змісту освіти. Фактори формування змісту освіти, система потреб, соціальні та наукові досягнення, можливості учнів.

Загальнолюдський та національний аспект змісту освіти. Принципи визначення змісту освіти: гуманізація, диференціація, науковість, інтеграція навчальних курсів, поєднання класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, застосування нових педагогічних технологій. Види освіти. Загальна освіта та шляхи її одержання. Політехнічна освіта. Професійна освіта.

Теорії організації змісту освіти в зарубіжних країнах. Сутність теорії формальної освіти. Особливості теорії матеріальної освіти. Теорія дидактичного

утилітаризму. Проектна система навчання. Проблемно-комплексна теорія. Теорія структуралізму.

Наукові вимоги до змісту освіти: відповідність соціальному замовленню суспільства, науковість і практична значущість навчального матеріалу, врахування реальних можливостей процесу навчання, єдність в конструюванні й реалізації змісту освіти всіх навчальних предметів. Удосконалення змісту освіти на сучасному етапі розбудови національної школи.

Реалізація змісту освіти в сучасній школі. Поняття про державний освітній стандарт. Навчальний план: типовий, робочий. Державний компонент. Шкільний компонент. Вимоги до навчального плану. Навчальна програма. Підручник та навчальний посібник. Вимоги до змісту підручника. Структура підручника. Характеристика текстів підручника: основний, додатковий, пояснювальний. Поза текстові компоненти: запитання, завдання, інструктивні матеріали, таблиці, вправи, ілюстрації. Принципи формування змісту підручника: генетичний, логічний, психологічний.

Основні поняття: зміст освіти, навчальний план, навчальна програма, підручник, навчальний посібник.

Тема 5. Методи навчання

Поняття про метод навчання. Діалектика зв'язку метода з іншими категоріями дидактики. Складові частини методуб об'активна та суб'активна. Прийом навчання.

Класифікація методів навчання. Цілісний підхід до навчання (Ю.К.Бабанський). Методи організації та самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності. Методи навчання за джерелом передачі і сприймання інформації (Є.Я.Голанд, Д.О.Лордніпашидзе): словесні, наочні, практичні, робота з книгою, відео метод. Словесні методи: розповідь, бесіда, дискусія, диспут. Наочні методи: демонстрація, ілюстрація. Практичні методи: вправи, лабораторний метод, навчальна праця. Робота з книгою. Правила роботи з підручником. Методи навчання за характером логіки пізнання (С.Г.Шаповаленко): індуктивний метод, дедуктивний метод. Методи навчання за рівнем самостійності пізнавальної діяльності учнів (М.М.Скаткін, І.Я.Лернер): репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький. Методи навчання за ступенем керівництва навчальною роботою (П.І.Підкасистий, В.Ф.Паламарчук): навчальна робота під керівництвом вчителя, самостійна робота учнів.

Методи стимулювання і мотивації учіння. Методи стимулювання інтересу до навчання. Прийоми методу: створення ситуації новизни, актуальності, морального переживання, цікавості, подиву. Пізнавальні ігри. Навчальна дискусія. Методи стимулювання обов'язку і відповідальності: роз'яснення значимості учіння, пред'явлення навчальних вимог, заохочення і покарання в учінні.

Методи контролю і самоконтролю в навчанні. Метод усного контролю:індивідуальне та фронтальне опитування. Метод письмового контролю. Метод лабораторного контролю. Метод машинного контролю. Метод тестового контролю. Іспит. Метод самоконтролю.

Бінарні методи навчання (А.М.Алексюк). Методи навчання за характером та рівнем пізнавальної самостійності та активності учнів. Методи навчання за джерелом знань. Вибір методів навчання. Критерії вибору методів навчання. Засоби навчання в навчальному процесі: слово вчителя, підручник. Технічні засоби навчання. Комплексне використання аудіо-візуальних засобів навчання. Комп'ютер як засіб навчання.

Основні поняття: метод навчання, прийом навчання, класифікація методів навчання.

Тема 6. Форми організації навчання.

Поняття про форми організації навчання та організаційні форми навчання. Співвідношення форм організації навчання з його методами. Критерії вибору форм організації навчання: кількість учнів, місце проведення, дидактична мета, тривалість часу навчання.

Розвиток організаційних форм навчання. Індивідуальна, групова, колективна організаційні форми навчання.

Класно-урочна система: історія і перспективи розвитку. Белл-ланкастерська система навчання. Батавська система навчання. Маннгеймська система навчання. Даль тон-план. Бригадно-лабораторна форма навчання.

Урок як основна форма організації навчального процесу. Ознаки уроку. Вимоги до проведення уроку: дидактичні, виховні, психологічні, гігієнічні. Типи уроків (В.О.Онишук) : урок засвоєння нових знань, урок формування умінь і навичок, урок застосування умінь та навичок, урок систематизації й узагальнення знань, урок контролю й корекції знань, умінь і навичок, комбінований урок. Поняття про структуру уроку. Макро- та мікро-структура уроку. Структура основних типів уроків. Нестандартні уроки. Інтегровані уроки. Підготовка вчителя до уроку. Типове планування. Поурочний план.

Поза аудиторні форми навчання. Семінарські заняття. Практикум. Факультативні заняття. Навчальна екскурсія. Предметні гуртки. Технічні секції. Спортивні секції. Домашня навчальна робота. Правила виконання домашніх завдань. Консультації. Індивідуальна робота на уроці. Розвиток і виховання учнів на уроці.

Основні поняття: форма організації навчання, організаційна форма навчання, урок, тип уроку, структура уроку.

Тема 8. Види навчання

Поняття про вид навчання. Історія розвитку видів навчання. Догматичне навчання. Сучасні види навчання: пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване, алгоритмізоване, комп'ютерне, модульне.

Пояснювально-ілюстративний вид навчання. Способи діяльності вчителя на уроці. Способи діяльності учнів на уроці. Оптимальні методи та прийоми пояснювально-ілюстративного виду навчання.

Проблемний вид навчання. Види дидактичних проблем. Структура проблеми. Проблемна ситуація. Основні способи і прийоми створення проблемних ситуацій. Діяльність учнів на уроці. Методи та прийоми проблемного

навчання.

Програмований вид навчання. Діяльність учителя й учнів за програмованого виду навчання. Система лінійного програмування. Розгалужене програмування. Алгоритмізація навчання. Поняття „алгоритм”. Особливості алгоритмізованого навчання. Комп'ютерне навчання. Основні проблеми комп'ютеризації навчання. Зміст комп'ютерного навчання. Форми використання комп'ютера в навчанні.

Модульне навчання. Навчальний модуль. Організаційно-дидактичні умови навчання за модульною системою.

Мотиви навчальної діяльності. Види мотивів. Оптимізація процесу навчання. Критерії оптимальності навчання (Ю.К.Бабанський). Екстенсивний підхід до організації навчання. Інтенсифікація процесу навчання. Умови забезпечення інтенсивності навчання.

Основні поняття: вид навчання, проблемна ситуація, алгоритм, модуль, мотив навчання.

Тема 9. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.

Контроль як компонент навчального процесу. Функції контролю: освітня, діагностична, виховна, розвиваюча, стимулююча, управлінська, оціночна. Види контролю: попередній, поточний, періодичний, підсумковий, комплексний. Методи контролю знань, умінь і навичок учнів. Усна перевірка знань учнів. Письмова перевірка. Графічна перевірка вмінь та навичок. Практична перевірка вмінь учнів застосовувати знання на практиці. Тестова перевірка знань учнів.

Оцінка знань, умінь і навичок учнів. Історія розвитку бальної системи оцінювання в Україні. Критерії оцінки: обсяг, глибина, міцність, оперативність, якість умінь та навичок. Рівні знань учнів: репродуктивний, реконструктивний, творчий. Норми оцінок. Загальна характеристика бальної системи оцінок у сучасній школі. Оцінне судження як форма оцінки. Мета використання оцінного судження. Емоційне ставлення як форма оцінки. Принципи організації контролю та оцінки за навчально-пізнавальною діяльністю учнів: об'активність, систематичність, гласність. Рейтингова система оцінки знань, умінь та навичок. Знахідки передових учителів щодо вдосконалення методики перевірки й оцінки успішності.

Основні поняття: контроль, види контролю, методи контролю.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма					Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки												
Тема 1. Педагогіка як	6	2				4	6	2				4

наука												
Тема 2. Поняття про процес соціалізації особистості	12	4	4			4	12	2				10
Тема 3. Методологія та методи педагогічних досліджень	6		2			4	6		2			4
Тема 4. Мета виховання в педагогіці	6	2				4	6	2				4
Тема 5. Система освіти в Україні	6	2				4	6					6
Разом за змістовим модулем 1	36	10	6			20	36	6	2			28
Змістовий модуль 2. Теоретичні основи виховання												
Тема 1. Сутність процесу виховання	10	2	2			6	10	2				8
Тема 2. Основні закономірності і принципи виховання	8	2	2			4	8	2				6
Тема 3. Зміст і основні напрями виховання	12	4	2			6	12		2			10
Тема 4. Загальні методи виховання	12	4	4			4	12	2	2			8
Тема 5. Виховання особистості в колективі	8	2	2			4	8					8
Тема 6. Роль сім'ї у	8	2				6	8					8

вихованні особистості												
Разом за змістовим модулем 2	58	16	12			30	58	6	4			48
Змістовий модуль 3. Теоретичні основи навчання (дидактика)												
Тема 1. Дидактика як складова педагогіки	6	2				4	6	2				4
Тема 2. Сутність і структура процесу навчання	8	2	2			4	8	2				6
Тема 3. Закономірності та принципи навчання	6	2				4	6	2				4
Тема 4. Зміст освіти	4					4	4					4
Тема 5. Методи навчання	14	4	4			6	14	2				12
Тема 6. Засоби навчання	6					4	6					6
Тема 7. Форми організації навчання	12	2	4			6	12	2				10
Тема 8. Урок – основна форма організації навчання в школі	6		2			4	6					6
Тема 9. Види навчання.	8	2	2			4	8					8
Тема 10. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.	4					2	4					2
Разом за змістовим модулем 3	70	14	14			42	48	12				36

Усього годин	180	40	32			92	180	24	12			128
Модуль 2												
ІНДЗ			-	-	16	-			-	-	16	
Усього годин	180	40	32			108	180	24	12			144

5. Теми семінарсько-практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розвиток, соціалізація і виховання особистості	2/-
2	Сутність процесу виховання, його закономірності й принципи	4/2
3	Загальні методи виховання.	2/2
4	Формування учнівського колективу та його вплив на особистість.	2/3
5	Вплив сім'ї на виховання особистості дитини	2/-
6	Зміст і основні напрями виховання	4/-
7	Закономірності та принципи навчання	2/-
8	Зміст освіти	2/-
9	Сутність і структура освітнього процесу	2/2
10	Загальні методи навчання.	4/2
11	Форми організації навчання.	4/2
12	Види навчання	2/-

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	відсутні	

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	відсутні	
2		
...		

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Педагогіка як наука	4
2	Поняття про процес соціалізації особистості	4
3	Методологія та методи педагогічних досліджень	4
4	Мета виховання в педагогіці	4
5	Система освіти в Україні	4
6	Педагогіка як наука	4

7	Поняття про процес соціалізації особистості	4
8	Методологія та методи педагогічних досліджень	4
9	Мета виховання в педагогіці	4
10	Система освіти в Україні	4
13	Педагогіка як наука	4
14	Поняття про процес соціалізації особистості	4
15	Методологія та методи педагогічних досліджень	4
16	Мета виховання в педагогіці	4
17	Система освіти в Україні	4
18	Педагогіка як наука	4
19	Поняття про процес соціалізації особистості	4
20	Методологія та методи педагогічних досліджень	4
21	Мета виховання в педагогіці	4
22	Система освіти в Україні	4
23	Сутність процесу виховання	6
24	Основні закономірності і принципи виховання	4
25	Зміст і основні напрями виховання	6
26	Загальні методи виховання	4
27	Виховання особистості в колективі	4
28	Роль сім'ї у вихованні особистості	6
29	Дидактика як складова педагогіки	4
30	Сутність і структура процесу навчання	4
31	Закономірності та принципи навчання	4
32	Зміст освіти	4
33	Методи навчання	6
34	Засоби навчання	4
35	Форми організації навчання	6
36	Урок – основна форма організації навчання в школі	4
37	Види навчання.	4
38	Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.	2
	Разом	92

9. Індивідуальні завдання

Виконання творчих завдань до семінарсько-практичних занять за різними рівнями складності.

10. Методи навчання

Лекції, розв'язування творчих завдань, складання графічних схем, заповнення таблиць, конспектування, написання рефератів, укладання глосарію, тестові завдання.

11. Методи контролю

Перевірка конспектів студентів; співбесіда зі студентами під час індивідуальних занять; консультація; тестова перевірка знань; перевірка індивідуального навчально-дослідного завдання; експрес-опитування; залік.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота																				Сума
Змістовий модуль №1						Змістовий модуль №2						Змістовий модуль №3								
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	100
2	10	3	5	3	2	5	3	5	10	5	2	2	5	5	5	10	5	3	10	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять.
3. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів та виконання індивідуального навчально-дослідного завдання.
4. Тестові завдання до курсу.

14. Рекомендована література

Базова

14. Рекомендована література

Базова

1. Бондар В.І. Дидактика: Підручник для студ. вищих пед. навч. закл. К. : Либідь, 2005. 264с.

2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник К. : Академвидав, 2009. 616с. (Серія «Альма-матер»).
3. Зайченко І.В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Освіта України, 2008. 528с.
4. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. К. : Вища школа, 2005. 344с.
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка: Підручник. 2.вид., перероб. і доп. / А.І.Кузьмінський. К. : Знання-Прес, 2014. 446с. (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посіб. 5.вид., доп. і перероб. К., 2007. 656с.
7. Окса М. М.. Історія педагогіки України: Навчально-методичний посібник / Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. Мелітополь, 2001. 36с.
8. Сухомлинська О.В. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн.:Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2005. - Кн. 1 : X-XIX століття. К. : Либідь, 2005.
9. Сухомлинська О.В. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн.:Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2005. Кн. 2 : XX століття. К. : Либідь, 2005.
10. Фіцула М.М. Педагогіка. Загальні засади педагогіки. Теорія освіти і навчання (дидактика). Теорія виховання. Школознавство. З історії педагогіки: Навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. К. : Видавничий центр "Академія", 2010. 542с. (Альма-матер).

Допоміжна

1. Галус О. Галус О.М., Шапошнікова Л.М. Порівняльна педагогіка: Навч. посібник для студ. гуманіт. спец. вищих пед. навч. закл. К.: Вища школа, 2006.
2. Глазиріна В.М. Педагогіка сучасної школи: Навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ. Донецьк : Норд-Прес, 2006. 194с.
3. Кіт Г.Г. Тарасенко Г.С.Українська народна педагогіка: курс лекцій. Вінниця : Едельвейс і К, 2008. 301с.
4. Нечипоренко Л. С., Пономарьова Г.Ф., Подоляк Я.В. Сучасна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна; Харківський гуманітарно-педагогічний ін-т. Х., 2007. 216 с.
5. Мосіяшенко В.А. Курок О.А., Задорожна Л.В.Історія педагогіки України в особах: Навч. посіб. для вищ. пед. навч. Закл. Суми : Університетська книга, 2017. 266 с.
6. Педагогіка. Курс лекцій: навч. посібник / Миколаївський держ. ун-т ім. В.О.Сухомлинського. Інститут педагогічної освіти / І.В.Середа. Миколаїв : Гліон, 2007. 196с.

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

Змістовий модуль I *Загальні основи педагогіки*

Лекція 1: Загальна педагогіка як наука

Питання теми:

1. Педагогіки як наука, історія її становлення та розвитку.
2. Понятійний апарат педагогіки, її категорії.
3. Система педагогічних наук.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Педагогіки як наука, історія її становлення та розвитку.

Слово «педагогіка» грецького походження, буквальний переклад – дітородіння. Виникнення зазначеного терміну передбачає короткий екскурс в історію нашої цивілізації. Педагогіка – це наука про закономірності й принципи процесу виховання, а також механізми, технологію його здійснення.

Предметом педагогіки є закономірності, принципи організації процесу виховання, навчання, освіти, що передбачає визначення цілей, змісту, методів, форм, засобів залучення індивіда до оволодіння соціальним досвідом людства, його культурними цінностями, створення для цього оптимальних умов.

Завданнями педагогіки є:

1. Теоретичне вивчення, опис, роз'яснення сутності процесу виховання, його закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків.
2. Вивчення, аналіз, узагальнення, оцінка педагогічної діяльності, досвіду її організації.
3. Прогнозування розвитку освіти, системи виховання.
4. Забезпечення ефективного управління освітньою політикою.
5. Розробка нових педагогічних технологій, основ інноваційної педагогічної діяльності.

Розрізняють дві функції педагогіки – теоретичну та технологічну. Теоретична реалізується через опис методів, засобів та форм навчання, визначення напрямів розвитку педагогічної науки, узагальнення та систематизацію науково-педагогічних досліджень. Практична реалізується через проєктивний (створення навчальних планів, підручників, методичних рекомендацій), перетворюючий (впровадження досягнень педагогічної науки у педагогічну практику), оцінний та коректуючий напрями.

У термін «педагогіка» вкладається багатоаспектне значення:

- виділяють «побутове» значення педагогіки у зв'язку з тим, що кожна людина протягом життя виступає в ролі педагога. Тобто вона виховує власних дітей, членів родини, колег по роботі;

- підкреслюють практичне значення педагогіки, оскільки виховання є однієї зі сфер людської діяльності, пов'язаної з передачею суспільно значущого досвіду від старшого покоління молодшому;

- педагогіка розуміється одночасно як наука та галузь людинознавства, оскільки вона пізнає та вдосконалює способи впливу на розвиток людини в

єдності природного, суспільного та індивідуального. Тому педагогіка спирається на антропологічні науки – психологію, історію, філософію, соціологію та ін.;

- педагогіка являє собою навчальну дисципліну, включаючи в себе теоретичні та практичні аспекти навчання й виховання;

- значення педагогіки як галузі гуманітарного знання входить до загальнокультурного контексту сучасного життя. Воно виявляється в якості педагогічної культури людини.

Визначення педагогіки як науки про виховання, освіту і навчання вимагає розкриття її основних категорій.

2. Понятійний апарат педагогіки.

Як і кожна наука, педагогіка має свій понятійний апарат, тобто систему педагогічних понять, які виражають наукові узагальнення. Ці поняття називають категоріями педагогіки. До основних категорій належать виховання, навчання й освіта.

Виховання — цілеспрямований та організований процес формування особистості.

Виховання в широкому соціальному значенні — процес формування особистості під впливом навколишнього середовища, умов, обставин, суспільного ладу. Кажучи «виховує життя», мають на увазі виховання в широкому значенні цього слова. Оскільки дійсність нерідко буває суперечливою і конфліктною, то особистість може не лише формуватися під впливом середовища, а й деформуватися під впливом антисоціальних явищ або, навпаки, загартовуватись у боротьбі з труднощами, виховувати в собі не сприйнятливості до цих явищ.

Виховання в широкому педагогічному значенні — формування особистості дитини під впливом діяльності педагогічного колективу закладу освіти, яка базується на педагогічній теорії, передовому педагогічному досвіді.

Виховання у вузькому педагогічному значенні — цілеспрямована виховна діяльність педагога, спрямована на досягнення конкретної мети в колективі учнів (наприклад, виховання здорової громадської думки).

Виховання в гранично вузькому значенні — спеціально організований процес, що передбачає формування певних якостей особистості, процес управління її розвитком і відбувається через взаємодію вихователя і вихованця.

Наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за своєю сутністю, змістом, характером. «Національне виховання, — писала Софія Русова, — забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а значить, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдного поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів».

Національне виховання — виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності. Воно є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання. Таке виховання забезпечує етнізацію дітей як необхідний і невід'ємний складник їх соціалізації. Національне виховання духовно відтворює в дітях народ, увічніює в підростаючих поколіннях як специфічне, самобутнє, що є в кожній нації, так і загальнолюдське, спільне для

всіх націй.

Етнізація — наповнення виховання національним змістом, що забезпечує формування в особистості національної самосвідомості.

Соціалізація людини — процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, залучення до суспільного життя як активної, дієвої сили.

Освіта — процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, формування на їх основі наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвиток її творчих сил і здібностей.

Основним шляхом і засобом здобуття освіти є навчання, в процесі якого реалізуються цілі освіти.

Навчання — цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння й навички.

Аналізуючи категорію **навчання**, треба, насамперед, брати до уваги її двоїсту природу: діяльність викладачів (викладання) і діяльність студентів (навчання). Аналіз навчання передбачає взаємодію кількох важливих чинників: мети навчання; можливостей тих, кого навчають; завдань викладача у питанні управління навчально-пізнавальною діяльністю; умов і засобів навчання й т. ін. При цьому дуже важливо привернути увагу слухачів до зовнішнього і внутрішнього аспектів процесу навчання.

Освіта в педагогічній літературі нерідко трактується як таке прилучення до культури суспільства, коли людина опановує певну систему знань, умінь і навичок, суспільно-політичний досвід людства в тій чи іншій галузі його життєдіяльності. Однак таке розуміння поняття освіти є надмірно звуженим і тому не може вважатися загаль-новизнаним.

А.Луначарський, наприклад, з поняттям освіти людини пов'язував також її культуру, гармонійність розвитку. Освічена людина — це насамперед така, в якій домінує образ людський. Тут поняття освіти й виховання практично збігаються.

3. Система педагогічних наук.

Система педагогічних наук — зв'язки та відношення, що склалися в процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. До педагогічних наук належать: загальна педагогіка, вікова педагогіка, корекційна педагогіка, галузеві педагогіки.

Загальна педагогіка вивчає головні теоретичні й практичні питання виховання, навчання і освіти, досліджує загальні проблеми навчально-виховного процесу. Загальна педагогіка — базова наукова дисципліна, яка вивчає основні закономірності процесу спрямованого особистісного розвитку, розробляє загальні основи педагогічного процесу у навчальних закладах усіх типів. Вона складається з чотирьох розділів: загальні засади педагогіки, теорія навчання (дидактика), теорія виховання, теорія управління навчальним закладом.

Вікова педагогіка (дошкільна, шкільна педагогіка, педагогіка дорослих) досліджує закони та закономірності виховання, навчання й освіти, організаційні форми й методи навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп.

Корекційна педагогіка вивчає і розробляє питання виховання, навчання та освіти дітей з різними вадами: сурдопедагогіка (навчання й виховання глухих і

глухонімих), тифлопедагогіка (навчання і виховання сліпих і слабкозорих), олігофренопедагогіка (навчання й виховання розумово відсталих і дітей із затримками розумового розвитку), логопедія (навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення), виправно-трудова педагогіка (перевиховання неповнолітніх і дорослих злочинців).

Галузеві педагогіки — військова, спортивна, вищої школи, профтехосвіти та ін. Серед галузей педагогіки, зосереджених на педагогічних проблемах дорослих, швидко розвивається педагогіка вищої школи, яка розкриває закономірності навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти, специфічні проблеми здобуття вищої освіти.

До системи педагогічних наук належить також історія педагогіки і школи, що вивчає розвиток педагогічних ідей і практику освіти в різні історичні епохи.

Окрема група педагогічних наук — часткові, або предметні, методики, предметом дослідження яких є закономірності викладання і вивчення конкретних навчальних дисциплін у закладах освіти всіх типів.

Наприкінці ХХ ст. намітився стрімкий розвиток соціальної педагогіки як галузі, що вивчає закономірності та механізми становлення й розвитку особистості в процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах, а також соціальне орієнтовану діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді в процесі розв'язання суспільних, політичних, економічних та інших проблем суспільства.

Науково-теоретичну структуру соціальної педагогіки становлять: агогіка — наука про вивчення проблеми запобігання відхиленням у поведінці дітей та підлітків; герогіка — наука про соціально-педагогічні проблеми людей похилого віку; андрагогіка — наука про освіту та виховання людини впродовж усього її життя; віктимологія — наука про різні категорії людей, які стали жертвами несприятливих умов соціальної організації та насильства.

Оскільки до розв'язання проблем виховання особистості причетні різні науки, педагогіка тісно пов'язана з ними. Міжпредметні зв'язки педагогіки — зв'язки педагогіки з іншими науками, що дають змогу глибше пізнати педагогічні факти, явища і процеси.

Педагогіка пов'язана з філософією (етикою), соціологією, естетикою, психологією, анатомією, фізіологією, гігієною людини та з іншими науками.

Філософія, соціологія, естетика допомагають педагогіці визначити мету виховання, правильно враховувати дію загальних закономірностей людського буття і мислення, надають оперативну інформацію про зміни в науці та суспільстві, коригуючи спрямованість виховання. Психологія вивчає закономірності розвитку психіки людини, а педагогіка — ефективність виховних впливів, які спричиняють зміни у її внутрішньому світі та поведінці. Кожен розділ педагогіки спирається на відповідний розділ психології. Анатомія і фізіологія людини — база для розуміння біологічної сутності людини: розвитку вищої нервової діяльності, першої та другої сигнальних систем, розвитку й функціонування органів чуттів, опорно-рухового апарату, серцево-судинної та дихальної систем.

Гігієна дітей і підлітків як галузь гігієни сприяє організації на наукових засадах у закладах освіти заходів щодо зміцнення здоров'я, фізичного розвитку школярів, трудової діяльності дітей та підлітків, плануванню будівництва та обладнання навчальних і дитячих закладів різних типів. Зв'язок педагогіки з медициною став передумовою формування корекційної педагогіки як спеціальної галузі педагогічного знання, предметом якої є освіта дітей із вродженими чи набутими відхиленнями в розвитку, У взаємозв'язку з медициною вона розробляє систему засобів, Що дають змогу досягти терапевтичного ефекту й полегшити процеси соціалізації, компенсувати наявні дефекти.

Зв'язок педагогіки з іншими науками відбувається в різних напрямках. По-перше, це спільність об'єктів (понять, закономірностей, концепцій, предметів, процесів, критеріїв, методів). По-друге, взаємодія, взаємовплив, взаємопроникнення, інтеграція педагогіки та інших наук. По-третє, педагогіка спирається на ідеї інших наук (людина формується у діяльності — з філософії); використовує методи дослідження інших наук (анкетування — із соціології), результати досліджень інших наук (насамперед психології); проводить дослідження спільно з іншими науками; дає замовлення іншим наукам на дослідження певних явищ.

Висновки. *Педагогіка – наука про виховання людини. Вона має власну історію становлення та розвитку, аналіз якої дозволяє зрозуміти суть і специфіку предмета дослідження. Педагогіка є наукою, бо вона має: чітко визначений, відокремлений і зафіксований власний предмет; для його вивчення застосовують об'єктивні методи дослідження; зафіксовані об'єктивні зв'язки (закони і закономірності) між факторами, процесами, що складають предмет вивчення; встановлені закони й закономірності дозволяють передбачати (прогнозувати) майбутній розвиток досліджуваних процесів.*

Змістовий модуль II **Теоретичні основи виховання**

Лекція 1: Процес виховання

Питання теми

1. Процес виховання, його специфіка, компоненти й рушійні сили.
2. Закономірності й принципи процесу виховання.
3. Зміст виховання в сучасній українській педагогіці.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1.Процес виховання, його специфіка, компоненти й рушійні сили.

Завдання виховання в школі реалізують у процесі навчання і в спеціальній виховній роботі з учнями в позаурочний час у школі та за її межами.

Процес виховання — система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Він має свою специфіку, передусім цілеспрямований характер. Наявність конкретної цілі робить його систематичним і послідовним, не допускає випадковості, епізодичності та хаотичності у проведенні виховних заходів. Особлива роль у формуванні людської особистості належить шкільному

вихованню, оскільки цілеспрямований виховний вплив на неї передбачає не лише виховання позитивних якостей, а й подолання наслідків впливу негативних об'єктивних чинників.

Процес виховання залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Об'єктивними чинниками є: особливості розбудови України взагалі та системи закладів освіти зокрема; перебудова економіки на ринкових засадах; особливості розвитку соціальної сфери; відродження національних традицій, звичаїв, обрядів, народної педагогіки; розширення сфери спілкування з іноземними громадянами; вплив природного середовища.

До суб'єктивних чинників відносять: соціально-педагогічну діяльність сім'ї та громадських організацій; навчально-виховну діяльність закладів освіти в особі їх працівників; цілеспрямовану діяльність засобів масової інформації; діяльність закладів культури; виховну діяльність позашкільних установ та діяльність церкви.

Структура процесу виховання передбачає:

1. Оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки. Це перший етап входження в систему виховного впливу, на якому діють норми, правила, особливості життєвої поведінки. Людина (дитина) стає членом певної соціальної системи (сім'ї, колективу), де вже діють певні правила, норми, яких їй доведеться дотримуватись.

2. Формування почуттів (стійких емоційних відношень людини до явищ дійсності). Вони сприяють трансформації певних дій особистості із сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань, що робить їх стійкими, та активізації психічних процесів людини;

3. Формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного). Переконання, що ґрунтуються на істинних знаннях, будуть, з одного боку, своєрідним мотивом діяльності, а з другого — «стрижнем» поведінки особистості. Тому виховання дітей і є формуванням у них психологічного «стрижня», без якого особистість буде безвольною, позбавленою власного «Я».

4. Формування умінь і звичок поведінки. Формування умінь (засвоєного способу виконання дій, оснований на сукупності набутих знань і навичок) і звичок (схильності людини до відносно усталених способів дій) потребує поступовості й систематичності вправляння, посильності та доцільності поставлених вимог, їх відповідності рівню розвитку учнів. Воно пов'язане з активною діяльністю особистості у сфері реальних життєвих ситуацій.

Процес виховання — динамічний, неперервний, безупинний. Його рушійними силами є сукупність суперечностей, вирішення яких сприяє просуванню до нових цілей. Розрізняють внутрішні й зовнішні суперечності.

2.Закономірності й принципи процесу виховання.

Закономірності виховання — стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості.

У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності.

1. Органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання. Розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі. Наприклад, у зв'язку з розбудовою незалежної Української

держави виникла потреба формування в підростаючого покоління української національної свідомості, любові до свого народу, його традицій, історії, культури.

2. Взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників. Виховує все: люди, речі, явища. Серед виховних чинників найвагомим є людський (роль батьків, педагогів).

3. Опора у виховному процесі на позитивні якості дитини, стимуляцію активності особистості, позитивні емоції від досягнутих успіхів.

4. Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери. Виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

5. Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування. Діяльність — головний фактор єдності свідомості й поведінки, коли учень зайнятий певним видом діяльності (навчальною, трудовою, ігровою, спортивною та ін.), що забезпечує всебічний розвиток особистості.

У вихованні закономірності виявляються в усьому різноманітті взаємозв'язків і взаємоперетворень. Їх необхідно враховувати під час створення будь-якої виховної ситуації.

Принципи виховання — керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного впливу.

Вони є узагальненою системою вимог, які охоплюють усі аспекти виховного процесу, відображають результати виховної роботи.

Процес виховання ґрунтується на принципах:

1. Цілеспрямованість виховання. Початком будь-якої діяльності, зокрема виховної, є визначення мети. Педагог відповідно до мети своєї діяльності повинен спрямовувати всю виховну роботу. Маючи мету, він вчасно зможе побачити недоліки у вихованні, скоригувати виховний процес.

2. Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлене недостатнім життєвим досвідом молоді людини, а виховання творчої особистості можливе лише за умови поєднання зусиль вчителя з самостійністю, творчістю, ініціативою і самодіяльністю учнів.

Різнорізнорічна діяльність учнів — основа виховання. Діяльність — трудова, пізнавальна, художньо-творча — розвиває соціальну активність, ініціативу. Стимулюючи розвиток самостійних починань учнів, вчитель дбає, щоб у їх поведінці органічно поєднувались слово і діло, відповідальність за результати справи. Цього можна досягти за безпосередньої участі учнівських колективів у плануванні справ, усвідомлення їх необхідності і значення, залучення їх до організації справ, оцінювання їх результатів.

3. Повага до особистості дитини, поєднана з розумною вимогливістю до неї. Повага до людини передбачає гуманне ставлення до неї. Вона є стрижнем взаємин між учителем і учнями. Вимоги вчителя (колективу педагогів) стають особливо ефективними тоді, коли вони спираються на здорову громадську думку учнівського колективу і підтримуються нею. За таких умов громадська думка стає

одним із засобів подолання негативних рис окремих учнів (проявів індивідуалізму, егоїзму, інших відхилень від норм і правил співжиття).

Розумна педагогічна вимогливість не має нічого спільного з приниженням гідності учнів. Антипедагогічними у взаєминах учителя з учнями є також адміністрування, використання погроз, силових методів, а також поблажливість, потурання примхам учнів.

4. Опора на позитивне в людині. Виховання передбачає опору вихователя на хороше в людині, його довіру до здорових намірів і прагнень учнів. Зосередження тільки на негативних рисах характеру і поведінки учнів деформує виховний процес, заважає формуванню позитивних рис особистості. Не можна лише дорікати учневі за недоліки, бачити в ньому тільки негативне. Це може створювати в нього однобоке уявлення про себе, про свої людські якості, взагалі про свою гідність. Принцип опори на позитивне в людині ставить серйозні вимоги до організації життєдіяльності учнів, потребує створення здорових стосунків між учителями та учнями продуманого змісту навчально-виховних занять, їх форм і методів.

5. Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Одне із завдань педагога — бачити неповторність, творчу індивідуальність кожної дитини, виявляти, розкривати, плекати у неї неповторний індивідуальний талант. Тому кожен педагог, вихователь повинен знати і враховувати індивідуальні особливості дітей, їх фізичний розвиток, темперамент, риси характеру, волю мислення, пам'ять, почуття, здібності, інтереси, щоб, спираючись на позитивне, усувати негативне в їх діяльності та поведінці.

6. Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості. За результати виховання підростаючого покоління відповідає не тільки школа, а все суспільство. Дитина виховується не тільки в сім'ї та школі. На неї впливає багато інших чинників, у тому числі й недостатньо контрольованих. Оскільки “усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у численні стосунки, кожен з яких неминуче розвивається, переплітається з іншими стосунками, ускладнюється фізичним і моральним зростанням самої дитини”, виникають не тільки істотні виховні резерви, а й певні труднощі. Розумні, стійкі та єдині вимоги до дітей з боку різних соціальних інститутів посилюють педагогічний вплив на них, підвищують ефективність виховного процесу.

7. Єдність свідомості й поведінки. Поведінка людини — це її свідомість у дії. Як суспільний продукт, свідомість формується в процесі суспільної практики. Особливе значення єдності свідомості й поведінки як принципу виховання полягає в тому, щоб світогляд набув для кожного учня суб'єктивного смислу, став переконанням, поєднанням зі знаннями і практичними діями. Виховання єдності свідомості й поведінки — складний і суперечливий процес. Він не є автономним, відірваним від обставин життя, зовнішніх впливів, серед яких можуть бути й негативні.

8. Культуровідповідність. Передбачає органічний зв'язок із культурним надбанням всього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом. Забезпечує розуміння духовної єдності та спадкоємності поколінь.

9. Гуманізація. Означає створення умов для формування кращих якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил. Виховання як основна складова у навчально-виховному процесі передбачає гуманізацію взаємин між вихователями та вихованцями, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіру до неї. Сприяє вихованню гуманної особистості — щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

10. Демократизація. Мислиться як усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання його права на свободу, на розвиток здібностей і реалізацію індивідуальності. Забезпечує співробітництво вихователів і вихованців, врахування думки колективу й кожної особистості.

11. Етнізація. Передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну свідомість та гідність, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, збереження специфічних особливостей нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи попередніх поколінь.

3.Зміст виховання в сучасній українській педагогіці.

Мета сучасного виховання - *формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості* – реалізується через систему напрямів виховання, основні з яких розглянемо нижче.

Громадянське виховання — формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Розумове виховання — діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Моральне виховання — виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки.

Екологічне виховання — систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою. Його завдання полягає в нагромадженні, систематизації, використанні екологічних знань, вихованні любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмій і навичок діяльності в природі. Зміст його полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Екологічне виховання неможливе без умінь осмислювати екологічні явища, робити висновки щодо стану природи, виробляти способи розумної взаємодії з нею. Ці умінь учні набувають на уроках та в позаурочній діяльності. Водночас естетична краса природи сприяє формуванню почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності, запобігання нанесенню збитків природі.

Статеве виховання — процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки і потреб керуватися у

стосунках з особами протилежної статі нормами моралі. Воно полягає у формуванні духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів.

Трудове виховання — виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності. Його завдання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

— психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливість щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);

— підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії).

Естетичне виховання — педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за запонами краси.

Естетична культура — сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу. Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах.

Фізичне виховання — система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь.

Його завданням є створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процеси в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенціальних можливостей.

Висновок. *Таким чином, правильна організація виховного процесу є запорукою успішності вирішення ключових завдань виховання особистості. Однак успіх досягнення цілей виховання залежить від комплексного використання усіх можливих засобів виховання в межах кожного з розглянутих вище напрямів виховання.*

Лекція 2: Методи виховання

Питання теми

1. Поняття про методи виховання та їх класифікацію. Критерії вибору методів виховання.
2. Методи формування свідомості особистості.
3. Методи формування поведінки й досвіду суспільної діяльності.
4. Методи стимулювання та корекції.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Поняття про методи виховання та їх класифікацію. Критерії вибору методів виховання.

Методи виховання — способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

Виховна ефективність методів підвищується, якщо під час застосування методу використовують педагогічні прийоми.

Приєм виховання — частина, елемент методу виховання, необхідний для ефективнішого застосування методу в конкретній ситуації.

Окрім методів і прийомів, у виховній роботі використовують засоби виховання.

Засоби виховання — вид суспільної діяльності, який може впливати на особистість у певному напрямі.

До засобів виховання відносять працю, мистецтво, засоби масової інформації, шкільний режим та ін.

Методи виховання поділяють на загальні (їх застосовують в усіх напрямках виховання) і часткові (використовуються переважно в одному з них — правовому, економічному чи фізичному).

Класифікація методів виховання впливає з логіки цілісного педагогічного процесу, необхідності безпосередньої організації всіх видів діяльності дітей, їх взаємин з педагогами і між собою, стимулювання самодіяльності та самоосвіти. Щодо функціональної залежності розрізняють такі групи методів виховання: методи формування свідомості; методи формування суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності та поведінки; методи контролю й аналізу рівня вихованості.

У вітчизняній педагогіці найбільш обґрунтованою є класифікація методів виховання за рекомендаціями С.У. Гончаренка, яка збігається з попередньою:

- методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань (бесіда, лекція, диспут, позитивний приклад);

- методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправа, привчання, створення виховних ситуацій);

- методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців (змагання, покарання, заохочення).

Беручи до уваги вище викладене та на основі характеру впливу методів виховання на вихованців можна їх класифікувати так:

- перша група – методи безпосереднього виховного впливу;
- друга група – методи опосередкованого виховного впливу;
- третя група – методи самовиховання.

Методи виховання завжди діють у певній системі, кожен є структурним елементом цієї системи і у взаємозв'язку з іншими забезпечує ефективність виховного процесу, їх використовують у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. А. Макаренко зауважував, що кожний виховний засіб слід

розглядати як частину виховної системи. Методи виховання змінюються, вдосконалюються із зміною мети виховання, умов, у яких воно здійснюється, віку дитини та ступеня її вихованості.

Вибір методу та ефективне його використання залежать від:

— вікових особливостей школярів та їх життєвого досвіду. Так, у виховній роботі з молодшими учнями віддають перевагу привчанню і вправам, перед переконанням. Диспут і лекцію доцільно використовувати у виховній роботі зі старшокласниками;

— рівня розвитку дитячого колективу. У несформованому колективі педагог використовує метод вимог у категоричній безпосередній формі, у згуртованому можна вдаватися до таких методів, як громадська думка, прийом паралельної дії;

— індивідуальних особливостей школярів. На ці особливості слід зважати не лише в індивідуальній виховній роботі, а й під час групових і фронтальних виховних заходів. Підібраний метод виховання повинен передбачати індивідуальні корективи;

— поєднання методів формування свідомості та поведінки. Підбираючи методи виховання, слід розумно поєднувати методи формування свідомості й методи формування суспільної поведінки з урахуванням принципу виховання єдності свідомості та поведінки;

— ефективності методів виховання, яке забезпечується за умови, що вчитель спирається у їх використанні на психологію школяра. Учень реагує на виховний вплив позитивно, негативно або нейтрально. Це потребує від педагога вміння «вловити» реакцію вихованця і відповідно скоригувати його сприймання.

2.Методи формування свідомості особистості.

Ця група методів виховання охоплює методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою формування у них поглядів і переконань. До неї належать:

- а) словесні методи (роз'яснення, бесіда, лекція, диспут);
- б) метод прикладу.

Методи цієї групи називають методами переконання, оскільки за їх допомогою не лише розвивають і доводять до свідомості учнів сутність норм поведінки, а й долають помилкові погляди й переконання, негативні прояви поведінки.

Роз'яснення. За його допомогою вихователі впливають на свідомість учнів, прищеплюють їм моральні норми і правила поведінки. Особливо ефективно під час засвоєння правил поведінки, режимних вимог школи, правових норм. Такі роз'яснення підсилюють показом, наочним демонструванням. Метод роз'яснення часто використовують як прийом виховання під час бесіди, лекції, диспуту.

Бесіда (фронтальна або індивідуальна) — поширений метод виховання. Щоб фронтальна бесіда дала позитивний результат, педагог повинен: обґрунтувати тему як життєво важливу, а не надуману, формулювати запитання таким чином, щоб вони спонукали до розмови, спрямовувати розмову в конструктивне русло. Учні слід залучати до оцінювання подій, вчинків, явищ суспільного життя і формувати у них на цій основі ставлення до навколишньої дійсності, до своїх громадських і моральних обов'язків

Лекція відкриває для учня можливості живого спілкування з людиною, ґрунтовно обізнаною з певними питаннями, проблемами, готовою відповісти на запитання, що можуть його цікавити. Успіх лекції передусім залежить від особистих якостей лектора, який повинен мати належну теоретичну підготовку, добре знати матеріал, володіти прийомами донесення його до слухачів.

Диспут — ефективний у вихованні передусім старшокласників. Як метод формування свідомості особистості він передбачає вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють учнів. Під час диспуту учні обстоюють власну позицію, переконуються в правильності чи помилковості своїх поглядів, розкриваються їх ерудиція, культура, темперамент, розвивається логічне мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки. Тематику диспутів підбирають з таким розрахунком, щоб спонукати учнів до роздумів про мету життя, справжнє щастя, обов'язок людини перед суспільством.

Метод прикладу: врахування специфіки наслідування прикладу різними віковими групами; етапність наслідування (на першому етапі на основі сприймання конкретного прикладу виникає суб'єктивний образ цього прикладу, бажання наслідувати його; на другому — діє зв'язок між прикладом для наслідування і поведінкою вихованця, на третьому — здійснюється синтез наслідувальних та самостійних дій і вчинків; джерела для наслідування (товариші, батьки, вчителі, літературні герої); використання негативного прикладу у вихованні.

При використанні методів цієї групи необхідно:

- А) під час формування конкретних світоглядних понять, поглядів і переконань враховувати ту «базу», яка вже сформована у вихованців;
- Б) у процесі переконання впливати не тільки на розум, а й на емоційну сферу вихованців;
- В) враховувати переконаність самого педагога;
- Г) наводити дітям приклади, близькі і зрозумілі їм;
- Д) домогтися, щоб учні не тільки зрозуміли вихователя, а й погодились з ним.

3. Методи формування поведінки та досвіду суспільної діяльності.

Педагогічна вимога як один з методів формування суспільної поведінки являє собою педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукати його до позитивної діяльності або гальмування його дій і вчинків, якщо вони мають негативний характер. А.С.Макаренко вважав, що без щирої, переконливої, гарячої і рішучої вимоги не можна починати виховання колективу.

Вимога впливає не тільки на свідомість учнів, а й активізує їх вольові якості, перебудовує мотиваційну і почуттєву сферу діяльності в позитивному напрямку, сприяючи цим самим виробленню позитивних навичок і звичок поведінки.

Вимога в формі прохання пред'являється тоді, коли між педагогом і учнями встановилися хороші взаємини, довір'я і взаємна повага, коли вихованцю здається, що він виконує прохання за власним бажанням. Цінність такої вимоги в тому, що вона привчає учня до ввічливості, взаємодопомоги, піклування про інших, тобто розвиває такі якості. Яких часто учням не вистачає.

Вимога в формі довір'я застосовується у вигляді різного типу доручень, які

викликають у вихованця переживання почуття поваги до нього з боку педагога, думкою якого він дорожить. Оцінюючи цю повагу, він сам проймається повагою до вчителя і йому стає незручно не виконати це доручення-вимогу.

Вимога у формі схвалення використовується в тих випадках, коли учень домігся певних успіхів, а похвала педагога спонукає його до поліпшення діяльності, сприяє появі почуття задоволення результатами цієї діяльності, почуття власної гідності.

Вимога у формі натяку застосовується в основному тоді, коли для одержання бажаного результату потрібен незначний виховний вплив. Ним може бути жарт, докір, погляд або жест, звернений до одного або кількох членів колективу.

Вимога у формі умови ставиться учням тоді, коли для виконання бажаної для них діяльності їм необхідно спочатку зробити щось інше. При цьому так поєднують види діяльності, щоб вони витікали одна з одної, щоб між ними був природний зв'язок (поправиш справи з навчанням, будеш займатися в оркестрі). Використовуючи цю форму вимоги, не слід цікаву для учнів справу перетворювати в "підкуп" заради того, щоб вони виконали вимогу.

Вимога у формі недовір'я полягає в тому, що педагог усуває учня від виконання певного виду діяльності, тому що останній не виконав або погано виконав свої обов'язки. Ефективність такої вимоги залежить від авторитету педагога і наскільки вихованець дорожить його довір'ям і цим видом діяльності.

Вимога у формі осуду полягає в негативній оцінці педагогом конкретних дій і вчинків учня і розрахована на гальмування небажаних вчинків та стимулювання позитивних. Осуд може проходити в колективі або наодинці з учнем і виражатися докором, закидом або проявом гніву чи обурення.

Найбільш різкою формою вимоги є погроза. Учня повідомляють, що при невиконанні розпорядження до нього будуть вжиті більш серйозні заходи виховного впливу. Погроза має бути обгрунтованою, а невиконання вимог повинно привести до реалізації погрози до кінця.

Громадська думка як колективна вимога. Громадська думка (за М.Ю.Красовицьким) має такі функції: а) виступає як опора в боротьбі педагогічного колективу за утвердження норм моралі; б) сприяє активізації дій всього учнівського колективу; в) допомагає усвідомити учням значення того чи іншого виду діяльності, підвищує її ефективність; г) робить набутком всього колективу кращі зразки поведінки.

Вправи як метод виховання полягають у поступовій організації таких умов, в яких учень виконує певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки.

Привчання: привчання і вікові особливості; привчання і регламент життя і діяльності учнів (режим: точність, доцільність, загальність, визначеність); місце контролю у привчанні.

Доручення як метод виховання також має своєю метою вправлення учня в позитивних діях і вчинках. Для цього йому з боку педагога, учнівського самоврядування чи учнівського колективу дається певне завдання, виконання якого вимагає певних дій чи вчинків.

Створення виховуючих ситуацій: а) визначення педагогом умов,

необхідних для здійснення задуманого; б) продумування вихователем своїх дій і поведінки в новій ситуації; в) виникнення в учнів нових почуттів, породжених новою педагогічною ситуацією, які стають основою виникнення нових думок, мотивів поведінки і подолання власних недоліків.

Прийоми створення виховуючих ситуацій поділяються на дві групи:

а) творчі прийоми: доброта, увага і піклування; прояв уміння і переваги вчителя; активізація прихованих почуттів; пробудження гуманних почуттів; прояв засмучення; зміцнення віри в свої сили; довір'я; залучення до цікавої діяльності;

б) гальмуючі прийоми: паралельна педагогічна дія, наказ, ласкавий докір, натяк, показна байдужість, іронія, розвінчання, прояв обурення, попередження, вибух.

4. Методи стимулювання та корекції.

Змагання, конкуренція, боротьба за існування, як і життя – вічні. Вони пружина розвитку. Змагання сильне гласністю, об'єктивним порівнянням підсумків. Воно організує, згуртує колектив, спрямовує на досягнення успіхів, учить перемагати. У його підсумках, як у фокусі, відображається вся багатогранність життя школи. Змагання змушує відстаючих підтягуватись до рівня передових, а передових надихає на нові успіхи.

Змагання: імпонує бажанню дітей і підлітків до здорового суперництва, самоутвердження; колективне і індивідуальне змагання; знання учнями його умов і регулярне підбиття підсумків змагання: залучення учнів до обліку ходу змагання і підбиття підсумків; гласність змагання; наочне оформлення його ходу і результатів; матеріальне і моральне стимулювання.

Заохочення – це схвалення позитивних дій і вчинків з метою спонукання вихованців до їх повторення. У школі застосовуються такі заохочення, як подяка директора школи (за наказом), вміщення портрета на дошці відмінників навчання, нагородження грамотою, цінним подарунком золотою чи срібною медаллю по закінченні школи.

Покарання – несхвалення, осуд негативних дій та вчинків з метою їх припинення або недопущення в майбутньому. Покарання, як і заохочення повинні використовуватися тільки як виховний засіб. До порушників правил поведінки, дисципліни, режиму праці застосовуються такі покарання, як догана за наказом директора школи, усне зауваження (директора, його заступників, вчителя, класного керівника), зауваження у щоденнику, зниження оцінки за поведінку. Найбільше покарання – виключення порушника із школи, коли він грубо і систематично допускає вчинки, які не дають йому права перебувати в шкільному колективі (злодійство, хуліганство тощо).

Покарання є таких видів: а) пов'язані з накладенням додаткових обов'язків; б) пов'язані з позбавленням або обмеженням певних прав; в) пов'язані з вираженням морального осуду.

У кожній групі є конкретні форми покарання, які можна звести до таких: покарання, що здійснюється за логікою «природних наслідків», традиційні покарання; покарання-експромт.

Покарання застосовується таким чином, щоб воно викликало в учня переживання, почуття вини, збуджувало докори совісті і прагнення змінити

поведінку, підвищувало в нього почуття відповідальності за свою поведінку, зміцнювало його дисциплінованість, несприйнятливність до негативного, здатність протистояти негідним бажанням.

Висновок.

Маючи програму та орієнтовані напрямки виховної роботи з формування особистості, розгорнулися творчі пошуки шляхів їх втілення в життя в загальноосвітніх та школах нового типу. Їх мета — розробка концепцій національної школи, національної системи виховання, піднесення навчання і виховання молоді на якісно новий рівень. Розв'язанню цих завдань і сприяє раціонально організований процес виховання, складовою частиною якого виступає виважене використання методів виховання.

Лекція 3: Соціальні інститути виховання

Питання теми

1. Виховання особистості в сім'ї.
2. Колектив як соціокультурне середовище виховання і розвитку
3. Релігія як чинник виховання.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Виховання особистості в сім'ї.

Сім'я – це мала соціальна група, заснована на шлюбному союзі і кривному спорідненні, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, моральною відповідальністю. Цей найдавніший інститут людського суспільства пройшов складний шлях розвитку: від родинноплеменних до сучасних форм сімейних відносин.

Для кожної людини сім'я виконує *емоційну і рекреативну функції*, що захищають людину від стресових і екстремальних ситуацій. Затишок і тепло домашнього вогнища, реалізація потреби людини в довірливому й емоційному спілкуванні, співчуття, співпереживання, підтримка - усе це дозволяє людині бути більш стійким до умов сучасного неспокійного життя. Сутність і зміст економічної функції складається у веденні не тільки загального господарства, але й в економічній підтримці дітей та інших членів сім'ї в період їхньої непрацездатності.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. *Головна умова сімейного виховання* — міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Порівняно з іншими соціальними інститутами *сім'я має певні особливості*, що істотно впливають на становлення особистості дитини. Розглянемо їх.

1. Наявність усіх форм життєдіяльності людини, що реалізуються через функції сім'ї. У результаті сім'я формує власний спосіб життя, мікрокультуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства чи окремих його соціальних верств. Таким чином, на думку А. Карлсона, сім'я — це суспільство в мініатюрі, з якого вибудовується соціальна взаємодія загалом.

2. Включеність дитини в сім'ю з дня її народження, формування саме в сім'ї перших уявлень про те, що добре і що погано, що таке добро і зло, коли дитина найбільшою мірою сприймає виховні впливи. Фактично сім'я є першою сполучною ланкою між людиною і суспільством, яка передає від покоління до покоління генетичний код, певні соціальні цінності, що на суб'єктивному рівні є ціннісними орієнтаціями членів сім'ї.

3. Безперервність і тривалість контакту людей різної статі, віку, з різним обсягом життєвого досвіду спричинюються до інтеріоризації дітьми зразків поведінки насамперед батьків і тільки потім — людей поза сім'єю.

4. Переважно емоційний характер зв'язків між членами сім'ї, що базуються на любові і симпатії, створює сприятливу основу для спрацьовування таких неусвідомлюваних дитиною соціально-психологічних механізмів впливу, як наслідування, навіювання, психічне «зараження». При цьому забарвленість емоційних контактів впливає на формування почуття задоволення (незадоволення) собою і оточенням.

Значна частина сучасних сімей припускається помилок у вихованні дітей. Родини, які продукують так званих педагогічно занедбаних дітей, з погляду педагогіки можна поділити на такі *три групи*: педагогічне неспроможні, педагогічно пасивні та антипедагогічні.

Перша група — сім'ї, в яких батьки намагаються виявити певну активність у вихованні дітей, проте роблять це невміло, їх виховний вплив непослідовний, педагогічне необґрунтований. Найчастіше вони керуються власним досвідом, якого набули, коли свого часу їх виховували батьки (авторитарний стиль, обмеження свободи, погрози і покарання або вседозволеність, потурання примхам).

Друга група — сім'ї, які не виявляють особливої активності у вихованні дітей, тобто педагогічне пасивні. Вони з об'єктивних (хвороба, зайнятість, часта відсутність) або суб'єктивних (відсутність єдиної точки зору на виховання, розлад між батьками, часті конфлікти та ін.) причин не можуть належним чином виховувати дітей. У таких сім'ях стосунки між батьками напружені, конфліктні. За сімейними негараздами вони не знаходять часу для виховання дітей, втрачають контроль за ними.

Третя група — сім'ї, що характеризуються антипедагогічними, аморальними умовами виховання дітей. У таких сім'ях панує дух неповаги до правил моралі та вимог законів. Батьки своєю поведінкою (пияцтво, злодійство, розпуста тощо) створюють у сім'ї антипедагогічну обстановку, намагаються виправдати відхилення від норм поведінки у своїх дітей, протиставляють вимогам школи свої сімейні вимоги.

Важливою умовою дії механізмів впливу є авторитет батьків. Розрізняють такі *види авторитету*:

- ✓ формальний, що визначається особливостями соціальної ролі;
- ✓ функціональний, що спирається на компетентність, ерудицію, досвід;
- ✓ особистий, що залежить від особистісних якостей.

Авторитет батьків залежить від частоти і якості контактів з дитиною; інформованості про справи дитини; ступеня розуміння і рівня вирішення питань,

що турбують дитину; активності в самовдосконаленні і вдосконаленні оточення.

✓ Авторитет пригноблення. При цьому діти виростають або за турканими, безпорадними, або самодурами, відплачуючи за пригноблене дитинство.

✓ Авторитет чванства, коли батьки постійно вихваляються своїми заслугами, є зарозумілими у ставленні до інших людей. При цьому діти часто виростають хвалькуватими, не вміють критично ставитись до власної поведінки.

✓ Авторитет підкупу, коли слухняність дитини "купується" подарунками, обіцянками. При цьому може вирости людина, привчена викручуватись, пристосовуватись, яка прагне одержати якнайбільше вигод тощо.

Справжній авторитет ґрунтується на любові, повазі до особистості дитини в поєднанні з високою вимогливістю до неї. Психолог Д.Баумрінд виявила три моделі поведінки дітей залежно від особливостей поведінки батьків:

модель I (модель авторитетного батьківського контролю) — діти з високим рівнем незалежності, зрілості, упевненості в собі, активності, стриманості, допитливості, доброзичливості, які вміють розбиратися в оточенні;

модель II (авторитарна модель) — діти, недостатньо впевнені в собі, замкнені й недовірливі;

модель III (поблажлива модель) — діти, не впевнені в собі, не виявляють допитливості і не вміють стримуватись.

А (неприйняття, емоційне відторгнення) — неприйняття індивідуальних особливостей дитини у поєднанні з жорстким контролем, регламентацією життя дитини, нав'язуванням їй єдиного правильного (з погляду батьків) типу поведінки; поряд із жорстким контролем цей тип може поєднуватися з недостатнім рівнем контролю, байдужістю, цілковитим потуранням;

Б (гіперсоціалізація) — тривожно-недовірлива концентрація батьків на стані здоров'я дитини, її соціальному статусі, очікуванні успіхів часто з недооцінюванням індивідуальних психологічних особливостей дитини;

В («кумир сім'ї») — концентрація батьків на дитині, потурання її примхам, іноді на шкоду іншим дітям або членам сім'ї.

У роботі з батьками учнів використовують різноманітні її види й методи роботи. Проаналізуємо найважливіші з них.

Відвідування батьків удома допомагає встановити зв'язок з усією сім'єю, з'ясувати її загальну та педагогічну культуру, умови життя учня, його місце в сім'ї і ставлення до нього старших, ознайомитися з досвідом батьківського виховання, дати поради і домовитися про єдині вимоги до школяра. Деякі вчителі помилково вважають, що відвідувати треба лише родини, діти з яких створюють певні проблеми в школі. Безумовно, з батьками таких учнів необхідно передусім встановити тісний взаємозв'язок, проте відвідувати потрібно сім'ї всіх учнів.

Запрошення батьків до школи. Ця форма роботи допомагає отримати корисну пораду від педагога щодо роботи з дитиною.

День відкритих дверей для батьків у школі. Цей вид роботи сприяє тісному контактів школи та сім'ї та сприяє ближчій співпраці цих соціальних інститутів.

З метою пропаганди педагогічних знань серед батьків організують **бесіди і лекції на педагогічну** тематику. Глибокому пізнанню методики сімейного

виховання сприяють *тематичні вечори і вечори запитань та відповідей*. Для пропагування педагогічних знань практикують *конференції*.

Таким чином, школа покликана продовжити важливу справу сім'ї – виховання підростаючого покоління.

2. Колектив як соціокультурне середовище виховання і розвитку.

Термін «*колектив*» походить від латинського *collectives* – збірний. Він означає соціальну групу, об'єднану на основі суспільно значимих цілей, загальних ціннісних орієнтацій і спільної діяльності. У реальному житті існують різні колективи: навчальні, виробничі, студентські, спортивні та інші. Колективи можуть бути одновікові та різновікові, первинні (клас, студентська група) і загальні, які об'єднують декілька первинних колективів (наприклад, загальношкільний колектив).

Колектив – це динамічна соціальна система. У залежності від рівня розвитку розрізняють колектив, що перебуває у процесі свого становлення (наприклад, дитячий колектив) і сформований «зрілий» колектив, тобто колектив з відпрацьованою системою суспільно значимих цілей, чіткою структурою ділових стосунків і форм спільної діяльності, органами самоуправління (наприклад, виробничий колектив, бригади, цеховий колектив та ін.).

Сучасний виховний процес в освітніх закладах різного типу і рівня (дитячий садок, школа, ліцей) орієнтований на цінності гуманізму, співпраці, творчої взаємодії, свободи і відповідальності у вихованні дитини.

Засобом здійснення цих ціннісних орієнтацій стає дитячий колектив як соціальна спільність, що об'єднує дітей спільними цілями, загальною діяльністю і переживаннями. У колективі дитина входить у широку систему стосунків. Взаємодія дітей розгортається на інформаційному, діяльнісному та емоціональному рівнях. **Інформаційний рівень** передбачає взаємодію дітей у процесі обміну інформацією, обговоренні проблем, що виникають, спільному пошуку рішень, прогнозуванні і плануванні майбутнього. На **діяльнісному рівні** взаємодія в колективі розгортається як співпраця дітей в різних видах колективної діяльності за інтересами, у розробці та практичній реалізації спільних проєктів, у коректуванні дій, спрямованих на досягнення загальних цілей. **Емоціональний рівень** взаємодії в колективі відображає домінуючі емоціональні стани дітей, їх спільні переживання, стосунки симпатій чи антипатій між членами колективу, гуманістичні та суспільно значимі мотиви.

Ознаки колективу – це ті характерні риси, які властиві колективу. До них належать:

- а) наявність загальної соціально значимої мети;
- б) спільна діяльність для досягнення мети;
- в) стосунки відповідальної залежності між членами колективу;
- г) наявність виборних керівних органів (органів самоврядування).

У дружньому колективі система стосунків визначається розумним поєднанням особистих і суспільних інтересів.

У школі є такі **типи** колективів:

- а) навчальні колективи: класний (первинний або контактний), загальношкільний, предметних гуртків;

- б) самодіяльні організації: колективи художньої самодіяльності (хор, ансамбль, гуртки),
- в) товариства: спортивне, книголюбів та інші;
- г) різновікові загони, об'єднання за інтересами;
- д) тимчасові об'єднання для виконання певних видів роботи.

Наявність різних типів колективів свідчить про складність його структури, найбільш стабільною ланкою в офіційній структурі шкільного колективу є колектив класу.

Функції колективу:

- а) організаторська – сам керує своєю суспільно корисною діяльністю;
- б) виховна – стає носієм моральних переконань;
- в) стимулювання – сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів усіх суспільно корисних справ, регулює поведінку своїх членів, їх взаємовідносини.

Науковими дослідженнями виявлено три найбільш **поширені моделі розвитку взаємовідносин між особистістю і колективом:**

- а) особистість підкоряється колективу (конформізм);
- б) особистість і колектив перебувають в оптимальних стосунках (гармонія);
- в) особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм).

Формування загальношкільних і класних колективів – завдання педагогів. Відома його методика. Виділені стадії розвитку колективу за характером вимог, які ставить педагог.

На першій стадії педагог організовує життя і діяльність групи, пояснює цілі і зміст діяльності, пред'являючи чіткі, рішучі вимоги.

На другій стадії, коли вимоги педагога підтримуються колективом, ця найбільш свідомо частина групи пред'являє вимоги до товаришів.

На третьому етапі розвитку більша частина членів групи ставить вимоги до товаришів, до себе, і допомагає педагогам коректувати розвиток кожного. У процесі розвитку колективу змінюються стосунки його членів до цілей та діяльності, один до одного, розробляються загальні цінності й традиції.

Методика створення і виховання колективу базується на залученні учнів до спільної діяльності на спеціальних прийомах стимулювання діяльності, згуртування групи. До них належать такі: а) вмiла постановка вимог до учнів; б) виховання учнівського активу з допомогою консультування, психологічної підтримки, обміну досвідом, організації і контролю; в) організація перспективи життя (система перспективних ліній за А. Макаренком) – організація завтрашньої радості: постановка близьких, середніх і далеких цілей, які стимулюють рух, розвиток колективу. Наприклад, свято закінчення навчального року і великий багатоденний похід; г) принцип паралельної дії; д) створення традицій; е) оптимістичний мажорний тон, почуття впевненості, захищеності кожного члена колективу; є) принцип відповідальної залежності у колективі. Ці стосунки переважно мають характер ділової співпраці. Поряд з ними існують міжособистісні – це стосунки вибіркового характеру, побудовані на взаємній симпатії, інтересах, дружбі, почуттях.

Тому теорію і методику колективного виховання необхідно бачити в історичній перспективі. Поряд з розвитком колективістських стосунків учителю

необхідно займатися індивідуальним вихованням і формувати у дітей психологічні знання і уміння взаємодіяти, емпатію, культуру спілкування, взаємоповагу, етику міжособистісних стосунків. Для цього потрібно використовувати не тільки педагогічні методи, але й психологічні, психотерапевтичні методики: рольові ігри, аналіз ситуації, групові дискусії. Такий підхід збагачує теорію колективу, знижує негативний ефект колективного виховання, який проявляється при його догматизації.

3. Роль релігії у вихованні особистості.

Релігія є формою «опредмечення» віри в Бога, а тому завжди несе в собі особливості культури того народу, який її витворив. Церква є діяльним інститутом, що репрезентує, оберігає і поширює релігію, а відтак виступає духовним виховником людини впродовж усього її життя.

Релігія в нас глибоко проникає у звичаї та обряди, поєднує суто духовні елементи з національними, громадськими, сімейними та особистими. Взірцем такого поєднання в нашій історії є "Повчання Володимира Мономаха дітям", настанови отців Церкви, філософія Г. Сковороди та П. Юркевича, вся творчість Т. Шевченка та ін.

В українській традиції, що слугувала духовною основою виховання, завжди було прийнято дотримуватися релігійних засад і в побуті: з молитвою наші предки лягали спати і вставали вранці, вирушали в дорогу, споживали їжу, розпочинали польові роботи, виганяли на випас худобу навесні тощо. Свою працю на землі український селянин уважав службою Богові. З іконою Божої Матері козаки йшли в походи і перемагали.

Виховна функція релігії. Спробу конкретизувати виховні можливості релігії зробив відомий український священик і педагог о. Ю. Дзерович у своєму виступі на Першому українському педагогічному конгресі 1935 р. ("Перший український педагогічний конгрес", 1938, с. 195—197). Поширюючи його погляди на наш час, можна зазначити наступне.

1. Релігія належить до чинників виховання, що апелюють одночасно як до розуму дитини, так і до її душі. Тут гармонійно поєднуються як вербальні (раціоналістичні), так і позавербальні (містичні) канали взаємодії людини зі світом, спілкування з Богом. Ця особливість релігії робить її могутнім каталізатором розвитку душі, становлення здатності людини усвідомлювати все розумом і бачити серцем, набувати «досвіду серця».

2. Утверджуючи віру в ідеали, релігія тим самим утворює надійний фундамент моральності людини. Віруюча людина сприймає мораль для себе як імператив. Моральність, що не підтримується вірою, завжди виявляє тенденцію до релятивізму, а відтак і до занепаду.

3. Релігії, зокрема, християнські, добре адаптовані до соціального життя. Вони визнають усю систему цінностей національного виховання і можуть органічно доповнювати його.

4. Поширюючи ідеї євангельського вчення, релігія пом'якшує і гуманізує погляди людини. Вона високо ставить її гідність, обстоює рівність людей ("демократизм") і рівність народів (антишовіністична спрямованість), веде до становлення демократичного світогляду.

5. Християнські релігії є виразником цілісного ідеалу виховання, яким є Христос, і цей ідеал є головною складовою національних ідеалів виховання в усіх європейських народів («Бог і Батьківщина»).

6. Виховання на засадах релігії спонукає людину покладатися на себе і виробляти в собі почуття відповідальності за себе і за інших людей. Вона виключає психологію споживацтва. Цим передбачається необхідність розвивати прагнення людини, активність її волі, здатність працювати розумом і душею. Усе це веде до формування повноцінного характеру.

7. Релігійне виховання володіє добре відпрацьованим методичним інструментарієм, що стосується виховання і душі, й тіла. Він закладений в ритуально-звичаєвих діях — як суто церковного, так і світського характеру, особливо в сфері життя сім'ї та громади.

8. Релігія і релігійна практика є специфічним — поруч з психологією — засобом пізнання "душі", доступу до неї. І якщо психоаналіз полегшує душу, але не дає ліків на майбутнє, то релігія оберігає і лікує її, вказує на сенс нашого існування. Гостра потреба в такому духовному трактуванні внутрішнього життя людини зумовлює пропозиції введення інституту душпастирства у навчальних закладах, зокрема у вищих, в українській армії тощо — поруч з психологічною службою.

Висновок. *Якщо висловлену оцінку ситуації в нашому суспільстві вважати обґрунтованою, то на проблему виховання і, зокрема, виховання релігійного, мусимо сьогодні дивитися ширше і фундаментальніше, підступатися до неї крізь призму поняття християнізації всієї системи освіти і виховання. Під цим розуміємо ситуацію, коли і зміст навчання (всіх предметів у школі), і діяльність школи взагалі спрямовані в одному напрямку — до узгодженості з традиційно-християнським світоглядом, коли місце Творця помітне на уроці фізики, хімії, біології. В такому випадку предмет "Християнська етика" може називатися просто "Етикою" і трактуватися як світський предмет з християнським, філософським підґрунтям, а відтак і входити складовою до цілісної системи традиційно-християнського виховання. Вчитель такого предмета може отримувати підготовку й диплом державного рівня.*

Змістовий модуль III **Теоретичні основи навчання**

Лекція 1: Методи навчання

Питання теми

1. Поняття про методи навчання, різні підходи до класифікації методів навчання.
2. Характеристика окремих методів навчання.
3. Шкільна лекція як метод навчання.
4. Проблема вибору методів навчання, умови їх ефективного поєднання.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Поняття про методи навчання, їх функції, різні підходи до класифікації методів навчання.

Методи навчання – це впорядковані способи взаємозв'язаної діяльності вчителя і учнів, направлені на досягнення мети освіти.

Методи навчання пов'язані з рівнем розвитку суспільства, науки, техніки й культури. У давні часи і на початку середніх віків, коли багата верхівка готувала своїх нащадків лише до світського життя, а не до трудової діяльності, у навчанні використовувалися догматичні методи, що ґрунтувалися на заучуванні навчального матеріалу-Епоха великих відкриттів і винаходів покликала до життя потребу в знаннях, у край необхідних людині. Формуються і розвиваються методи, що спираються на наочність, методи, звернені до свідомості й активності учнів у навчанні, практичні методи навчання.

У педагогічній літературі головним чином називаються такі методи викладання психології: розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником, ілюстрація, демонстрація, письмові й графічні роботи, самостійне спостереження, рішення завдань, практичні роботи, екскурсії, заучування матеріалу підручника, експеримент, творчі усні й письмові роботи і т.д.

Різні підходи до класифікації методів навчання.

Для свідомого використання цих методів в процесі навчання необхідна їх класифікація. Єдиної класифікації методів навчання не існує. Одна з класифікацій

- ***залежно від джерела отримання знань***, згідно якої всі методи навчання діляться на словесні, наочні і практичні.

- ***Залежно від характеру пізнавальної діяльності***: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький.

- Існує й інша класифікація (І.В.Харламов):

- методи усного викладу знань педагогом – розповідь, роз'яснення, лекція, бесіда, метод ілюстрації;
- методи закріплення учбового матеріалу: бесіда, робота з підручником;
- методи самостійної роботи учнів: робота з підручником, лабораторні роботи;
- методи перевірки й оцінки знань, умінь і навиків учнів: спостереження за роботою учнів, усний опит, контрольні роботи, перевірка домашніх завдань.

Є.Литвиненко та В.Рибальський виділяють сім основних методів навчання: ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмоване навчання, ігрове проектування, стажування та проблемна лекція. В.Ляудіс пропонує виділити серед сучасних активних методів навчання три групи: методи програмованого навчання, методи інтерактивного (комунікативного) навчання, методи проблемного навчання.

Розглядаючи активні методи навчання як навчання діяльністю, зазначені вище науковці стверджують, що саме в активній діяльності, спрямованій викладачем, учні оволодівають необхідними для їхньої майбутньої діяльності знаннями, вміннями

й навичками. В основі активних методів навчання лежить діалогічне спілкування як між вчителем та студентами, так і між самими студентами. Вони спрямовані на залучення майбутніх фахівців до самостійної пізнавальної діяльності, формування інтересу до вирішення будь-яких пізнавальних проблем, створення можливостей для використання студентами отриманих знань.

2. Характеристика окремих методів навчання

Словесні методи.

1. Усний виклад – надання учням навчального матеріалу за допомогою слова з метою формування у них знань, умінь, переконань. Це – монологічна форма навчальної роботи. Викладач повідомляє інформацію, учень сприймає, осмислює, запам'ятовує, а потім репродукує засвоєне.

Існують такі види усного викладу:

- Розповідь – живий, образний виклад якого-небудь питання, нетривалий за часом, яке включає переважно фактичний матеріал.

Розрізняють розповіді: художні, науково-популярні, описові.

- Пояснення – доказовий виклад матеріалу вчителем, пов'язаний з вивченням правил, математичних дій, законів, явищ.

- Шкільна лекція – виклад вчителем проблеми, важливого питання учбової програми.

2. Бесіда – діалогічний метод навчання, при якому вчитель з допомогою питань спонукає учнів або відновлювати раніше придбані знання, або робити самостійні висновки на підставі засвоєного фактичного матеріалу.

Переваги бесіди у тому, що вона сприяє розвитку активності, самостійності учнів, формуванню переконань.

Розрізняють види бесід залежно від дидактичної мети:

- Вступна.
- Інформативна.
- Бесіда-повторення.
- Контрольна бесіда.

За характером діяльності учнів у процесі бесіди можна виділити два основні види:

- Евристична бесіда як метод навчання, який передбачає, що вчитель вміло поставленими питаннями направляє учнів на формування нових понять, висновків, правил, використовуючи свої знання, спостереження. Під час такої бесіди учні не повторюють заучений матеріал, а за допомогою вчителя дають самостійні пояснення або роблять висновки на підставі одержаних раніше знань.

- Катехизисна бесіда як метод навчання, що передбачає точне відтворення на поставлене запитання відповіді, сформульованої у підручнику.

За формою проведення бесіди можуть бути фронтальними, індивідуальними і груповими.

Дискусія, диспут. Ці методи навчання близькі до методів бесіди. Диспут – це публічне обговорення наукової або суспільно важливої теми. Цей метод засновано на обміні думками між вчителем і учнями або тільки між учнями, що учить самостійно мислити, розвиває здібність до самостійного аналізу,

аргументування висунутих положень, формує повагу до думки інших.

3. **Метод драматизації**, заснований на виконанні учнем ролі в придуманій ігровій ситуації. Учень створює образ героя, що жив давно або що живе зараз, роль героя в художній літературі або вигаданого персонажа.

4. **Робота з книгою**. Суть методу полягає в організації самостійної роботи учнів над друкованим текстом. Джерелом знань учнів можуть бути посібники, підручники, науково-популярна література, газети, журнали, збірки вправ, довідники, словники.

Розрізняють такі види самостійної роботи учнів з друкованим текстом:

- Самостійне вивчення матеріалу за підручником.
- Попереднє ознайомлення з новим матеріалом.
- Підготовка відповідей за підручником.
- Читання тексту підручника з метою закріплення одержаних знань.
- Підготовка рефератів, повідомлень, виступів, рецензій.
- Записи прочитаного самостійно (виписки, цитати, складання плану, тез, конспектування, анотування).

Наочні методи навчання.

1. *Спостереження* як метод навчання забезпечує безпосереднє живе спостереження, сприйняття явищ дійсності.

2. *Ілюстрація і демонстрація*. Методи передбачають показ конкретних предметів і явищ навколишньої дійсності в натурі або у вигляді зображень, сприйманих за допомогою органів відчуттів. Ілюстрація матеріалів показується в статичному вигляді (малюнки, картини, портрети, графіки, схеми, таблиці).

При демонстрації матеріали показуються в динаміці (проведення експерименту, кресленню на дошці схем і таблиць, показ фільмів або кінофрагментів).

Вимоги до використання наочних методів навчання:

- Чітка постановка вчителем мети використання наочних методів.
- Здійснення керівництва сприйняттям і розумінням того, що сприймається.
- Забезпечення якісної сторони ілюстрації і демонстрації.

Практичні методи навчання.

1. *Вправа* – метод навчання, який полягає в повторенні певних дій, під час якого учнями виробляються уміння і навички використання вже придбаних знань.

Розрізняють вправи тренувальні (за зразком або інструкції), творчі, контрольні. Існують також графічні роботи (складання креслень, зарисовки з натури, ілюстрації, складання таблиць).

2. *Практичні роботи* розраховані на використання знань в ситуаціях, наближених до життєвих (вимірювати, зіставити, порівняти).

Методи навчання залежно від характеру пізнавальної діяльності учнів.

1. Пояснювальний (інформаційно-репродуктивний). Вчитель організовує сприйняття, учні сприймають факти, фіксуючи їх в своїй пам'яті. Сприйняття може бути організоване шляхом презентації словом, книгою, наочною допомогою.

2. Репродуктивний, заснований на відтворенні знань, повторенні способів діяльності і завдань вчителя.

3. Проблемний виклад. Вчитель ставить проблему, сам її вирішує, але при цьому демонструє шлях рішення.

4. Частково-пошуковий, при якому вчитель організовує діяльність школярів в розкритті тих або інших питань теми.

5. Дослідницький метод, завдяки якому учні беруть участь в науковому пізнанні: спостерігають і вивчають факти і явища, виявляють проблему дослідження, висувають гіпотези, планують шляхи їх перевірки, оцінюють результати, роблять висновки про можливість придбаних знань.

Логічні методи навчання: аналітичний, синтетичний, індуктивний, дедуктивний, метод аналогій.

Активні методи навчання – це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, які спонукають їх до активної розумової діяльності у процесі оволодіння матеріалом.

Іншими словами активні методи навчання – це навчання діяльністю, коли учні висувають різноманітні ідеї та обговорюють їх у ході колективної діяльності. Класифікацію активних методів можна представити наступною схемою

Проблемне навчання - така форма, в якій процес пізнання учнів наближається до пошукової, дослідницької діяльності. Успішність проблемного навчання забезпечується спільними зусиллями викладача і учнів. Основне завдання педагога - не стільки передати інформацію, скільки долучити слухачів до об'єктивних суперечностей розвитку наукового знання і способів їх дозволу. У співпраці з викладачем учні відкривають для себе нові знання, досягають теоретичні особливості окремої науки.

Аналіз конкретних ситуацій (case - study) - один з найбільш ефективних і поширених методів організації активної пізнавальної діяльності учнів. Метод аналізу конкретних ситуацій розвиває здатність до аналізу нерафінованих життєвих і виробничих завдань. Стикаючись з конкретною ситуацією, учень має визначити: чи є в ній проблема, в чому вона полягає, визначити своє ставлення до ситуації.

Семінар-дискусія (групова дискусія) утворюється як процес діалогічного спілкування учасників, в ході якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні та вирішенні теоретичних і практичних проблем.

«Круглий стіл» - це метод активного навчання, одна з організаційних форм пізнавальної діяльності учнів, що дозволяє закріпити отримані раніше знання, заповнити відсутню інформацію, сформувані вміння вирішувати проблеми, зміцнити позиції, навчити культурі ведення дискусії. Характерною рисою «круглого столу» є поєднання тематичної дискусії з груповою консультацією. Поряд з активним обміном знаннями, в учнів виробляються професійні вміння викладати думки, аргументувати свої міркування, обґрунтовувати запропоновані рішення і відстоювати свої переконання. При цьому відбувається закріплення інформації та самостійної роботи з додатковим матеріалом, а також виявлення проблем і питань для обговорення.

Мозковий штурм (мозкова атака, брейнстормінг) - широко вживаний спосіб продукування нових ідей для вирішення наукових та практичних проблем. Його мета - організація колективної розумової діяльності з пошуку нетрадиційних шляхів вирішення проблем.

Використання методу мозкового штурму в навчальному процесі дозволяє вирішити такі завдання:

- творче засвоєння школярами навчального матеріалу;
- зв'язок теоретичних знань з практикою;
- активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- формування здатності концентрувати увагу і розумові зусилля на вирішенні актуального завдання;
- формування досвіду колективної розумової діяльності. Проблема, формулюєма на занятті з методики мозкового штурму, повинна мати теоретичну або практичну актуальність і викликати активний інтерес школярів. Загальною вимогою, яке необхідно враховувати при виборі проблеми для мозкового штурму - можливість багатьох неоднозначних варіантів вирішення проблеми, яка висувається перед учнями як навчальне завдання.

Ділова гра - метод імітації ситуацій, моделюючих професійну чи іншу діяльність шляхом гри, за заданими правилами.

3. Шкільна лекція як метод навчання.

Як ми вже відзначали, в залежності від дидактичної мети лекції можуть як пасивним, так і активним методом навчання. Пасивними є такі види шкільних лекцій:

➤ **Лекція-інформація**, що має на меті передачу навчального матеріалу учням через слово вчителя. За таких обставин учень залишається пасивним слухачем, тому ефективність навчально-пізнавальної діяльності залишається надзвичайно низькою. Учителеві доводиться використовувати різноманітні засоби активізації уваги: наочність, паузу, гумор, питання, поставлені до аудиторії, зміна міжособистісного простору.

➤ **Оглядова лекція**, що передбачає узагальнення та систематизацію вивченого учнями матеріалу. Такі лекції проводяться, частіше за все, в кінці навчального семестру або навчального року.

➤ **Бінарна лекція**, що є нетрадиційною для школи, але все ж інколи проводиться у ліцейних або гімназійних класах для розкриття питань, що є об'ємними та потребують тривалого часу для розкриття змісту.

Активними методами навчання є наступні види лекцій:

➤ **Проблемна лекція** починається з запитань, з постановки проблеми, яку під час викладення матеріалу необхідно вирішити. Проблемні питання відрізняються тим, що прихована в них проблема потребує не однотипного вирішення, тобто готової схеми у розв'язанні. Для відповіді на це питання необхідне розмірковування, узагальнення, аналіз, співставлення тощо.

Завдання викладача полягає не лише в тому, щоб передати інформацію, а в тому, щоб прилучити учнів до використання різноманітних способів вирішення протиріч. Протягом лекції мислення учнів відбувається за допомогою створення проблемної ситуації. Ця ситуація має бути посиленою за складністю й цікавою

для учнів, вона має враховувати пізнавальні можливості учнів.

➤ **Лекція-візуалізація.** Протягом лекції якнайкраще реалізується принцип наочності, оскільки сама лекція являє собою викладення навчального матеріалу на основі показу таблиць, схем, побудови графіків, демонстрації діафільмів, фрагментів фільмів, слайдів тощо.

Така лекція вчить учнів перетворювати усну та письмову інформацію у візуальну форму, що формує в них логічне мислення за рахунок систематизації та виділення найбільш значущих елементів навчального матеріалу.

Читання лекції зводиться до зв'язного, розгорнутого пояснення чи коментування наочних матеріалів.

➤ **Лекція удвох** побудована так, що матеріал викладається у формі діалогу двох вчителів. Можливі наступні варіанти:

- вчитель психології - вчитель біології, естетики, екології, історії тощо;
- вчитель психології – практичний психолог, працівник соціальної служби;
- два вчителі, які підтримують наукову думку двох різних психологічних шкіл.

Лекція удвох включає учнів у мисленнєвий процес завдяки наявності двох джерел інформації, спонукає до порівняння різних точок зору, вчить культурі проведення дискусії.

➤ **Лекція з заздалегідь запланованими помилками.** Підготовка вчителя полягає в тому, щоб заздалегідь розробити систему помилок змістового, методичного або поведінкового характеру. Перелік таких помилок вчитель вносить в лекцію зумисне, пропонуючи учням протягом читання лекції їх помітити, виокремити й в кінці уроку назвати. Кількість запланованих помилок залежить від специфіки навчального матеріалу, дидактичних та виховних цілей, рівня підготовленості учнів.

Така лекція виконує не лише стимулюючу функцію, але й контрольну, оскільки вчитель може оцінити рівень обізнаності учнів у попередньому матеріалі та визначити ті недоліки засвоєння матеріалу, що наявні в учнів.

➤ **Лекція прес-конференція** проводиться у формі, що нагадує собою прес-конференцію. Кожний з учнів протягом 2-3 хвилин формулює та записує запитання до вчителя за попередніми темами, передає свою записку на вчительський стіл. Далі вчитель протягом 3-5 хвилин систематизує питання, розкладаючи записки по групах і решту уроку дає відповіді на поставлені учнями запитання.

Краще таку лекцію проводити в кінці вивчення розділу, в кінці чверті чи семестру. Але її проводять й на початку вивчення психології для виявлення кола психологічних інтересів учнів, ступеня їх підготовленості, зацікавленості у вивченні навчальної дисципліни.

4. Вибір методів навчання.

Під час вибору методу навчання враховуються наступні чинники:

- Можливість конкретних методів в реалізації поставленої мети і завдань уроку.
- Відповідність методів специфіці учбового предмету.
- Особливості учнів даного конкретного класу

- Специфіка якостей особи вчителя, його широта кругозору і володіння методикою.
- Матеріально-технічна база школи.

Висновок. Таким чином, визначаючи метод навчання як спосіб взаємопов'язаної діяльності вчителя та учня, розглядаємо тим самим учня як партнера вчителя, а навчання – як співробітництво вчителя і учня. Методи навчання забезпечують зміну індивідуальності школяра, його розвитку та виховання. Але не варто шукати в будь-якому окремому методі можливості ефективного вирішення всіх проблем формування особистості школяра. Таких педагогічних ліків немає, тому необхідно оптимально використати всі методи навчання, організовуючи сам процес навчання таким чином, щоб кожен учень брав особисту участь у ньому і щоб навчання приносило йому задоволення, давало насолоду, радість пізнання і спілкування з однокласниками й вчителем.

Лекція 3

Організаційні форми навчання

Питання теми

1. Поняття про організаційні форми навчання. Класно-урочна система організації навчання.
2. Урок як основна форма організації навчання психології.
3. Підготовка вчителя до уроку. Психологічні аспекти уроку.
4. Допоміжні форми навчання психології.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Поняття про організаційні форми навчання. Класно-урочна система організації навчання.

Кожний вчитель, формуючи свою педагогічну діяльність, працює в рамках тієї чи іншої парадигми.

Педагогічна парадигма – це набір педагогічних установок і стереотипів. В рамках певної парадигми може працювати і окремий вчитель, і вся школа.

Найбільш розповсюдженими парадигмами є:

- «ЗУНівська» парадигма, що працює за стереотипом: головне у діяльності школи – передача знань, головна діяльність школяра – отримання знань. Відповідно школа вважається тим кращою, чим більше різноманітних знань, вмінь та навичок вона дає, чим ширші програми і чим більше «поглиблених предметів».

- Когнітивна парадигма. Основний стереотип – мислення. Оскільки вищою формою мислення є науково-теоретичне, то завдання школи – розвивати науково-теоретичне (абстрактно-логічне) мислення.

- Гуманістична парадигма. Основний стереотип: дитина сама знає (відчуває), що їй необхідно, тому завдання вчителя – не «формувати», а «підтримувати», «сприяти» процесу пізнання.

- Парадигма «здорового глузду». Основний стереотип – центральним педагогічним процесом є виховання, а освіта, навчання і розвиток – лише складові частини чи засоби виховання.

Проведені дослідження названих парадигм дозволяють сформулювати

висновок – психологія є настільки специфічним навчальним предметом, який з максимальною ефективністю дозволяє під сам вивчення реалізувати кращі елементи усіх парадигм. Єдиною умовою ефективності цього процесу є раціональний вибір методів та форм навчання психології

Форма (лат. forma — зовнішній вигляд, обрис) **організації навчання** (організаційна форма) — це зовнішній вияв узгодженої діяльності учителя та учнів, яка здійснюється в певному порядку і режимі. Форми організації навчання класифікуються за різними критеріями:

1) за кількістю учнів — індивідуальні форми навчання, мікро-групові, групові, колективні, масові форми навчання;

2) за місцем навчання — шкільні форми: урок; позашкільні форми: екскурс!я, домашня самостійна робота, робота в мережі Інтернет;

3) за часом навчання – урочні й позаурочні: факультативи, предметні гуртки, вікторини, конкурси, олімпіади, предметні вечори та ін.;

4) за дидактичною метою — форми теоретичного навчання (лекція, факультатив, гурток, конференція), комбінованого, або змішаного навчання (урок, семінар, домашня робота, консультації), практичного навчання.

5) за тривалістю часу навчання — класичний урок (45 хв.), спарені заняття (90 хв.), спарені скорочені заняття (70 хв.), а також уроки «без дзвінків».

Таким чином, **форми навчання** визначається як цілеспрямована організація взаємодії учителя й учня, що характеризується розподілом навчально-організаційних функцій, вибором та послідовністю етапів навчальної діяльності.

2. Урок як основна форма організації навчання психології.

Урок – це така організаційна форма навчальної роботи в школі, за якої учитель в рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів однакового віку за сталим розкладом розв’язує визначені навчально-пізнавальні завдання. На уроці досягається логіко-психологічна довершеність пізнавальної діяльності по відношенню до конкретного навчального завдання. Урок дозволяє реалізувати усі відомі процеси навчання: засвоєння нових знань, формування вмінь їх використовувати, їх удосконалення, використання, перевірку й т.д.

В залежності від мети розрізняють такі типи уроків:

1 тип. Урок засвоєння наукових знань та знань про способи діяльності інтелектуального та практичного характеру.

2 тип. Урок закріплення, удосконалення, узагальнення, систематизації наукових знань та знань про способи діяльності інтелектуального та практичного характеру.

3 тип. Урок засвоєння інтелектуальних та практичних способів засвоєння інтелектуальних та практичних способів діяльності.

4 тип. Урок контролю й оцінки рівня засвоєння змісту освіти.

5 тип. Урок з кількома різноманітними дидактичними завданнями (комбінований урок).

Оскільки урок являє собою визначену педагогічну систему, під його структурою розуміють функціональні зв’язки та логічні відносини між його елементами:

- організаційний елемент,

- постановка мети уроку,
- мотивація мети,
- актуалізація опорних знань,
- підготовка школярів до сприйняття навчальної інформації,
- організація сприйняття, и
- закріплення вивченого,
- роз'яснення домашнього завдання,
- перевірка та оцінка знань тощо.

Дидактичний елемент уроку являє собою логічно завершений інтелектуальний відрізок, який характеризується власним дидактичним завданням, конкретним фрагментом змісту освіти, визначеними методами навчання, формами організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, конкретними реальними результатами.

В залежності від типу змінюється й структура уроку.

Специфічну структуру мають нестандартні уроки: *інтегровані* (коли вивчається матеріал кількох тем одним блоком), *міжпредметні* (коли об'єднується матеріал кількох уроків з різних навчальних предметів), театралізований урок, урок-конкурс, урок-аукціон, урок-прес-конференція, урок-ділова гра, урок-концерт, урок-суд, урок-практикум, урок-семінар, урок-екскурсія і т.д.

В залежності від реалізації основних компонентів навчання розрізняють наступні види нетрадиційних уроків:

- **Нетрадиційні уроки цілісного рішення задач навчання** (урок-змагання, урок-аукціон, бінарний урок, між предметні уроки).

- **«пролонговані» уроки**, які не реалізують цілісно-дидактичних завдань, оскільки потребують тривалої попередньої підготовки (прес-конференція, театралізовані уроки).

Нетрадиційні форми навчання дозволяють урізноманітнити форми й методи роботи з учнями, відходити від шаблонів, сприяють вихованню творчої особистості школяра, розширенню функцій вчителя, дають можливість враховувати специфіку навчального матеріалу та індивідуальні особливості учнів.

Основні вимоги до уроку:

Щоб знати, як організувати урок, підготувати його і провести, необхідно дотримуватися певних вимог. У педагогічній літературі можна знайти різні підходи до них. У систематизованому вигляді вимоги до уроку можна знайти у працях В.О.Онищука, який виділяє такі групи:

1. Виховні вимоги, які передбачають реалізацію виховних функцій:

- єдність морального, етичного, трудового виховання, формування світогляду, політичної культури школяра;
- формування ініціативи, відповідальності, сумлінності, працелюбства;
- вироблення звички до систематичної праці, дисципліни тощо.

2. Дидактичні вимоги, які полягають:

- у реалізації принципів навчання;
- у чіткому визначенні мети, завдань навчання. Вчитель повинен знати,

якого рівня знань, умінь і навичок повинні досягти учні на певному занятті (глибина, свідомість, міцність, обсяг, уміння працювати самостійно за зразком, алгоритмом або творчо);

– в організації роботи (вибір змісту, методів, прийомів, визначення структури заняття, матеріальне обладнання його, темп та ритм; тощо)¹.

– урок повинен мати творчий характер. Необхідно запроваджувати досягнення науки, переймати все краще, передове в досвіді вчителів, але й самому вміти аналізувати це і шукати оптимальний шляхи реалізації. ініціатива, творчість учителя — умова повноцінного заняття.

– у забезпеченні зворотного зв'язку, що дозволяє учителю впливати на хід навчального процесу, коригувати його.

3. Психологічні вимоги. Вчитель повинен враховувати психологічні особливості учнів, їх реальні навчальні можливості, стимулювати позитивне ставлення учнів до навчально-пізнавальної діяльності, формуючи позитивну мотивацію учнів. Важливим є і настрій учителя (як і в актора!) на проведення заняття, що потребує зібраності, уважності, самоконтролю, самовладання, контакту з класом.

4. Гігієнічні вимоги. Реалізація окремих гігієнічних вимог здійснюється вчителем. Так, перевтому школярів можна попереджувати, якщо уникати одноманітності в навчальній роботі, монотонного викладу, переважання репродуктивної діяльності тощо.

Фронтальні, групові, колективні форми організації навчальної

Індивідуальна форма передбачає виконання учнями шкільного завдання самостійно на рівні його навчальних можливостей без взаємодії з іншими учнями, використовуючи допомогу вчителя безпосередньо або опосередковано.

Фронтальна робота передбачає одночасне виконання всіма учнями одного й того ж завдання під керівництвом вчителя.

Колективний спосіб передбачає спілкування, взаємодію учнів.

Групова робота – спосіб організації навчальних занять, за якого ставиться визначене завдання для групи учнів. Групова робота передбачає, що клас розбивається на кілька груп, кожна з яких отримує самостійне завдання і виконує його під керівництвом або вчителя, або лідера групи. Склад групи підбирається так, щоб з максимальною ефективністю для колективу могли реалізуватися можливості кожного члена групи. При цьому враховується: рівень досягнутого розвитку засвоєння знань, умінь та навичок, включеність до групи учнів, що мають приблизно однаковий темп роботи, наявність у групах учнів з різним рівнем інформованості, щоб вони могли взаємодіяти.

Розрізняють такі форми групової роботи: бригадну, ланкову, парну.

Ланкова передбачає організацію навчальної діяльності постійних груп учнів, які разом планують діяльність, контролюють її, сприймають та осмислюють, здійснюють взаємоконтроль.

Бригадна форма передбачає формування тимчасових груп учнів для виконання окремих навчальних завдань. Розрізняють кооперативно-групову (кожна група виконує частину завдання, що важливо при вивченні значного за обсягом навчального матеріалу) і дифференційовано-групову форму організації

учнів з різними навчальними можливостями.

Парна робота передбачає виконання одним учнем до іншого функцій вчителя. Це можливо в рамках взаємоперевірки та рецензування письмових робіт, індивідуальних навчально-дослідних завдань, рефератів, проведення мікро-викладання учнями на уроках психології, перевірки контрольних тестів з психології кращими учнями, обговорення учнівських доповідей, аналіз учнями відповідей інших учнів з наступною постановкою оцінки тощо.

3. Підготовка вчителя до уроку. Психологічні аспекти уроку.

Задовго до наступу епохи «захоплення» новими педагогічними технологіями» можна було побачити спробу вчителя довести рівень технологізації своєї педагогічної діяльності до автоматизму. Сам учитель, застібнутий на усі гудзики, закріпачений, не посміхається, не підкріплює позитивні зрушення в учнях добрим яскравим словом... І якщо додати неспроможність чи слабку готовність працювати в режимі розкріпаченого експромту, урок проходить нудно, одноманітно, тьмяно, не залишаючи в душах вихованців ні яскравих образів, ні нових вражень.

Під час організації спілкування у період уроку слід пам'ятати про три основні психологічні особливості:

1. Фактивний розвиток людини і її успіх у житті залежить від особистого «коефіцієнта емоційності», а не від «коефіцієнта інтелектуальності».

2. Позитивний емоційний заряд – одна з провідних умов швидкого й успішного засвоєння знань (учень у змозі відтворити лише 16% «байдужої» для нього інформації і близько 80% - емоційно забарвленої).

3. У випадку великої інтенсивності позитивно забарвлених станів учителя психічний стан учнів на уроці також має позитивне забарвлення.

Усі зазначені закономірності свідчать про те, що в рамках якої педагогічної парадигми не працював би вчитель, його найважливішою професійно значущою властивістю є спроможність насичувати процес спілкування різноманітними емоціями.

Кожний педагог має розуміти, що він є не просто деталлю інформаційної системи, якою є навчання. У такій системі експресія вчителя відіграє другорядну роль. Він стає «даскалом», за діяльності якого в учня виникає обмеженість світорозуміння, невміння відчувати й дивуватися, з'являється прагнення все пояснити лише за допомогою науки.

Інтерес стимулює пізнавальну й творчу активність через відчуття поживлення, це «відчуття захоплення».

Подив – емоція, що очищує нервові шляхи для нової активності, що відрізняється від попередньої.

Отже, важливою умовою ефективного уроку є прагнення вчителя «створити враження» на учнів.

Цілком логічний урок не збуджує емоцій. Скоріше навпаки – притупляє їх. І справа тут не лише у самій логіці, а, скоріш, в одноманітному відтворенні кожного разу одного й того ж матеріалу, нехай, навіть, і науково обґрунтованого.

Єдину логіку можна час-від-часу змінювати, а іноді й зовсім відмовитися без неї, відкриваючи дорогу почуттю інтуїції. Усе це створює ефект уроку,

проведеного «на одному подиху». Добре, якщо їх у вчителя 1-2, а якщо 6-8?...

Отже, далі мова йтиме не про святкові, відкриті уроки, до яких учитель готується тижнями, а про звичайний, щоденний урок.

Виявляється, все не так вже й складно. Чергування емоційних та робочих моментів уроку – це та сама зміна видів активності, яка дозволяє уникнути втоми, зберегти увагу та інтерес.

Діяльність та етапи зав'язки. Якщо емоційну сферу активізовано в перші хвилини уроку, далі він може продовжуватися за стереотипною схемою.

Важливу роль слід приділити деталям уроку. Йдеться про його «родзинку». Цікавий факт, явище, мовний каламбур тощо. Одним словом, те, завдяки чому урок краще засвоюється. Однак, у використанні ефективної деталі треба знати міру, вона не повинна витіснити з пам'яті навчальний матеріал.

Досвідчена вчителька біології на уроці згадала історичний факт, що покарання злочинців у деяких країнах здійснювалось садженням їх на бамбук, який протягом ночі проростав у тіло. В результаті учні з даного уроку запам'ятали лише цю деталь.

Емоційними деталями можуть бути:

✓ Вдало підібраний фрагмент художнього фільму, що входить до теми уроку;

✓ Літературна цитата або фрагмент вірша, що образно або за змістом відноситься до матеріалу, що вивчається.

✓ Деталь біографії психолога або вченого;

✓ Видатні факти історії тощо.

Загальне правило, що урок – це витвір майстра, він має бути по-своєму унікальним. Це створює необхідність говорити про «принцип проживання», що має реалізуватися у спілкуванні педагога й учнів на уроці.

Дійсне навчання – це завжди особистісне відношення між людьми, тому й розвивається воно за законами драми, а не за законами логіки.

Принцип проживання вимагає обов'язкового усвідомлення і вчителем, і дітьми мети своєї діяльності. І вчитель, і діти повинні бачити, навіщо вони щось роблять, приблизно уявляти результати і знати кому реально необхідна їхня діяльність.

Чи знайомі вам вчителі, які іноді звертаються до дітей: «Ви думаєте, мені це треба? Мені це не треба. Це вам треба!»

Принцип проживання передбачає й особливу роботу вчителя зі змістом навчального матеріалу – «пропускання через себе кожного розділу, кожної теми свого предмету»

Лекція 4

Види й сучасні технології навчання в загальноосвітній школі

Питання теми

1. Види навчання та особливості їх використання в школі.
2. Сучасні технології навчання:

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Види навчання в сучасній школі та особливості їх використання.

Пояснювально-ілюстративне навчання забезпечує сприймання учнями навчальної інформації з одночасним її узагальненням, засвоєнням понять, законів, теорій. Мета практичних вправ — поглиблення знань, формування, закріплення знань, умінь і навичок, застосування їх у нових ситуаціях. Вони передбачають і самоконтроль ефективності засвоєння знань, умінь і навичок, повторення вивченого. Цей вид навчання орієнтує на репродуктивне засвоєння знань, умінь і навичок. Він забезпечує всебічне та міцне засвоєння навчальної інформації й оволодіння способами практичної діяльності. Найефективніший цей вид навчання у тому разі, коли зміст навчального матеріалу має переважно інформативний характер, є описом способів практичних дій і надто складний для того, щоб учні здійснювали самостійний пошук знань, є принципово новим, через що в учнів відсутні опорні знання для вирішення проблемних ситуацій.

Проблемне навчання передбачає послідовні й цілеспрямовані пізнавальні завдання, які учні розв'язують під керівництвом учителя й активно засвоюють нові знання. Використання теоретичних та експериментальних завдань само по собі ще не робить навчання проблемним. Все залежить від того, наскільки вчителю вдається надати цим завданням проблемного характеру і поєднувати проблемний підхід з іншими методичними підходами. Завдання стає пізнавальною проблемою, якщо воно потребує роздумів над проблемою, викликає в учнів пізнавальний інтерес, спирається на попередній досвід і знання за принципом апперцепції.

У дидактиці проблеми класифікують за галуззю і місцем виникнення, за роллю в пізнавальному процесі, за способом їх вирішення.

Щодо способів розв'язання виділяють такі проблеми:

- 1) фронтальна — проблема, яку ставлять перед усім класом і вирішують зусиллями всіх учнів;
- 2) групова — вирішується окремою групою учнів. Групи можуть розв'язувати одну загальну або кожна свою окрему проблему;
- 3) індивідуальна — проблема, яку ставить сам учень або вчитель, але, як правило, вирішує учень самостійно.

Вдало створена проблемна ситуація є важливою ланкою наступного засвоєння учнями знань проблемним шляхом, що складається з таких етапів:

- 1) створення про-блемної ситуації;
- 2) її аналіз і формулювання проблеми;
- 3) висунення гіпотез;
- 4) перевірка найважливіших гіпотез.

Програмоване навчання — один із різновидів репродуктивного підходу до навчання. Передбачає використання спеціальних навчаючих програм. Такою програмою є письмовий виклад певної інформації, що міститься в системі взаємопов'язаних ступенів, яка забезпечує здійснення зворотного зв'язку. Іншими словами, під терміном «програмоване навчання» розуміють передусім особливу, цілеспрямовану організацію навчального процесу. Воно ґрунтується на наявності точно окресленого обсягу знань, умінь і навичок, які слід засвоїти, і його розчленуванні на малі дози (порції, кадри), на сприйманні цих доз у строгій логічній послідовності. Засвоєння обсягу інформації в дозі повинно активно

готувати учнів до сприйняття наступної дози. Засвоєння кожної дози інформації має відбуватися відповідно до пізнавальних можливостей учня, самоконтролю за процесом засвоєння інформації.

Лінійна система викладу навчального матеріалу не розрахована на різний рівень розвитку учнів.

У підручниках, побудованих на основі *розгалуженої системи*, матеріал також ділиться на дози. У кожному кадрі учневі повідомляється інформація, а відтак пропо-нується завдання. Відмінність розгалуженої системи від лінійної в тому, що в ній до кожного завдання дано кілька відповідей, а після засвоєння дози інформації треба вибрати правильну відповідь. Якщо відповідь правильна, учень переходить до засвоєння наступної дози, коли ж її вибрано неправильно, він додатково засвоює вивчену інформацію. Такий підручник не дає змоги учневі просуватися далі, доки він не виконає завдання правильно. Тут головну увагу приділено не запобіганню помилкам, а їх роз'ясненню та контролю за засвоєнням матеріалу.

2. Сучасні технології навчання в загальноосвітній школі.

2.1. Особистісно-орієнтована технологія навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання зосереджене на особистості дитини, розвитку її самобутності, самоцінності. Мета його полягає в сприянні становленню індивідуальності, культурної ідентифікації дитини, її соціалізації, життєвому самовизначенню.

Головними завданнями особистісно-орієнтованої технології є розвиток пізнавальних здібностей кожної дитини, максимальний вияв, задіяння, збагачення її індивідуального (суб'єктивного) досвіду, допомога особистості пізнати себе, самовизначитися та самореалізуватися, формування в неї культури життєдіяльності, яка є передумовою продуктивної організації повсякденного життя, поведінки.

Особистісно-орієнтована технологія навчання має відповідати таким вимогам:

- здатність навчального матеріалу забезпечувати виявлення суб'єктивного досвіду учня, передусім досвіду попереднього навчання;
- спрямованість викладу матеріалу в підручнику (вчителем) не тільки на розширення обсягу знань, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а й на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду кожного учня;
- сприяння у процесі навчання узгодженню суб'єктивного досвіду учнів з науковим змістом здобутих знань;
- стимулювання самооцінної освітньої діяльності учнів, зміст і форми якої повинні забезпечувати можливість для самоосвіти, саморозвитку, самовираження у процесі оволодіння знаннями;
- можливість учня самостійно обирати зміст навчального матеріалу, вид і форму виконання завдань тощо;
- виявлення й оцінювання способів навчальної роботи, якими самостійно, стійко і продуктивно послуговується учень;
- здійснення контролю й оцінювання не тільки результатів, а й процесу

учіння;

— забезпечення в освітньому процесі організації, реалізації, оцінки і самооцінки учіння як суб'єктивної діяльності.

Складовими особистісно-орієнтованої технології навчання є особистісно-орієнтовані ситуації. Опинившись у такій ситуації, дитина повинна пристосувати її до своїх інтересів, вибудувати образ чи модель своєї поведінки, виявити у ній творчий момент, дати критичну оцінку. Для цього недостатньо наявних знань, потрібні пізнавальні пошуки.

2.2. Технологія групової навчальної діяльності школярів.

Групова організація навчання забезпечує можливості для співпраці, налагодження міжособистісних стосунків, спільного пізнання навколишнього світу. Реалізується вона в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою, і ґрунтується на опосередкованому керівництві вчителем і співпраці його з учнями.

У процесі групової навчальної діяльності вчитель має змогу керувати роботою кожного учня опосередковано, через завдання, які він пропонує групі. Стосунки між педагогом і учнями мають характер співпраці, оскільки він, відповідаючи на запитання учнів, безпосередньо втручається в роботу груп. Під час групової діяльності учні спілкуються між собою, допомагають один одному, співпрацюють.

Застосування технології групової навчальної діяльності сприяє активізації й результативності навчання учнів; вихованню гуманних стосунків між ними, самостійності; формуванню уміння доводити і відстоювати свою точку зору, прислухатися до думки товаришів; культурі ведення діалогу; відповідальності за результати своєї праці. Навчання в групі розвиває в учнів організаторські якості: вони вчать розподіляти обов'язки, вирішують конфлікти, які виникають у процесі спільної діяльності.

2.3. Технологія розвивального навчання.

Основою цієї технології є ідея про розвиток дитини як суб'єкта особистої діяльності. Тому головна мета навчання полягає у забезпеченні розвитку пізнавальних можливостей школяра. Зміст, принципи, методи і прийоми розвивального навчання спрямовані на ефективний розвиток пізнавальних можливостей школярів (сприймання, мислення, пам'яті, уяви тощо). Воно можливе за такої організації навчального процесу, коли учні самостійно або з допомогою вчителя осмислюють матеріал, запам'ятовують, творчо застосовують його в нестандартних умовах. Важливим компонентом навчальної діяльності за використання цієї технології є навчальне завдання. Учень повинен знати мету завдання, за допомогою яких дій та за яких умов потрібно виконувати його, які засоби необхідно використовувати при цьому.

Технологію розвивального навчання можна реалізувати, використовуючи такі типи уроків:

1) уроки, основою яких є виконання навчального завдання. їх структура складається з таких компонентів: оцінювання можливостей учня; створення ситуації успіху через особистісну мотивацію; постановка практичного завдання, яке може виконати кожен учень; аналіз способу дії, обговорення зробленого. На

таких уроках навчальне завдання виникає лише наприкінці заняття;

2) уроки моделювання. Сформульоване завдання на попередньому уроці є моделлю, що вимагає нових дій, які дитина повинна обрати;

3) уроки контролю. Передбачають усвідомлення учнями ролі перевірки й оцінювання знань для піднесення якості їх навчально-пізнавальної роботи;

4) уроки оцінювання дій. Урок спонукає учнів сумлінно виконувати свої навчальні завдання, сприяє виробленню в них уміння аналізувати свою роботу, критично оцінювати її результати, виховує почуття обов'язку і відповідальності.

2.4. Технологія формування творчої особистості.

Творчою особистістю є індивід, який має високий рівень знань, потяг до нового, оригінального, вміє відкинути звичайне, шаблонне. Їй притаманні творчі здібності, які є умовою творчої діяльності.

Технологія формування творчої особистості вимагає дотримання вчителем таких принципів:

— принцип розвитку, який передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;

— принцип самодіяльності, за якого учні відчують себе співучасниками навчального процесу;

— принцип самоорганізації, який передбачає самостійну зосередженість учня на вирішенні навчального завдання.

Під час реалізації цієї технології важливо регламентувати діяльність учня, впроваджувати в процес навчання елементи творчості (комбінування, аналогізування, універсалізацію, випадкові видозміни). Інтерес учнів до творчої діяльності можна викликати шляхом підбору творчих завдань, використання ігрових моментів тощо. Для виконання навчального чи навчально-творчого завдання необхідно проаналізувати суть завдання, з'ясувати, які дані потрібні для його розв'язання, спланувати алгоритм цього процесу, реалізувати запланований шлях розв'язання, перевірити отриманий результат.

2.5. Технологія навчання як дослідження.

Використання у навчальній діяльності дослідницьких прийомів та методів сприяє глибокому засвоєнню учнями знань, суб'єктивному відкриттю для себе нових знань на основі вже наявних, формуванню умінь та навичок, інтересу до пізнавальної, творчої діяльності. У процесі дослідження учні здійснюють самостійний пошук, на основі якого встановлюють зв'язки між предметами, явищами, процесами об'єктивної дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності.

Суть технології навчання як дослідження полягає в забезпеченні освітньої підготовки, виховання учнів, цілеспрямованого формування їхніх особистісних якостей в умовах здійснення систематичних навчальних досліджень. Її метою є набуття учнями досвіду дослідницької роботи, розвиток їхніх інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу, формування активної, компетентної, творчої особистості.

2.6. Модульно-рейтингова система навчання.

Модульно-рейтингове навчання полягає у послідовному засвоєнні навчального матеріалу певними цілісними, логічно впорядкованими і

обґрунтованими частинами (модулями), результати якого є підставою для визначення місця (рейтингу) учня, студента серед однокласників, одногрупників.

Модуль — логічно завершена частина теоретичних знань і практичних умінь з певної навчальної дисципліни.

Рейтинг — позиція учня (студента) в класі (групі) за результатами навчання з певного предмета, яка визначається рейтинговим показником, тобто величиною, яка є відсотковим відношенням суми опорних оцінок з усіх модулів до суми максимально можливих.

Залежно від навчального предмета кожен модуль передбачає певний обсяг знань, умінь і навичок, якими повинен оволодіти учень (студент), перелік теоретичних і практичних завдань, які він має виконати. Учень чи студент сам обирає доступний йому варіант запропонованих завдань відповідно до своїх можливостей. Він повинен також знати вимоги до змісту кожного навчального елемента на конкретному рівні. Виконуючи завдання найвищого рівня, учень (студент) опрацьовує додаткову літературу, пише творчу роботу, реферат, резюме-роздум, виготовляє прилади тощо.

Висновок. *Таким чином, технологія навчання – це законодоцільна педагогічна діяльність, що реалізовує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і що володіє вищим ступенем ефективності, надійності і гарантованості результату, чим це має місце при традиційних моделях навчання.*

Технологія навчання – це не що інше, як вища стадія розвитку методики. Будь-яка методика навчання, вважають автори, може бути доведена до рівня технології. Для цього необхідна її послідовна оптимізація на основі наявності зворотного зв'язку і корекції основних складових.

Діяльність викладача здійснюється на технологічному рівні, якщо:

- *в наявності чітка і діагностично задана мета, тобто коректно вимірювано представлення понять, операцій, діяльності тих, що навчаються, способів діагностики досягнення цієї мети;*
- *вміст, що вивчається, представлений у вигляді системи пізнавальних і практичних завдань, орієнтовної основи і способів їх рішення;*
- *встановлена досить жорстка послідовність, логіка, певні етапи засвоєння теми;*
- *вказані способи взаємодії учасників навчального процесу на кожному етапі;*
- *викладач використовує оптимальні засоби навчання;*
- *забезпечується мотивація діяльності викладача і тих, що навчаються;*
- *визначені межі алгоритмічної і творчої діяльності викладача.*

Педагогічний глосарій

Авторитарне виховання – виховання, мета та головний метод якого – підкорення вихованця волі вихователя.

Авторитет батьків – визнаний вплив батьків на переконання й поведінку дітей, який ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, слів та вчинків.

Авторитет учителя – загально визнана учнями та їх батьками значущість достоїнств учителя й заснована на цьому сила його виховного впливу на дітей.

Акроматичний метод навчання – давня назва лекційного методу навчання; спосіб навчання, який спирається на усне повідомлення слухачам знань у готовому для засвоєння вигляді.

Актив учнівський – частина соціальної групи (колективу), організації, яка проявляє найбільшу ініціативу в одержанні завдань для групи й наполегливість у їх виконанні.

Активність особистості – здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. Проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні.

Активність учнів у навчанні – дидактичний принцип, що вимагає від педагога такої організації процесу навчання, яка сприяє вихованню в учнів ініціативності й самостійності, міцному і глибокому засвоєнню знань, виробленню необхідних умінь та навичок, розвитку в них спостережливості, мислення й мови, пам'яті й творчої уяви.

Антична педагогіка – педагогічні погляди й виховна практика давніх греків та римлян, які склалися в період з VII ст. До н.е. і до V ст. Н.е. В педагогічній практиці цього періоду намітились три основні типи виховання: військово-фізичне (див. Спартанське виховання); мусичне й гімнастичне, тобто вивчення елементів знань і мистецтв, яке поєднувалося з фізичним розвитком (див. Афінське виховання); словесно-юридичне, спрямоване на підготовку до державної діяльності, яке включало вивчення мови, літератури, законів красномовства (див. Римське виховання). Виховання вважалося важливим державним завданням і для його здійснення створювалися школи.

Аскетизм – самозречення, крайнє обмеження людиною своїх потреб, відмова від життєвих благ і насолод з метою досягнення релігійного чи етичного ідеалу. Основа чернецького виховання у середньовічній Європі.

Афінське виховання – система виховання, що склалася в Афінах у VII-V ст. до н.е., в основі якої лежала ідея формування гармонійної людини.

Батьківське виховання – те саме, що й сімейне виховання.

Бесіда – метод навчання, при якому вчитель, спираючись на наявні в учнів знання й досвід, користуючись запитаннями, підводить учнів до розуміння й засвоєння нових знань, або до повторення й перевірки знання навчального матеріалу.

Біологізм педагогічний – один з напрямів розвитку теорії і практики виховання в XIX-XX ст. Виник на основі досягнень біологічних наук і потреби педагогів спиратися у процесі виховання на результати вивчення біологічними науками природи людини. В основі біологізму лежить теорія еволюції, що практично нівелює роль навчання у формуванні особистості.

Брайанстон-план – англійська система організації навчально-виховної роботи в школах закритого типу, які розташовувалися в сільській місцевості і ставили завдання забезпечити якомога ширший і всебічний розвиток дітей.

Братські школи – навчальні заклади в Україні в XVI-XVIII ст., організовані й утримувані церковними братствами з метою зміцнення православ'я та захисту духовних та культурних цінностей народу.

Будинки молоді – перші навчальні заклади, що виникли в первісному суспільстві.

Викладання – діяльність педагога, спрямована на реалізацію мети й завдань навчання, його основних функцій.

Виховання – у широкому суспільному значенні – забезпечення передачі від покоління до покоління накопиченого соціально-культурного досвіду; у широкому педагогічному значенні – процес цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованої виховної системи; у вузькому педагогічному значенні – цілеспрямована взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на формування певних якостей, властивостей, відносин людини.

Виховне мистецтво – за К.Д.Ушинським – визначення педагогіки як специфічної форми людської діяльності щодо передачі суспільно значущого досвіду від попереднього покоління до наступного.

Виховуюче навчання – організація процесу навчання, при якій забезпечується органічний взаємозв'язок між набуттям учнями знань, умінь і навичок, засвоєння досвіду творчої діяльності й формуванням емоційно-ціннісного ставлення до світу. Термін введено С.І.Миропольським (1871).

Вузол знань – за В.О.Сухомлиським – ключові положення певного навчального матеріалу, викладення та засвоєння яких потребує пильної уваги з боку вчителя й учнів.

Громадянськість – риса особистості, що характеризується відчуттям себе громадянином конкретної держави, лояльним ставленням до її законів, почуттям власної гідності у стосунках з представниками держави, знаннями і поважанням справ людини, чеснот громадянського суспільства, відповідальним ставленням до своїх обов'язків перед державою, патріотизмом.

Гуманізм – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність.

Демократизація освіти – принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою, співробітництво учень-учитель, викладач-студент у навчально-виховному процесі.

Дидактика – складова частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання. Вперше термін введено Я.А.Коменським у „Великій дидактиці” (1657).

Дидаскал – учитель у Стародавній Греції та у Візантії. Дидаскалами називали й вчителів у братських школах України.

Догматичне навчання – така організація навчання, за якої знання, що підлягають засвоєнню, подаються в готовому вигляді, бездоказово або відбувається механічне запам'ятовування навчального матеріалу, що не вимагає його розуміння, осмислення.

Домашня освіта – форма загальноосвітньої підготовки в умовах сім'ї.

Доступність навчання – дидактичний принцип, згідно з яким навчання будується з урахуванням рівня підготовки учнів, їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

Дяківки – приватні парафіяльні школи, що виникли в Київській Русі та були найпоширенішою системою елементарного навчання до першої половини ХІХ ст.

Елементарна школа – те ж саме, що й початкова школа. Передбачає навчання читанню та письму, арифметиці, початковим відомостям з історії, природознавства, географії, малюванню, співам.

Еротематичні методи навчання – метод діалогу, який спирається на постановку вчителем запитань за темою уроку та одержання за допомогою учнів відповідей на них.

Естетичне виховання – формування естетичних знань, смаків, ідеалів, розвиток здібностей до естетичного сприйняття явищ дійсності, творів мистецтва, потребу вносити прекрасне в оточуючий людину світ, зберігати прекрасне.

Етнопедагогіка – наука про народну педагогіку.

Закон руху колективу – один з законів життя колективу, сформульований А.С.Макаренком, полягає у постійній діяльності членів колективу, спрямованій на досягнення суспільно значущої мети.

Закон наступності поколінь – один з законів життя колективу, сформульований А.С.Макаренком, полягає у передачі традицій колективу від попередників до послідовників засобами створення різновікових загонів.

«Золоте правило дидактики» – принцип наочності, сформульований Я.А.Коменським у „Великій дидактиці”.

Закономірність – відображення об'єктивних, необхідних, загальних, стійких та повторюваних в одних й тих самих умовах зв'язків.

Земські школи – загальноосвітні школи до 1917 р., які відкривалися й утримувалися земствами в сільській місцевості після земської реформи 1864 р. В основному три- чи чотирирічні.

Зміст освіти – педагогічно адаптований соціальний досвід, тотожний за структурою культурі людства.

Ініціація – у східних слов'ян обряд посвяти хлопчиків у чоловіки, що містив у собі систему випробувань на кмітливість, силу та витривалість.

Історія педагогіки – наука, яка вивчає стан і розвиток теорії і практики виховання й навчання підростаючих поколінь від найдавніших часів до сьогодення.

Калокагатія – ідея гармонійного розвитку особистості, в якій зміст виховання спрямовувався на досягнення фізичної і духовної досконалості, основа Афінівської системи виховання.

Катехізи́чна бесі́да – метод навчання шляхом механічного заучування питань і готових на них відповідей.

Категорія педагогіки – найбільш загальні й суттєві поняття, що виражають сластивості й відношення в педагогічній діяльності.

Класична освіта – один з основних напрямів загальної освіти, в основу якої покладено вивчення латинської та грецької мов, античної літератури й історії.

Класно-урочна система навчання – система організації навчального процесу в школі, за якою навчання проводиться з постійним складом учнів та сталим розкладом.

Козацька педагогіка – частина народної педагогіки, в основі якої лежать ідеї українського козацтва.

Колектив – за визначенням А.С.Макаренка – вільна група трудящих, об'єднаних єдиною метою, організована, яка має органи управління, відносини дисципліни, відповідальності й залежності.

Комплексна система навчання – система, за якою навчальний матеріал в школі вивчається за певними темами – комплексами. В Україні в основу комплексних програм було покладено вивчення трудової діяльності людей.

Концепція виховання – система поглядів на те чи інше педагогічне явище чи процес, спосіб їх розуміння або провідна ідея педагогічної теорії.

Конформізм – тенденція особистості змінювати свої погляди, ціннісні орієнтації, вчинки під впливом групи.

Лабораторно-бригадний метод – спосіб організації навчального процесу в школі на основі виконання бригадами учнів самостійних навчально-лабораторних завдань, різновид дальтон-плану.

Матеріальна освіта – теорія загальної освіти, згідно якої головним завданням навчання є оволодіння знаннями фактів, а не розвиток особистості учня.

Метод проектів – організація навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів.

Методи виховання – сукупність способів, прийомів виховання, спрямованих на розвиток мотиваційної сфери і свідомості школярів, вироблення навичок і звичок поведінки, їх корекцію й удосконалення.

Методи науково-педагогічних досліджень – способи, прийоми та операції діяльності, спрямовані на вивчення педагогічного явища та на вирішення науково-педагогічної проблеми.

Методи навчання – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань.

Методологічна культура вчителя – особлива культура наукового мислення вчителя, базою якої є методологічні знання й досвід рефлексії (самоусвідомлення професіонала, який намагається зрозуміти свою діяльність).

Методологія педагогіки – вчення про принципи побудови, формах та методах наукового пізнання в педагогіці.

Монастирські школи – середньовічні школи при монастирях з навчанням латинською мовою, де вивчалися предмети тривіуму, рідше квадри уму; школи Київської Русі, що створювались при монастирях для навчання монахів грамоті.

Моральне виховання – цілеспрямований і ісистематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, які відповідають вимогам і нормам моралі.

Мотив учіння – внутрішня спонукальна сила (потреби, інтереси, прагнення, емоції) навчальної діяльності школярів.

Навчання – цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини.

Народна освіта – система освітніх і виховних закладів у країні, що забезпечують освіту й виховання народу відповідно до інтересів і потреб суспільства і держави.

Народна педагогіка – галузь емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, які виражаються в панівних у народі поглядах на мету й завдання виховання, в сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання і навчання.

Народні школи – загальноосвітні навчальні заклади початкового навчання, доступні для дітей усіх верств суспільства.

Наслідування – особлива форма поведінки, яка полягає у відтворенні дій, ідеалів, рис характеру, манери творчості, інших осіб.

Наступність у навчанні – послідовність і систематичність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок й узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу.

Національне виховання – історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

Національний виховний ідеал – базується на загальнолюдських цінностях і включає в себе ті риси, які відповідають духовності чи звичаям даного народу.

Національні школи – навчальні заклади, які навчають дітей їхньою рідною мовою.

Недільні школи – безкоштовні школи для дорослих, які працювали в неділю і святкові дні й давали початкову освіту.

Особистість – соціальна сутність людини, набута в ході спілкування та діяльності, що виражається у досягненні необхідного рівня активності й самосвідомості.

Оптимістична гіпотеза – ставлення до вихованця на основі світовідчуття, пройнятого вірою в його сили та можливості.

Паралельна педагогічна дія – за А.С.Макаренком – вплив на особистість вихованця через колектив.

Педагогіка – наука про закономірності, принципи процесу виховання, структура, механізми, технологія його здійснення.

Педологія – сукупність психологічних, анатомо-фізіологічних, біологічних, соціологічних концепцій психічного й фізичного розвитку дітей і молоді.

Педоцентризм – один з напрямів у педагогіці, який стверджує, що зміст, організація і методи навчання визначаються безпосередніми, спонтанними інтересами й потребами дітей, а не соціально-економічними умовами й потребами суспільства.

Понятійний апарат педагогіки – впорядкована та сувора сукупність категорій, понять і термінів, що використовується в педагогіці.

Послідовність навчання – дидактичний принцип, згідно якого вивчення нового матеріалу готується попереднім навчанням.

Правила навчання (виховання) – визначені педагогічні дії, спрямовані на реалізацію конкретних принципів навчання (виховання)

Принципи виховання – система вимог, які визначають мету, зміст, методи і форми організації виховання.

Принципи навчання – основоположні ідеї, вихідні вимоги до процесу навчання, виконання яких забезпечує його ефективність.

Принцип культуровідповідності – відповідність виховання вимогам середовища і часу.

Природне виховання - педагогічна теорія, яка вбачає мету виховання у слідуванні за природним розвитком дитини.

Процес навчання – цілеспрямована спільна діяльність вчителя та учнів, спрямована на досягнення дидактичних цілей.

Соціалізація особистості – засвоєння особистістю цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних в даний час певному суспільству, групі, та відтворення нею соціальних зв'язків та соціального досвіду.

Реальна освіта – тип загальної освіти, в основу якої покладено засвоєння учнями практично корисних знань, тому перше місце відводиться вивченню предметів природничо-математичного циклу.

Розумове виховання – складова всебічного розвитку особистості, яка передбачає розвиток мислення й пізнавальних здібностей людини.

Світогляд – система поглядів, переконань, ідеалів, у яких людина виражає своє ставлення до оточуючих, її середовища та самої себе.

Система освіти – існуюча в масштабі країни структура освітньо-виховних закладів.

Система перспективних ліній – за А.М.Макаренком – комплекс цілей, що стоять перед дитячим колективом та поступово досягаються в ході його діяльності.

„Сім вільних мистецтв” – комплекс навчальних предметів у школах середньовіччя, до складу якого входили навчальні дисципліни тривіуму (граматика, риторика, діалектика) та квад्री уму (арифметика, геометрія, астрономія, музика).

Сімейне виховання – виховання, яке поєднує цілеспрямовані дії батьків по відношенню до своїх дітей з повсякчасним впливом сімейного побуту.

Спартанське виховання – система виховання, що склалась у Спарті і мала на меті виховання безжальних воїнів-рабовласників.

Статеве виховання – складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді та оволодіння нормами взаємин з

представниками протилежної статі.

Схоластика – тип панівного у середньовічній філософії мислення, який полягав у застосуванні формальної логіки для обґрунтування релігії.

Теорія – сукупність ідей, поглядів, концепцій, вчень або форма вірогідних наукових знань, що дає цілісне уявлення про закономірності і суттєві характеристики об'єктів.

Теорія елементарної освіти – педагогічна теорія, розроблена Й.Г.Песталоцці, в основі якої лежить ознайомлення з числом, формою та словом.

Технологія виховання – наукове проектування, система методів, прийомів, засобів, відтворення яких гарантує успіх педагогічної дії.

Трудова школа – реформаторська течія в педагогіці, представники якої виступали за створення навчальних закладів, в яких би навчання, моральне, естетичне й фізичне виховання поєднувалися з виробленням у дітей трудових умінь, підготовкою їх до трудової діяльності.

Трудове виховання – один з напрямів виховання, складова всебічного розвитку особистості, його фізичних, моральних, розумових, естетичних здібностей і якостей у процесі організації різноманітної трудової діяльності, формування позитивного ставлення до праці, сумлінності, відповідальності, працелюбства.

Учіння – пізнавальна діяльність учнів, що спрямована на оволодіння ним змістом освіти й у процесі якої відбувається розвиток і виховання особистості.

Фізичне виховання – складова системи виховання, спрямована на зміцнення здоров'я людини, її фізичний розвиток.

мальна освіта – теорія загальної освіти, відповідно до якої основними завданнями навчання є розвиток розумових здібностей учнів, а знання основ наук має другорядне значення.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У контексті сучасних змін, що відбуваються в політичному, економічному, культурному, правовому просторі нашої незалежної держави в ХХІ ст., особливої гостроти набувають проблеми модернізації професійної освіти. Це стосується як самого змісту освіти, так і технологій навчання і виховання.

В умовах переходу від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу виникає потреба у педагогах нового покоління, які б відзначалися широкою освіченістю, високою загальною культурою, багатим духовним світом, справжньою інтелігентністю, глибоким знанням своєї спеціальності, методичною майстерністю, що дозволить їм успішно виконувати свої професійні функції в умовах постійних суспільних змін.

На виконання зазначених завдань спрямований зміст навчального курсу «Педагогіка». Як навчальна дисципліна, педагогіка має на меті забезпечити ґрунтовне володіння майбутніми вчителями теоретичними основами педагогічної науки, дати уявлення про навчання та виховання особистості, навчити орієнтуватися в закономірностях, принципах процесу навчання та виховання,

озброїти навичками аналізу навчально-виховних і проблемних педагогічних ситуацій в сім'ї, колективі, розвинути практичні вміння, що забезпечують творчість та ініціативу в різних видах діяльності.

У свою чергу, засвоєння теоретичних знань з педагогіки на лекціях, оволодіння практичним досвідом доцільної педагогічної дії у школі ще не достатньо для формування професійних здатностей вчителя виконувати викладацькі (дидактичні, методичні) та виховні функції. Саме тому самостійне оволодіння студентами – майбутніми педагогами частиною програмового матеріалу постає як вагома складова його практичної компетенції.

Зміст самостійної роботи з курсу «Педагогіка» визначається робочою навчальною програмою з даної дисципліни та підпорядковується наступним **завданням**:

- формування понять про педагогіку як науку, розкриття процесу її становлення та розвитку, основних категорій, системи педагогічних наук та зв'язок педагогіки з іншими науками;
- висвітлення сутності національного виховання як цілісної системи, його науково-методологічних засад, напрямів виховання;
- допомога в осмисленні суспільного виховного ідеалу;
- озброєння вміннями творчо використовувати набуті знання методів, засобів, форм навчання й виховання учнів на практиці;
- формування професійних стереотипів педагогічного мислення та методичних засад щодо проведення навчальних занять.

Вагомою складовою посібника є рекомендації щодо виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, що представлене комплексом робіт творчого спрямування. ІНДЗ має своєю метою перевірку рівня сформованості професійних знань та вмінь майбутнього педагога, що складають основу його професійної компетентності. У зв'язку з яскраво вираженою практичною спрямованістю змісту програми з педагогіки, ІНДЗ з предмету орієнтовані на аналіз педагогічних дефініцій, узагальнення та систематизацію отриманих знань через роботу з таблицями й схемами, підготовку презентацій з історико-педагогічної проблематики. Запропоновані студентам творчі завдання трьох рівнів складності спрямовані на закріплення знань з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи, критичного мислення, формування творчого підходу у вирішенні педагогічних завдань. Таким чином, ІНДЗ містить елементи пошукової, творчої діяльності й виступає вагомим чинником формування практичної компетенції майбутнього вчителя.

Оформлення самостійної роботи

Конспект – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо, який містить у собі найбільш важливі ідеї навчального матеріалу.

Заповнення таблиці – стисле, доцільне викладення результатів аналізу визначених педагогічних понять відповідно до змісту назви певної графі.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі

знань, умінь і навичок, одержаних у процесі лекційних, семінарських занять чи самостійного вивчення певного навчального матеріалу.

Дефінітивний аналіз – розгляд та оцінка змісту певного педагогічного поняття з урахуванням досягнень сучасної педагогічної науки або висловленням власного ставлення до сутності зазначеного поняття.

Глосарій - перелік основних термінів певної навчальної дисципліни або її розділу з коротким поясненням.

Форми контролю та перевірки самостійної роботи студентів:

- перевірка конспектів студентів;
- співбесіда зі студентами під час індивідуальних занять;
- консультація;
- тестова перевірка знань;
- оцінювання презентацій студентів.
- перевірка індивідуального навчально-дослідного завдання;
- експрес-опитування;
- екзамен.

Змістовий модуль I

Загальні основи педагогіки

Тема 1: Педагогіка як наука

Мета вивчення:

сформувати уявлення про педагогіку як науку, її структуру та місце серед антропологічних наук; ознайомитися з понятійним апаратом педагогіки як цілісної системи; формувати вміння аналізувати, співставляти, порівнювати основні поняття педагогічної науки.

Форма вивчення:

лекційне заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

педагогіка, виховання, навчання, освіта, педагогічний процес, педагогічна взаємодія, освітня технологія, система педагогічних наук.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Загальнопедагогічні та функціональні педагогічні науки.
2. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Завдання II рівня складності:

на підставі вивчення запропонованої літератури закінчити схему

Система педагогічних наук

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ різні підходи до визначення педагогіки як науки та як мистецтва;
- ✓ сутність поняття «педагогіка», її об'єкт і предмет, основні функції та завдання педагогіки як науки;
- ✓ основні категорії педагогіки;
- ✓ місце педагогіки в системі інших наук;
- ✓ систему педагогічних наук.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати взаємодію та взаємовплив педагогічної теорії та практики;
- ✓ виділяти й формулювати об'єкт, предмет, мету й завдання конкретних педагогічних досліджень теоретичного й прикладного характеру;
- ✓ користуватися понятійним апаратом педагогіки.

Тема 2: Методологія та методи педагогічних досліджень

Мета вивчення:

сформуванню уявлення про методологію як «знання про знання», про специфіку й рівні методологічного знання, вміння оперувати методами наукового дослідження в педагогіці, формувати методологічний фундамент майбутнього вчителя.

Форма вивчення:

семінарське заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

методологія, методологічні характеристики дослідження, рівні методологічного знання, методи науково-педагогічного дослідження, методологічна культура педагога.

Питання для самостійного опрацювання, що презентуються в межах семінарського заняття.

1. Методологія педагогічних досліджень.
2. Поняття про методи досліджень.
3. Характеристика спостереження як метода практичного дослідження.
4. Опитування (бесіда, анкетування, інтерв'ю) як метод педагогічного дослідження.
5. Педагогічний експеримент.
6. Педагогічне тестування.
7. Робота з літературними джерелами.

Підготовка до семінарського заняття

- Підготовка до розгляду теоретичних питань, робота з літературою, написання конспектів відповідей чи їх розширеного плану.

- Виконання практичного завдання.

Завдання III рівня складності (на вибір):

- Розробити анкету для учнів з метою виявлення їх інтересів (не менше 5 запитань).
- Скласти тест для студентів групи за темою «Педагогіка як наука, об'єкт, предмет та функції педагогіки» (не менше 10 запитань).

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ поняття «методологія науки» та її конкретизацію в галузі педагогіки;
- ✓ характеристику, особливості та можливості різних методів педагогічного дослідження;
- ✓ логіку наукового дослідження в цілому та науково-педагогічного дослідження зокрема.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виділяти й аналізувати рівні методологічного знання;
- ✓ виділяти й формулювати об'єкт, предмет, мету й завдання конкретних педагогічних досліджень теоретичного й прикладного характеру;
- ✓ обирати методи дослідження в залежності від його мети й завдань.

Тема 3: Система освіти в Україні

Мета вивчення:

сформуванню уявлення про систему освіти в Україні, про завдання кожної її складової, вміння визначати роль та значення кожної складової системи освіти в межах неперервної освіти особистості.

Форма вивчення:

самостійна робота студента.

Основні поняття:

система освіти, дошкільна освіта, загальна освіта, позашкільна освіта, вища освіта, неперервна освіта, навчальний заклад, навчально-виховний заклад, принципи освіти.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Поняття про систему освіти сучасної України. Мета та основні завдання освіти.
2. Характеристика основних принципів освіти: доступність, рівність умов для реалізації здібностей, гуманізм, демократизм, пріоритет духовних потреб, незалежність від політичних партій, безперервність і різноманітність тощо.
3. Структурні елементи освіти та їх характеристика.
4. Загальноосвітній заклад як система управління. Соціальне замовлення суспільства як основа шкільного управління.
5. Державні органи управління освітою та їх функції.

Завдання I рівня складності:

на підставі опрацювання змісту документів Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту» заповнити таблицю:

Система освіти в Україні

Назва структурного елементу системи освіти в Україні	Перелік навчальних та навчально-виховних закладів, що входять до цієї ланки	Зміст діяльності та основні завдання освітніх установ
Дошкільна освіта		
Загальна середня освіта		
Позашкільна освіта		
Професійна освіта		
Вища освіта		
Післядипломна освіта		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ поняття «система освіти» та її структурні елементи;
- ✓ характеристику, особливості та можливості навчальних та навчально-виховних закладів різних типів;
- ✓ сутність концепції неперервної освіти та її значення в контексті особистісного розвитку.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виокремлювати й аналізувати сутність діяльності різних ланок системи освіти;
- ✓ виділяти й формулювати функції та призначення конкретних навчально-виховних закладів у системі неперервної освіти;

Змістовий модуль II

Теоретичні основи виховання

Тема 1: Мета виховання в педагогіці

Мета вивчення:

сформуванню уявлення про мету сучасного виховання, про еволюцію розуміння мети виховання протягом історичного поступу людства, специфіку формулювання мети виховання в умовах ринкових відносин, сформуванню технологічний рівень мислення майбутнього вчителя в усвідомленні значущості своєї діяльності, спрямованої на досягнення мети виховання.

Форма вивчення:

самостійна робота студента.

Основні поняття:

мета виховання, всебічний та гармонійний розвиток особистості, індивідуальність, ідеал виховання.

Питання для самостійного опрацювання, що презентуються в межах семінарського заняття.

1. Проблема мети виховання в педагогіці.
2. Мета виховання в умовах ринкових відносин.
3. Мета виховання в контексті сучасних зарубіжних педагогічних концепцій.
4. Характеристика досконалої людини з огляду народної педагогіки.
5. Реалізація мети виховання в практичній діяльності педагога.

Підготовка до семінарського заняття

- Опрацювання літературних джерел, написання конспектів відповідей чи їх розширеного плану, підготовка до розгляду теоретичних питань.
- Виконання практичного завдання.

Завдання I рівня складності:

на основі опрацювання запропонованої літератури заповнити таблицю:

Мета виховання у вітчизняній та зарубіжній педагогіці

Філософсько-педагогічна концепція	Представники концепції	Формулювання мети виховання в межах концепції
Гуманізм		
Прагматизм		
Технократизм		
Неопозитивізм		
Екзистенціоналізм		
Біхевіоризм		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ поняття «мета виховання» та її сутність;
- ✓ співвідносність понять «мета виховання» та «ідеал виховання»;
- ✓ етапи конкретизації мети виховання.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати й узагальнювати педагогічні чинники досягнення мети виховання;
- ✓ аналізувати й систематизувати сутність мети виховання в контексті різних освітніх парадигм;
- ✓ планувати педагогічну діяльність на досягнення мети виховання;

Тема 2: Сутність процесу виховання, його закономірності й принципи

Мета вивчення:

сформуванню поняття про сутність процесу виховання, його рушійні сили та структуру, про роль та місце виховання в системі чинників, що детермінують розвиток людини; ознайомити з закономірностями та принципами виховання.

Форма вивчення:

лекційне заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

процес виховання, структурні елементи процесу виховання, рушійні сили виховного процесу, самовиховання, перевиховання, закономірність виховання, принципи виховання.

Питання, що розглядаються на лекції:

4. Процес виховання, його специфіка, компоненти й рушійні сили.
5. Закономірності й принципи процесу виховання.

Питання для самостійного опрацювання:

Взаємозв'язок та взаємообумовленість педагогічних закономірностей та принципів.

Завдання II рівня складності:

На підставі опрацювання запропонованої літератури заповнити таблицю:

Педагогічна закономірність	Педагогічний принцип, що відповідає закономірності

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність поняття «виховання як соціокультурний процес», «виховання як педагогічний процес»;
- ✓ сутність і специфіку рушійних сил виховання;
- ✓ співвідносність змісту понять «формування», «соціалізація» та «виховання»;
- ✓ сутність та структуру перевиховання та самовиховання.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати й оцінювати умови, за яких відбувається виховний процес;
- ✓ обирати шляхи та способи розв'язання та усунення суперечностей у виховному процесі;
- ✓ встановлювати взаємозв'язок закономірностей, принципів та чинників виховання.

Тема 3: Зміст і основні напрями виховання

Мета вивчення:

сформуванню поняття змісту виховання, уявлення про основні напрями виховання та специфіку їх реалізації в сучасних умовах; ознайомитися з особливостями національного компонента змісту освіти.

Форма вивчення:

самостійна робота студента.

Основні поняття:

зміст виховання, напрями виховання, розумове, моральне, трудове, художньо-естетичне, фізичне, екологічне, правове, статеве виховання.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Поняття змісту виховання. Основні ідеї вибору змісту виховання.
2. Основні напрями сучасного виховання.
3. Засоби реалізації змісту національного виховання.

Завдання II рівня складності:

на основі опрацювання запропонованої літератури заповнити таблицю

Напрями сучасного виховання

Напрямок виховання	Зміст виховання в межах напрямку	Засоби виховання в межах напрямку
Розумове виховання		
Моральне виховання		
Трудове виховання		
Художньо-естетичне виховання		
Фізичне виховання		
Екологічне виховання		
Правове виховання		
Статеве виховання		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність поняття «зміст виховання»;
- ✓ співвідносність змісту виховання та змісту освіти, їх взаємозв'язок та взаємовплив;
- ✓ можливості конкретних напрямів виховання для формування особистості;

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виділяти й аналізувати особливості побудови змісту виховання в рамках різних концепцій виховання;

- ✓ обирати види виховання з урахуванням цілей та завдань виховання, а також вікових та індивідуальних особливостей виховання.

Тема 4: Загальні методи виховання

Мета вивчення:

сформуванню поняття «методи виховання», «прийоми виховання», «засоби виховання», усвідомлення основних можливостей різних методів виховання, особливостей їх змісту й використання; оволодіти знаннями щодо критеріїв оптимального вибору та поєднання методів виховання та формувати вміння добирати методи виховання в залежності від завдань виховного процесу та якості взаємин між вихователем та вихованцем; формувати бажання будувати майбутню педагогічну діяльність на рефлексивній основі.

Форма вивчення:

лекційне заняття, семінарське заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

метод виховання, виховний прийом, засіб виховання, творчі та гальмівні прийоми виховання, класифікація методів виховання, методи формування досвіду суспільної поведінки та діяльності, методи формування свідомості, методи корекції та стимулювання діяльності, методи самовиховання.

Питання, що розглядаються на лекції:

1. Поняття про методи виховання та їх класифікацію. Критерії вибору методів виховання.
2. Методи формування свідомості особистості.
3. Методи формування поведінки й досвіду суспільної діяльності.
4. Методи стимулювання та корекції.

Питання, що розглядаються на семінарі:

1. Поняття про методи, засоби та прийоми виховання.
2. Класифікація методів виховання та їх характеристика.
3. Умови оптимального вибору методів виховання.

Підготовка до семінарського заняття

- Опрацювання літературних джерел, написання конспектів відповідей чи їх розширеного плану, підготовка до розгляду теоретичних питань.
- Виконання практичного завдання.

Завдання II рівня складності:

На основі опрацювання запропонованої літератури заповнити таблицю за зразком:

Група методів	Назви методів, що входять до цієї групи	Прийоми, що можуть використовуватись у межах даної групи методів	Мета використання методів даної групи
Методи формування свідомості	Освічення, навіювання, переконання, бесіда, дискусія	Співпереживання, парадоксальність ситуації, апеляція,	Вплив на свідомість, почуття, волю вихованців для роз'яснен-

<i>особистості</i>	сія, лекція, розповідь, приклад.	постановка проблемного запитання.	ня, доказу правильності чи необхідності певної поведінки.
<i>Методи формування досвіду поведінки</i>			
<i>Методи стимулювання і корекції поведінки</i>			
<i>Методи самовиховання</i>			

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність понять «метод виховання», «прийом виховання», «засіб виховання»;
- ✓ характеристику методів виховання та їх педагогічні можливості;
- ✓ критерії вибору методів виховання;
- ✓ специфіку використання методів виховання у різних соціальних ситуаціях.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати й оцінювати умови, що впливають на вибір методів та засобів виховання;
- ✓ виділяти й розкривати педагогічні можливості різних методів та форм виховання;
- ✓ аналізувати дії вчителя та учнів у межах різних методів виховання;
- ✓ співвідносити поняття «метод виховання», «прийом виховання», «засіб виховання»;
- ✓ здійснювати психолого-педагогічну діагностику особистості, що слугує основою вибору та використання методів та форм виховання.

Тема 5: Виховання особистості в колективі

Мета вивчення:

сформуванню й закріпленню понять «група», «колектив»; усвідомити зв'язок та відмінність між ними, зміцнити навички вивчення структури групи, колективу, його основних характеристик; розширити фундамент педагогічної ерудиції в галузі знань технології колективного виховання, впливу колективу на формування особистості.

Форма вивчення:

семінарське заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

індивід, особистість, група, дитячий колектив, структура колективу, стадії розвитку колективу, колективні традиції, учнівське самоврядування, конформізм.

Питання для самостійного опрацювання, що презентуються в межах семінарського заняття.

1. Взаємообумовленість розвитку колективу і особистості.
2. Ознаки та структура дитячого колективу.
3. Процес розвитку колективу. Система перспективних ліній.
4. Вплив колективу на особистість дитини. Педагогіка паралельної дії.

Підготовка до семінарського заняття

- Опрацювання літературних джерел, написання конспектів відповідей чи їх розширеного плану, підготовка до розгляду теоретичних питань.
- Виконання практичного завдання.

Завдання I рівня складності:

заповнити таблицю. Знак «+» поставте там, де ознака має місце, «-», де її немає.

Ознаки	Група	Колектив
Спільна діяльність		
Спільна організація		
Виборні органи		
Соціально значуща мета		
Співробітництво		
Управління		
Згуртованість		
Загальна відповідальність		
Взаємозалежність		
Доброзичливість		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність понять «група» та «колектив»;
- ✓ співвідносність змісту понять «колективізм» та «індивідуалізм», «конформізм» та «нонконформізм»;
- ✓ сутність та зміст параметрів групи та етапів становлення колективу;
- ✓ основні сучасні тенденції індивідуалізму та колективізму у вихованні.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виділяти й аналізувати параметри групи, стежити за їх розвитком;
- ✓ встановлювати етапи розвитку колективу, причини конфліктних ситуацій між особистістю та групою, колективом;
- ✓ вдосконалювати власну педагогічну діяльність щодо участі в розвитку колективу.

Змістовий модуль III

Теоретичні основи навчання

Тема 1

Дидактика як складова педагогіки

Мета вивчення:

сформуванню уявлення про дидактику як складову частину педагогіки, теорію навчання; ознайомитися з понятійним апаратом дидактики; оволодіти вміннями аналізувати, співставляти, порівнювати основні дидактичні поняття.

Форма вивчення:

лекційне заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

дидактика, навчання, освіта, учіння, викладання, навчальний процес.

Питання для самостійного опрацювання.

Основні дидактичні категорії.

Завдання I рівня складності:

користуючись зазначеною у списку літературою скласти глосарій до теми за зразком:

Термін	Визначення терміну	Джерело з зазначенням вихідних даних та сторінки
Навчання		
Учіння		
Викладання		
Навчально-пізнавальна діяльність		
Освіта		
Самоосвіта		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність поняття «дидактика», її предмет та основні функції;
- ✓ основні дидактичні категорії;
- ✓ основні завдання, що вирішує сучасна дидактика.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати взаємодію та взаємовплив педагогічної теорії та практики;
- ✓ виділяти й формулювати предмет, цілі й завдання сучасної дидактики як складової частини педагогіки;
- ✓ користуватися понятійним апаратом дидактики.

Тема 2: Сутність і структура процесу навчання

Мета вивчення:

сформуванню поняття про процес навчання, його структуру; розвивати уявлення

про мотиви навчання та способи активізації пізнавальної діяльності учнів.

Форма вивчення:

лекційне заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

дидактика, навчання, учіння, викладання, навчальний процес, мотивація навчання, види мотивів.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів.
2. Основні етапи засвоєння знань.
3. Розвиток та виховання учнів у процесі навчання.

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність процесу навчання;
- ✓ двобічний характер навчання, взаємозв'язок та взаємообумовленість учіння та викладання;
- ✓ рушійні сили та структуру навчального процесу;
- ✓ сутність діяльності вчителя в межах стимулююче-мотиваційного, операційно-діяльнісного та результативно-оцінювального компонентів навчального процесу.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виділяти й розкривати функції навчання: освітню, виховну та розвивальну;
- ✓ аналізувати дії вчителя в межах стимулююче-мотиваційного, операційно-діяльнісного та результативно-оцінювального компонентів навчального процесу;
- ✓ співвідносити процеси учіння й викладання в межах організації навчання.

Тема 3: Закономірності та принципи навчання

Мета вивчення:

сформувані поняття про закономірності й принципи навчання, їх сутність та значення в організації та здійсненні навчального процесу; розвивати уявлення про обумовленість принципів навчання його закономірностями;

Форма вивчення:

лекційне заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

дидактичні закономірності, принципи навчання, правила навчання.

Питання для самостійного опрацювання.

Співставлення принципів і правил навчання.

Завдання II рівня складності:

користуючись зазначеною у списку літературою, заповнити таблицю:

Назва принципу викладання психології	Сутність принципу	Правила навчання, що використовуються в межах принципу
Виховуючий характер навчання		
Зв'язок навчання з		

життям		
Науковість		
Доступність		
Систематичність		
Системність		
Активність та самостійність учнів		
Міцність засвоєння знань, формування вмінь і навичок		
Здійснення індивідуального підходу у навчанні		
Наочність навчання		
Диференціація навчання		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність закономірностей навчання;
- ✓ сутність й особливості принципів навчання;
- ✓ обумовленість принципів навчання дидактичними закономірностями;
- ✓ сутність діяльності вчителя в межах реалізації основних принципів навчання.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виділяти й розкривати сутність основних закономірностей та принципів навчання;
- ✓ аналізувати дії вчителя в межах реалізації основних принципів навчання;
- ✓ співвідносити закономірності, принципи й правила навчання.

Тема 4: Зміст освіти

Мета вивчення:

сформувати поняття про зміст освіти, уявлення про основні підходи до побудови змісту освіти у навчальних закладах різних типів; розвивати усвідомлення особливостей змісту освіти в загальноосвітніх школах.

Форма вивчення:

самостійна робота студента.

Основні поняття:

зміст освіти, навчальний план, структура змісту освіти, знання, вміння, навички, навчальна програма, підручник, навчальний посібник.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Поняття про зміст освіти, його компоненти.
2. Загальнолюдський та національний аспект змісту освіти.
3. Принципи визначення змісту освіти.
4. Наукові вимоги до змісту освіти.

5. Реалізація змісту освіти в сучасній школі.

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність поняття «зміст освіти»;
- ✓ принципи та чинники, що лежать в основі формування змісту освіти;
- ✓ різні теорії побудови змісту освіти;
- ✓ специфіку побудови та змісту базового навчального плану та інших нормативних документів, в яких реалізується зміст освіти.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ виділяти й аналізувати особливості побудови змісту освіти в різних типах освітніх закладів;
- ✓ виділяти й аналізувати функції підручників та навчальних посібників;
- ✓ коректно користуватися навчальним планом та навчальною програмою.

Тема 5: Методи навчання

Мета вивчення:

сформувані поняття про метод навчання як спосіб впорядкованої діяльності вчителя та учнів, спрямований на досягнення цілей навчання; розвивати уявлення про багатоманітність класифікацій методів навчання, ознайомитися з особливостями найбільш поширених методів навчання; розвивати творче мислення, формувати бажання будувати майбутню педагогічну діяльність на рефлексивній основі.

Форма вивчення:

лекційне заняття, семінарське заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

Метод навчання, прийом навчання, засіб навчання, класифікація методів навчання, типологія методів навчання.

Питання для самостійного опрацювання, що презентуються в межах семінарського заняття.

1. Поняття методів, прийомів та засобів навчання.
2. Класифікація методів навчання.
3. Характеристика методів навчання за джерелами знань.
4. Характеристика методів навчання за характером логіки пізнання.
5. Характеристика методів навчання за рівнем самостійної розумової діяльності.
6. Засоби навчання.

Підготовка до семінарського заняття

- Опрацювання літературних джерел, написання конспектів відповідей чи їх розширеного плану, підготовка до розгляду теоретичних питань.
- Виконання практичного завдання.

Завдання II рівня складності:

заповнити таблицю за зразком

Діяльність учителя	Діяльність учня
<i>Пояснювальний метод</i>	
Надає учням інформацію про об'єкт	Сприймає інформацію, усвідомлює,

вивчення різними способами.	запам'ятовує її (переважно довільно).
Репродуктивний метод	
Метод проблемного викладу	
Частково-пошуковий метод	
Дослідницький метод	

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність понять «метод навчання» та «прийом навчання»;
- ✓ різні підходи до класифікації методів навчання;
- ✓ можливості конкретних груп методів навчання для формування мотивів навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів;
- ✓ структуру та умови вибору методів та засобів навчання;
- ✓ основні вимоги до використання засобів навчання.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати вплив конкретних методів навчання на мотиви й пізнавальну діяльність учнів;
- ✓ виділяти й аналізувати прийоми навчання;
- ✓ співвідносність використання методів та прийомів навчання з віковими й індивідуальними особливостями учнів.

Тема 6: Форми організації навчання

Мета вивчення:

сформуванню поняття про форми організації навчання, класно-урочної системи; формувати вміння співставляти призначення різних форм організації навчання, оцінювати їх результати у відповідності до цілей та завдань навчально-виховного процесу.

Форма вивчення:

лекційне заняття, семінарське заняття, самостійна робота студента.

Основні поняття:

форма організації навчання, індивідуальна, групова, фронтальна форми організації навчальної діяльності, позакласні форми організації навчання, урок, структура уроку, класно-урочна система організації навчання, стандартний та нестандартний урок.

Питання для самостійного опрацювання, що презентуються в межах семінарського заняття.

1. Поняття про форми організації навчання. Форми організації навчальної роботи: семінар, факультатив, екскурсія.
2. Характеристика уроку як основної форми навчальної роботи (типи і структура уроку, нестандартні уроки).

3. Позакласні форми організації навчальної роботи: предметні гуртки, учнівські конференції, предметні тижні, олімпіади.

Підготовка до семінарського заняття

- Опрацювання літературних джерел, написання конспектів відповідей чи їх розширеного плану, підготовка до розгляду теоретичних питань.
- Виконання практичного завдання.

Завдання II рівня складності:

Заповнити таблицю форм організації навчальної роботи

Форма навчання	Переваги	Недоліки
Урок		
Семінар		
Факультатив		
Екскурсія		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність понять «організаційна форма навчання», «класно-урочна систем навчання», «урок»;
- ✓ співвідносність змісту понять індивідуальної, фронтальної та групової форм організації навчання в історичному аспекті;
- ✓ можливості конкретних організаційних форм навчання для формування мотивів навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів;
- ✓ типологію уроків та структуру уроків різних типів;
- ✓ основні сучасні тенденції вдосконалення організаційних форм навчання.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати вплив конкретних форм навчання на мотиви й пізнавальну діяльність учнів;
- ✓ аналізувати ефективність різних форм навчання;
- ✓ обирати організаційні форми навчання з урахуванням цілей та завдань навчання, а також вікових та індивідуальних особливостей учнів

Тема 7: Види навчання

Мета вивчення:

сформуванню уявлення про сучасні технології навчання в загальноосвітній школі та їх вплив на якість засвоєння учнями змісту освіти; ознайомитися з видами навчання, особливостями застосування кожного з них в межах навчального предмету в загальноосвітній школі; розвивати творче мислення, формувати бажання будувати майбутню педагогічну діяльність на рефлексивній основі.

Форма вивчення:

самостійна робота студента.

Основні поняття:

технологія навчання, методика викладання навчального предмету, вид навчання, пояснювально-ілюстративне навчання, репродуктивний вид навчання, проблемне навчання, проблемна ситуація, пізнавальне протиріччя, програмоване навчання, особистісно-орієнтоване навчання, технологія групової навчальної діяльності,

технологія формування творчої особистості, технологія навчання як дослідження, модульно-рейтингова система навчання.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Види навчання та особливості їх використання в школі.
 - 1.1. Пояснювально-ілюстративне навчання.
 - 1.2. Проблемне навчання.
 - 1.3. Програмоване навчання.
2. Сучасні технології навчання:
 - 2.1. Особистісно-орієнтоване навчання.
 - 2.2. Технологія групової навчальної діяльності школярів.
 - 2.3. Технологія розвивального навчання.
 - 2.4. Технологія формування творчої особистості.
 - 2.5. Технологія навчання як дослідження.
 - 2.6. Модульно-рейтингова система навчання.

Завдання I рівня складності:

Користуючись зазначеною у списку літературою, скласти глосарій за темою:

Термін	Визначення терміну	Джерело з зазначенням вихідних даних та сторінки
Педагогічна парадигма		
Педагогічна концепція		
Теорія поетапного формування розумових дій		
Розвивальне навчання		
Когнітивна теорія навчання		
Активізація пізнавальної діяльності		

Блок самоконтролю:

У результаті вивчення теми студент повинен знати:

- ✓ сутність понять «вид навчання», «технологія навчання»;
- ✓ сутність сучасних технологій та видів навчання;
- ✓ особливості кожного з видів навчання в контексті їх використання в сучасній школі;
- ✓ можливості конкретних видів і технологій навчання для формування мотивів навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів;
- ✓ основні сучасні тенденції вдосконалення видів навчання.

У результаті вивчення теми студент повинен вміти:

- ✓ аналізувати вплив конкретних видів й технологій навчання на мотиваційну сферу й пізнавальну діяльність учнів;
- ✓ аналізувати ефективність різних технологій навчання;
- ✓ обирати технології навчання з урахуванням цілей та завдань навчання, вікових та індивідуальних особливостей учнів, специфіки навчального предмету.

Тема 8: Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю

Мета вивчення:

сформуванню уявлення про місце та функції контролю у процесі навчання, комплекс критеріїв та показників оцінки знань, умінь та навичок учнів; сформуванню вміння й навички практичного оволодіння системами педагогічного контролю, обліку й оцінювання.

Форма вивчення:

самостійна робота студента.

Основні поняття:

Контроль, педагогічний контроль, функції педагогічного контролю, облік та перевірка знань, умінь та навичок учнів, методи контролю, засоби контролю, оцінка, самооцінка, самоконтроль, тестовий контроль.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Поняття контролю навчально-пізнавальної діяльності школярів. Принципи контролю знань, умінь та навичок.
2. Види контролю знань та особливості їх використання.
3. Загальна характеристика методів контролю та їх особливості в контексті викладання фахових навчальних предметів.
4. Самоконтроль та взаємоконтроль учнів.

Завдання I рівня складності:

На підставі вивчення відповідних розділів підручників у списку літератури заповнити таблицю

<i>Рівень засвоєння знань</i>	<i>Характеристика рівня засвоєння знань</i>
1.	
2.	
3.	

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Тест самоконтролю за змістовим модулем I

- 1. Що визначило розвиток педагогіки як науки:**
 - a. Біологічний закон збереження роду;
 - b. Розвиток і ускладнення виробництва, накопичення наукових знань;
 - c. Турбота батьків про щастя дітей;
 - d. Підвищення ролі виховання у суспільному житті.
- 2. Освіта – це:**
 - a. Система набутих у процесі навчання знань, умінь і навичок;
 - b. Цілеспрямований процес і результат оволодіння системою знань, умінь і навичок, формування світогляду й розвитку здібностей;
 - c. Соціальний інститут, який відтворює культуру суспільства;
 - d. Єдність навчання і виховання.
- 3. Підвищеними типами навчально-виховних закладів в Україні є:**
 - a. Школи-інтернати;
 - b. Спортивні секції та гуртки;
 - c. Школи мистецтв, музичні школи, хореографічні школи;
 - d. Ліцеї, колегіуми, гімназії.
- 4. До загальноосвітніх навчально-виховних закладів належать:**
 - a. Ліцеї, коледжі, колегіуми, школи дитячої та юнацької творчості;
 - b. Школи, колегіуми, гімназії, ліцеї;
 - c. Школи мистецтв, музичні школи, хореографічні школи;
 - d. Початкові школи, середні школи, вищі школи.
- 5. Теоретичні методи педагогічних досліджень – це:**
 - a. Абстракція і конкретизація, аналіз і синтез, порівняння і протиставлення, індукція і дедукція;
 - b. Анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинг;
 - c. Аналіз літератури, побудова гіпотез, прогнозування, моделювання.
- 6. Емпіричні методи педагогічних досліджень:**
 - a. Спостереження, бесіда, педагогічний консилиум, експеримент, вивчення передового педагогічного досвіду;
 - b. Спостереження, самоспостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання;
 - c. Опитування, тестування, анкетування.
- 7. Методи педагогічного дослідження поділяються на:**
 - a. Загальнонаукові та конкретно-наукові;
 - b. Теоретичні та емпіричні;
 - c. Загальнопедагогічні та загальнопрактичні;
- 8. Види спостереження:**
 - a. Польове і лабораторне, формалізоване і неформалізоване, пряме і непряме, суцільне та вибіркове.
 - b. Лабораторне і природне, глобальне і локальне, самоспостереження.
 - c. Включене і виключене, суцільне і вибіркове, пряме й опосередковане.
- 9. Види експерименту:**

- a. Констатууючий, формальний, оціночний.
- b. Констатууючий, формуючий (перетворюючий).
- c. Моделуючий, формуючий, діяльнісний.

10. Які якості передаються дітям від батьків?

- a. Риси характеру;
- b. Способи мислення, особливості інтелектуальної діяльності;
- c. Задатки, які виступають основою для розвитку індивідуальних здібностей людини.

11. На процес формування особистості не впливають:

- a. Природне, предметне, соціальне середовище;
- b. Навчально-виховні заклади, сім'я, громадськість.
- c. Спадкові властивості особистості, уподобання, потреби та інтереси.

12. Педагогічні категорії – це:

- a. Основні наукові поняття, якими оперує дидактика;
- b. Форма знань, яка відображає провідні найпоширеніші наукові поняття виховання, навчання, освіти;
- c. Знання про процес навчання, виховання й освіти.

13. Педагогічна закономірність - це:

- a. Об'єктивний, стійкий, повторюваний і суттєвий зв'язок між педагогічними явищами;
- b. Прояв педагогічного закону в конкретних умовах;
- c. Об'єктивно обумовлена послідовність явищ;
- d. Екзамен, спостереження, практичні та лабораторні роботи.

14. Предмет педагогіки це:

- a. Педагогічна діяльність;
- b. Процес навчання;
- c. Закони та закономірності здійснення процесу навчання, виховання та розвитку;
- d. Процес формування знань, умінь та навичок.

15. Які дисципліни не є галузями педагогіки:

- a. Шкільна гігієна;
- b. Професійна педагогіка;
- c. Дефектологія;
- d. Антропологія.
- e. Генетика.

16. Структура педагогічної науки включає:

- a. Психологію, соціологію, спеціальну педагогіку, філософію.
- b. Загальні основи педагогіки, теорію виховання, дидактику, основи управління загальноосвітнім закладом;
- c. Дошкільну педагогіку, загальну педагогіку, професійну педагогіку, педагогіку вищої школи, соціальну педагогіку, історію педагогіки.

17. Вплив на усунення в діях, вчинках, способі життя негативних звичок та хибних схильностей, вад характеру та поступову заміну їх на позитивні риси і якості є сутністю поняття:

- a. Самовиховання;

- b. Виховання;
- c. Перевиховання.

18. Метою освіти є:

- a. набуття професійних знань, умінь і навичок, а також життєвого досвіду молоді.
- b. Підготовка висококваліфікованих кадрів для суспільства.
- c. Всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Тести самоконтролю за змістовим модулем II

1. Мета виховання – це:

- a. Результат навчально-виховного процесу;
- b. Наперед визначені результати розвитку і формування особистості;
- c. Ідеальний образ особистості, що виховується;
- d. Наперед визначені результати діяльності педагога.

2. Методи виховання – це:

- a. Напрямки виховної роботи з конкретною віковою групою вихованців;
- b. Способи взаємодії вихователя й вихованців, що спрямовані на реалізацію мети виховання;
- c. Сплановані й розраховані заздалегідь виховні ситуації.

3. До групи методів стимулювання у процесі виховання слід віднести:

- a. Приклад, погроза, педагогічна вимога;
- b. Громадська думка, бесіда, навіювання;
- c. Заохочення, осуд, змагання.

4. Методи формування свідомості особистості:

- a. Дискусія, лекція, розповідь, привчання;
- b. Заохочення, корекція, самонаказ;
- c. Освічення, навіювання, переконання, приклад.

5. Прийом виховання - це:

- a. Частина методу, його конкретне застосування на практиці;
- b. Сукупність дій, спрямованих на корекцію поведінки дитини;
- c. Засіб виховання, що застосовується в конкретній педагогічній ситуації.

6. Види бесід як методу виховання:

- a. Формалізована і неформалізована, фронтальна і індивідуальна, пряма і опосередкована;
- b. Фронтальна і індивідуальна, запланована та епізодична;
- c. Етична, естетична, моральна, ознайомлююча, контролююча.

7. Привчання – це:

- a. Фіксування дитячої поведінки з метою подальшого вироблення певної системи у поведінці;
- b. Організація планомірного і регулярного виконання дітьми визначених дій з метою перетворення їх у звичку;
- c. Цілеспрямована, систематична корекція поведінки дитини для формування позитивних звичок.

8. Покарання – це:

- a. Вплив на особистість школяра, який відбиває засудження його дій, що суперечать нормам, принципам поведінки в суспільстві;
- b. Виявлення несхвалення негативної поведінки дитини;
- c. Система послідовних дій, спрямована на придушення розвитку негативних якостей характеру в дитині.

9.Методи стимулювання і корекції поведінки:

- a. Подяка, похвала, нагорода, моральне осудження, покарання, вправи;
- b. Заохочення, покарання;
- c. Заохочення, покарання, створення виховуючої ситуації.

10.Вибір методів навчання залежить від:

- a. Цілі і завдань виховання, матеріально-технічної бази школи, виховних особливостей дітей, умов виховання, очікуваних наслідків;
- b. Урахування специфіки педагогічної ситуації, дії методів, які вже застосовувалися; особистості вихователя та його кваліфікації;
- c. Мети виховної діяльності, ставлення дитини до вчителя, ставлення однокласників до дитини, індивідуальних особливостей дитини.

11.Класифікація методів виховання:

- a. Методи формування свідомості, методи самовиховання, методи перевиховання, методи стимулювання і корекції поведінки;
- b. Методи формування свідомості, методи формування досвіду поведінки, методи стимулювання і корекції поведінки, методи самовиховання;
- c. Методи формування свідомості особистості, методи організації діяльності, методи стимулювання.

12.Який погляд на значення колективу в формуванні особистості є правильним:

- a. Колектив значно впливає на формування особистості: в колективних вимогах закладено могутній фактор її морального вдосконалення;
- b. Вплив колективу на особистість більше негативний, ніж позитивний. Колектив придушує особистість, вона втрачає неповторне;
- c. Колектив має деяке значення, тому що особистість – це єдність природних, неорганізованих і організованих впливів. Останні і є впливами колективу.

13. Паралельна педагогічна дія це:

- a. Виховний вплив класного керівника одночасно на колектив і на певного учня;
- b. Вплив на учня через колектив;
- c. Вплив колективу на особистість.

14. В якому з рядків перераховано тільки моральні якості людини:

- a. Патріотизм, дружба, любов, сором;
- b. Відповідальність, дисциплінованість, людяність, порядність;
- c. Здивування, гуманізм, колективізм.

15. Види колективів:

- a. Первинні та загальні, одновікові та кілька вікові, повні та часткові;
- b. Ситуативні та постійні, виховні та дидактичні, однокласні та різновікові;
- c. Постійні та тимчасові; первинні та вторинні; одновікові та різновікові.

16. Виховання має особливе соціальне значення тому, що:

- a. Розвиває природні здібності дитини;
- b. Здійснюється в соціальних інститутах;
- c. Здатне змінити ставлення особистості до людей, середовища, речей та умов життєдіяльності.

17. Під принципами виховання слід розуміти:

- a. Основні положення, які визначаються нормативними вимогами;
- b. Нормативне положення, основне правило, основна вимога до діяльності та поведінки, що впливає з встановлених наукою закономірностей;
- c. Педагогічні положення, які визначають вимоги до цілей, змісту, засобів та методів виховної роботи.

18. Під засобами виховання слід розуміти:

- a. Різноманітні види діяльності, твори духовної і матеріальної культури;
- b. Конкретні виховні заходи;
- c. Розподіл обов'язків, план виховної роботи, сценарій виховного заходу;
- d. Авторитет, конкретне доручення, вироблення норм поведінки.

19. Основними напрямками виховання є:

- a. Природовідповідне, сімейне, шкільне, виробниче, наукове;
- b. Індивідуальне, психологічне, гуманістичне, соціальне, колективне;
- c. Інтелектуальне, моральне, трудове, фізичне, естетичне, екологічне.

20. До групи методів стимулювання у процесі виховання слід віднести:

- a. Приклад, погроза, педагогічна вимога;
- b. Громадська думка, бесіда, навіювання;
- c. Заохочення, покарання, змагання.

21. Комплексний підхід у вихованні – це:

- a. Єдність цілей і завдань виховання;
- b. Вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованця;
- c. Єдність змісту, форм і методів виховного впливу;
- d. Єдність інтелектуального, морального, трудового, естетичного, фізичного виховання.

22. Суть сімейного виховання в:

- a. Організації структури сім'ї та життя дитини;
- b. Організації сім'ї як колективу;
- c. Авторитеті дорослих членів родини;
- d. Організації фізичного, трудового, естетичного, інтелектуального виховання дітей.

23. Моральне виховання – це:

- a. Цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, які відповідають вимогам і нормам моралі;
- b. Формування сукупності вмінь повсякденної поведінки людини, в яких знаходиться вияв додержання моральних норм;
- c. Складова всебічного гармонійного розвитку особистості учня, його здібностей і якостей у процесі організації різноманітної діяльності з моральним значенням.

24.Світогляд – це:

- a. Переконавання особистості, що відображають глибину її круговиду;
- b. Система поглядів, переконань, ідеалів, у яких людина виражає своє ставлення до оточуючих, середовища та самої себе;
- c. Знання про оточуючий світ та закономірності його розвитку.

25. Метод прикладу відносять до групи методів:

- a. Формування досвіду поведінки;
- b. Стимулювання і корекції поведінки;
- c. Формування свідомості особистості.

26.Колектив – це:

- a. Стійке об'єднання людей, яке має загальну суспільно значущу мету, спільну діяльність, спрямовану на реалізацію цієї мети, характеризується стосунками взаємної відповідальності;
- b. Група людей, що має спільну мету, органи самоуправління та спільну відповідальність;
- c. Сукупність індивідуумів, що об'єднана спільною діяльністю та почуттям взаємної відповідальності, товариства та взаємодопомоги.

27. Теорія виховання це:

- a. Практичні рекомендації до здійснення виховного процесу;
- b. Система знань про способи здійснення виховного заходу з різних напрямків виховної роботи;
- c. Система теоретичних знань з проблем науково - обґрунтованої побудови та організації виховного процесу.

28.Цілеспрямований вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них загальнолюдських якостей, які відповідають вимогам і нормам суспільного життя є сутністю поняття:

- a. Трудове виховання.
- b. Правове виховання.
- c. Екологічне виховання.
- d. Моральне виховання.
- e. Інтелектуальне виховання.

Тести самоконтролю за змістовим модулем III**1. Освіта – це:**

- a. Система набутих у процесі навчання знань, умінь і навичок;
- b. Цілеспрямований процес і результат оволодіння системою знань, умінь і навичок, формування світогляду й розвитку здібностей;
- c. Соціальний інститут, який відтворює культуру суспільства;
- d. Єдність навчання і виховання.

2. Дидактика розкриває закономірності:

- a. Викладання і виховання;
- b. Викладання і навчання;
- c. Навчання і самовиховання.

3. Що лежить в основі проблемного навчання:

- a. Корекція знань;

- b. Підказка методів добування фактів;
- c. Активізація творчої самостійності учнів.

4. Основними категоріями дидактики є :

- a. Зміст, принципи, форми і методи навчання;
- b. Процес, результат і сутність навчання;
- c. Мета, завдання і прийоми навчання;
- d. Навчання, викладання, учіння, освіта.

5. Рушійними силами процесу навчання є :

- a. Система освіти;
- b. Суперечності між реальним і необхідним рівнем знань учня;
- c. Урахування індивідуальних особливостей учня.

6. До засобів навчання слід віднести:

- a. Інформування, переконання, навіювання;
- b. Урок, залік, домашнє завдання, самостійна робота;
- c. Підручники, книги, довідники, наочність, технічні засоби навчання.

7. Види контролю знань:

- a. Екзамен, спостереження, практичні та лабораторні роботи;
- b. Попередній, поточний, тематичний, підсумковий, тестовий;
- c. Опитування, письмова перевірка, самоконтроль.

8. Під змістом освіти розуміють:

- a. Перелік предметів, які вивчаються в школі;
- b. Система знань, умінь, відібраних для вивчення в школі, оволодіння якими забезпечує розвиток мислення;
- c. Система наукових знань, умінь і навичок, яка забезпечує широкий загальний світогляд, системне мислення, творчу діяльність та загальну культуру.

9. До сучасної системи принципів навчання психології входять:

- a. Обов'язковість, свобода вибору мови навчання, свобода від втручання політичних партій та релігійних організацій;
- b. Ідейність, комплексність, систематичність;
- c. Доступність, активність, науковість, систематичність тощо.

10. За джерелом знань методи навчання поділяються на:

- a. Теоретичні й практичні;
- b. Репродуктивні й проблемні;
- c. Активні та пасивні;
- d. Словесні, наочні, практичні.

11. З наведеного переліку уроків оберіть стандартні:

- a. Урок-семінар;
- b. Урок – казка;
- c. Урок систематизації та узагальнення знань;
- d. Урок ознайомлення з новим матеріалом;
- e. Комбінований урок.

12. Оцінка – це:

- a. Кількісне відображення рівня навченості школяра;
- b. Засіб стимулювання навчання;

- c. Засіб впливу на особистість дитини;
- d. Засіб створення дисципліни й порядку в класі.

13. Педагогічний контроль – це:

- a. Складний дидактичний комплекс, що містить у собі низку тісно пов'язаних ланок діяльності педагога;
- b. Необхідна складова процесу навчання, що виражається у перевірці та оцінюванні знань, умінь та навичок школяра;
- c. Керівництво та управління пізнавальною діяльністю школярів на основі принципу зворотного зв'язку у процесі навчання.

14. Зміст навчання це:

- a. Перелік навчальних дисциплін, що вивчаються в певному класі;
- b. Зміст навчальних програм та підручників, що вивчається відповідно визначеного рівня освіти;
- c. Процес та результат навчання особистості, що представлений системою знань, умінь та навичок з різних напрямків діяльності (знання про людину, суспільство, природу тощо).

15. Який з сучасних принципів навчання Я.А.Коменський називав «золотим правилом дидактики»:

Принцип системності й систематичності;

- a. Принцип науковості;
- b. Принцип доступності;
- c. Принцип наочності;
- d. Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

16. Відмінність між традиційними та нетрадиційними уроками полягає у тому, що:

- a. Нетрадиційні уроки проводяться раз на чверть;
- b. Нетрадиційні уроки викликають інтерес і бажання навчатися;
- c. Нетрадиційні уроки не мають чітких вимоги щодо структури.

17. Який тип уроку є найбільш розповсюдженим в загальноосвітній школі:

- a. Урок вивчення нового матеріалу;
- b. Урок закріплення та систематизації матеріалу;
- c. Урок контролю та перевірки засвоєного;
- d. Комбінований урок.

18.Учіння – це:

- a. Двостороння взаємодія між вчителем та учнем, спрямована на досягнення освітніх цілей;
- b. Самостійна діяльність учня, спрямована на здобуття знань, формування умінь та навичок їх використовувати;
- c. Процес передачі учням знань від учителя.

19.Основні категорії дидактики:

- a. навчання, освіта, виховання, принципи виховання, закономірності виховання, соціалізація;
- b. освіта, навчання, викладання, учіння, знання, вміння, навички, принципи та методи навчання;

- с. навчання, виховання, розвиток, особистість, класний керівник, батьки, діти, школа, дитячий садок.

20.Знання – це:

- а. теоретичне оволодіння людиною предметом;
- б. досвід ставлень людини до оточуючого світу;
- с. головний засіб цілеспрямованого навчання.

21.Уміння – це:

- а. Досвід творчої діяльності людини, що навчається;
- б. Оволодіння способами застосування засвоєних знань на практиці;
- с. Основні закони науки, що розкривають взаємозв'язки різних об'єктів і явищ дійсності.

22.Навички – це:

- а. Специфічні для певного навчального предмету вміння;
- б. Уміння, доведені до автоматизму;
- с. Загальні для всіх навчальних предметів уміння.

23.Зміст освіти характеризується в:

- а. Навчальних планах, навчальних програмах, підручниках і посібниках;
- б. Діяльності директорів шкіл, учителів, працівників відділів народної освіти;
- с. Спеціалізованих періодичних виданнях – газетах, журналах, методичних розробках.

24. Процес навчання – це:

- а. Процес сприймання, осмислення, запам'ятовування учнями нового матеріалу;
- б. Передача учням інформації від учителя за допомогою підручників, дидактичних матеріалів, технічних засобів навчання;
- с. Взаємна діяльність учителя й учнів, що спрямована на вирішення навчально-виховних цілей.

25. В якому з даних поєднань не порушена послідовність операцій у процесі засвоєння знань:

- а. Сприймання, осмислення, розуміння, узагальнення та систематизація знань, застосування знань на практиці;
- б. Осмислення, розуміння, узагальнення та систематизація знань, сприймання, застосування знань на практиці;
- с. Сприймання, розуміння, осмислення, узагальнення та систематизація знань, застосування знань на практиці.

26.Внутрішні імпульси, що спонукають до відповідальності в навчанні, старанності, акуратності, наполегливості – це:

- а. Учіння;
- б. Мотиви;
- с. Здібності.

27. Рушійними силами процесу навчання є:

- а. Знання, уміння, навички;
- б. Зовнішні та внутрішні протиріччя;
- с. Вимоги батьків і вчителів до учнів.

Питання до модульної контрольної роботи з педагогіки**ВАРІАНТ 1**

1. Педагогіка як наука.
2. Самовиховання, його сутність, умови та етапи.
3. Поняття змісту освіти. Характеристика основних документів, що відображають зміст освіти.

ВАРІАНТ 2

1. Предмет і основні категорії педагогіки.
2. Перевиховання, його сутність та етапи.
3. Засоби навчання.

ВАРІАНТ 3

1. Система педагогічних наук.
2. Закономірності процесу виховання.
3. Сутність та основні види контролю успішності учнів.

ВАРІАНТ 5

1. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.
2. Завдання педагогіки як науки.
3. Характеристика принципів процесу виховання.

ВАРІАНТ 6

1. Процес розвитку і формування особистості.
2. Сутність та завдання морального виховання.
3. Поняття неуспішності учнів та шляхи його подолання.

ВАРІАНТ 7

1. Вплив спадковості на розвиток особистості.
2. Сутність та завдання трудового виховання.
3. Дидактика як частина педагогіки.

ВАРІАНТ 8

1. Вплив середовища на розвиток особистості.
2. Сутність та завдання екологічного виховання.
3. Основні категорії дидактики.

ВАРІАНТ 9

1. Характеристика методів науково-педагогічного дослідження.
2. Сутність та завдання фізичного виховання.
3. Поняття процесу навчання.

ВАРІАНТ 10

1. Сутність і структура педагогічного процесу.
2. Формування наукового світогляду учнів.
3. Закономірності навчання.

ВАРІАНТ 11

1. Закономірності педагогічного процесу.
2. Церква і виховання підростаючого покоління.
3. Психолого-педагогічні умови пізнавальної діяльності учнів.

ВАРІАНТ 12

1. Принципи педагогічного процесу.

2. Дитячі та юнацькі організації.
3. Зміст освіти та характеристика основних документів, що відображають зміст освіти.

ВАРІАНТ 13

1. Характеристика структурних компонентів системи освіти в Україні.
2. Вплив колективу на формування особистості.
3. Основні принципи навчання.

ВАРІАНТ 14

1. Предмет і основні категорії педагогіки.
2. Методи формування досвіду суспільної поведінки та діяльності особистості.
3. Характеристика методів навчання за джерелом отримання інформації.

ВАРІАНТ 15

1. Система педагогічних наук.
2. Методи корекції та стимулювання діяльності особистості.
3. Урок як основна форма навчання. Традиційні уроки.

ВАРІАНТ 16

1. Емпіричні методи науково-педагогічного дослідження.
2. Характеристика методів формування свідомості особистості.
3. Урок як основна форма навчання.

ВАРІАНТ 17

1. Експеримент як метод науково-педагогічного дослідження.
2. Сутність та завдання естетичного виховання.
3. Нестандартні уроки та їх характеристика.

ВАРІАНТ 18

1. Теоретичні методи науково-педагогічного дослідження
2. Сімейне виховання.
3. Позаурочні форми навчання.

ВАРІАНТ 19

1. Тестування як метод науково-педагогічного дослідження.
2. Сутність та завдання громадянського виховання.
3. Домашня робота учнів як форма навчання.

ВАРІАНТ 20

1. Бесіда й анкетування як метод науково-педагогічного дослідження
2. Рушійні сили процесу виховання.
3. Характеристика методів навчання за ступенем самостійності розумової діяльності.

ВАРІАНТ 21

1. Сутність і структура педагогічного процесу
2. Самовиховання, його сутність, умови та етапи.
3. Активні методи навчання школярів.

ВАРІАНТ 22

1. Закономірності педагогічного процесу
2. Перевиховання, його сутність, умови та етапи.
3. Шкільна лекція як метод та форма навчання.

ВАРІАНТ 23

1. Принципи педагогічного процесу.
2. Сутність та завдання морального виховання
3. Сутність та основні види контролю успішності учнів.

ВАРІАНТ 24

1. Характеристика основних компонентів системи освіти в Україні
2. Характеристика принципів процесу виховання.
3. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

ВАРІАНТ 25

1. Педагогіка як наука, її складові частини
2. Поняття процесу виховання.
3. Характеристика методів навчання за ступенем самостійності розумової діяльності.

Контрольні питання до курсу

1. Педагогіка як наука.
2. Предмет і основні категорії педагогіки.
3. Система педагогічних наук.
4. Завдання педагогіки.
5. Процес розвитку і формування особистості.
6. Вплив спадковості на розвиток особистості.
7. Вплив середовища на розвиток особистості.
8. Сутність і структура педагогічного процесу.
9. Закономірності педагогічного процесу.
10. Принципи педагогічного процесу.
11. Поняття системи освіти в Україні. Характеристика структурних компонентів системи освіти в Україні (дошкільна освіта, загальна середня освіта, вища освіта, професійна освіта, післядипломна освіта, позашкільна освіта).
12. Поняття процесу виховання.
13. Рушійні сили процесу виховання.
14. Самовиховання, його сутність, умови та етапи.
15. Перевиховання, його сутність та етапи.
16. Закономірності процесу виховання.
17. Принципи процесу виховання.
18. Вплив колективу на формування особистості.
19. Сімейне виховання.
20. Поняття про метод та прийом виховання.
21. Характеристика методів формування свідомості особистості.
22. Характеристика методів формування досвіду суспільної поведінки та діяльності.
23. Методи стимулювання та корекції.
24. Дидактика як частина педагогіки.
25. Основні категорії дидактики.
26. Поняття процесу навчання.

27. Поняття змісту освіти. Характеристика основних документів, що відображають зміст освіти.
28. Основні принципи навчання.
29. Характеристика методів навчання за джерелом знань.
30. Характеристика активних методів навчання. Інтерактивні методи навчання.
31. Характеристика методів навчання за ступенем розумової активності учнів.
32. Урок як основна форма навчання. Традиційні уроки, їх види та структура.
33. Нетрадиційні уроки.
34. Домашня робота учнів як форма навчання.
35. Сутність та основні види контролю успішності учнів.
36. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.
37. Поняття неуспішності учнів та шляхи його подолання.

Критерії оцінювання самостійної навчальної діяльності студентів з дисципліни «Історія педагогіки»

<i>Індивідуальне навчально-дослідне завдання</i>	
Змістовність, глибина висвітлення досліджуваної проблеми	0-2 бали
Логіка, чітка послідовність висвітлення історичних подій чи поглядів освітніх діячів.	0-2 бали
Правильність постановки мети та завдань індивідуального навчально-дослідного завдання, методів, використаних в ході дослідження.	0-2 бали
Об'єктивність, коректність, переконливість висновків дослідження.	0-2 бали
Відповідність технічного та літературного оформлення роботи вимогам. Відсутність мовних помилок.	0-2 бали
Максимальна кількість балів	10
<i>Самостійна робота студента та робота на семінарі</i>	
0 балів	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність на занятті з поважної чи неповажної причини;* - відмова від відповіді на запитання за змістом теми; - фрагментарне відтворення незначної частини навчального матеріалу; відтворення менше половини навчального матеріалу; - відсутність правильної відповіді на додаткові запитання або відмова від відповіді на них.
1 бал	<ul style="list-style-type: none"> - демонстрація знань і розуміння основних положень навчального матеріалу з теми, правильна, але недостатньо обґрунтована відповідь; - практичне завдання до заняття виконано частково або містить певні неточності.

	- відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак містить неточності.
2 бали	- демонстрація глибоких, міцних знань; - аргументоване використання набутих знань у нестандартних ситуаціях; - самостійний аналіз, оцінка, узагальнення навчального матеріалу; повна та логічна відповідь на додаткові запитання за змістом теми. - повно, змістовно та логічно виконане практичне завдання.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ БІБЛІОТЕКИ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ НАВЧАЛЬНИМИ ПІДРУЧНИКАМИ (ПОСІБНИКАМИ) З ДИСЦИПЛІНИ

Педагогіка	Автор	Назва видання	Видавництво, рік	Кіль- кість примі- рників
Педагогіка	Пехота О.М.	Освітні технології : навчально-методичний посібник	К. : А.С.К., 2003	13
	Волкова Н.П.	Педагогіка: посібник.	К.: Академія, 2002	23
	Кузьмінський А.І., Омелянко В.Л.	Педагогіка: підручник	К.: Знання, 2007	45
	Фіцула М.М.	Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти.	К.: Академія, 2002.	20
	Щербань П.М.	Прикладна педагогіка: навчально-методичний посібник	К.: Вища школа, 2002.	16

